

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. et Bc. Klára Šímová, DiS.

*Uzdravení identity a vztahů v rodině
v modlitbě za uzdravení vzpomínek*

Diplomová práce

vedoucí práce: PhDr. Jan Vančura, Ph.D.

2017

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

.....

podpis

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem, kteří mě podporovali při tvorbě mé diplomové práce. Především vedoucímu práce, PhDr. Janu Vančurovi, Ph.D., za jeho podnětné rady a věnovaný čas. Respondentům za projevenou důvěru a otevřenost v rozhovorech. Svě rodině a přátelům za mnohá slova povzbuzení. A v neposlední řadě Bohu, bez jehož požehnání by tato práce nevznikla.

OBSAH

ÚVOD	7
1 Identita	10
1.1 Psychologické vnímání identity.....	10
1.1.1 Ego identita v psychoanalýze a vývojové psychologii	10
1.1.2 Identita a sebepojetí v humanistické psychologii	11
1.1.3 Osobní a sociální identita v sociální psychologii.....	13
1.1.4 „Tekutá“ identita v postmoderních teoriích.....	14
1.1.5 Shrnutí.....	15
1.2 Teologické vnímání identity člověka	16
1.2.1 Člověk stvořen jako Boží obraz.....	16
1.2.2 Pokřivený Boží obraz: hřích jako narušitel naší identity	18
1.2.3 Ježíš Kristus jako obnovitel naší identity	19
1.2.4 Shrnutí.....	21
2 Utváření identity v rodině	23
2.1 Psychické potřeby	23
2.2 Dětství.....	26
2.2.1 Teorie vztahové vazby	26
2.2.2 Rodinná identita a vědomí domova	29
2.2.3 Rozvoj vlastní jedinečnosti	30
2.3 Školní věk	31
2.4 Shrnutí	32
3 Přímluvná modlitba jako forma pomoci	34
3.1 Spiritualita v sociální práci	34
3.1.1 Diskurz spirituality	34
3.1.2 Přímluvná modlitba jako druh spirituální intervence?.....	36
3.2 Přímluvná modlitba za vnitřní uzdravení	37
3.2.1 Odpuštění jako předpoklad vnitřního uzdravení.....	39
3.2.2 Teologie uzdravení	40

3.3	Modlitba za uzdravení vzpomínek – Malá cesta uzdravení	42
3.3.1	Příprava	43
3.3.2	Vstupní rozhovor	43
3.3.3	Setkání s Ježíšem a vyjádření emocí.....	44
3.3.4	Odpuštění Ježíši a prožitek Ježíšovy blízkosti.....	45
3.3.5	Setkání s agresorem a vyjádření emocí.....	45
3.3.6	Odpuštění agresorovi a prožitek Ježíšovy blízkosti.....	46
3.4	Shrnutí	46
4	Metodologie výzkumného šetření	49
4.1	Výzkumný cíl	49
4.2	Výzkumný přístup	50
4.3	Výzkumná metoda, výzkumná technika.....	50
4.3.1	Narativní rozhovor.....	51
4.3.2	Průběh narativního rozhovoru	51
4.4	Respondenti	53
4.5	Analýza dat	54
5	Analýza a interpretace dat	56
5.1	Veronika	58
5.1.1	Zraněná identita	58
5.1.2	Subjektivní význam modlitby.....	60
5.1.3	Změna sebepojetí	61
5.1.4	Změna v prožívání vztahů.....	62
5.1.5	Shrnutí.....	63
5.2	Marta	65
5.2.1	Zraněná identita	65
5.2.2	Subjektivní význam modlitby.....	68
5.2.3	Změna sebepojetí	69
5.2.4	Změna v prožívání vztahů.....	71
5.2.5	Shrnutí.....	72
5.3	Magdaléna	73
5.3.1	Zraněná identita	73

5.3.2	Subjektivní význam modlitby.....	75
5.3.3	Změna sebepojetí.....	77
5.3.4	Změna v prožívání vztahů.....	78
5.3.5	Shrnutí.....	79
5.4	Terezie.....	81
5.4.1	Zraněná identita.....	81
5.4.2	Subjektivní význam modlitby.....	84
5.4.3	Změna sebepojetí.....	85
5.4.4	Změna v prožívání vztahů.....	86
5.4.5	Shrnutí.....	87
5.5	Vojtěch.....	88
5.5.1	Zraněná identita.....	88
5.5.2	Subjektivní význam modlitby.....	91
5.5.3	Změna sebepojetí.....	92
5.5.4	Změna v prožívání vztahů.....	94
5.5.5	Shrnutí.....	94
5.6	Shrnutí analýzy a interpretace dat.....	96
5.6.1	Odmítající otec.....	96
5.6.2	Nestabilní matka.....	96
5.6.3	Vyjádření emocí.....	97
5.6.4	Setkání s Ježíšem.....	98
5.6.5	Posílení sebeúcty.....	98
5.6.6	Nová otevřenost ve vztazích.....	99
5.6.7	Grafické shrnutí.....	100
6	Diskuze.....	101
6.1	Analogie výzkumných zjištění a teorie.....	101
6.2	Aplikace poznatků do sociální práce.....	103
	Závěr.....	106
	Zdroje.....	107

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá tematikou na poli sociální práce dosud velmi málo diskutovanou, a to přímlyvnou modlitbou jako druhem spirituální intervence. V české odborné literatuře doposud nepanuje žádné oficiální stanovisko ohledně používání přímlyvné modlitby v rámci profese sociální práce, proto jedním ze záměrů této práce je tematiku přímlyvné modlitby v oblasti české sociální práce otevřít a zaměřit úhel pohledu na jednu z konkrétních metod přímlyvné modlitby, a to na tzv. modlitbu za vnitřní uzdravení (jinak také modlitbu za uzdravení vzpomínek).

Ačkoliv je všeobecně uznávaným názorem, že sociální práce má zásadně interdisciplinární charakter a dále také že nahlíží na člověka jako na jednotu bio-psycho-socio-spirituální dimenze, v praktické rovině se sociální práce spíše zaměřuje výhradně na sociální problémy, případně problémy v jiných oblastech života klienta vysvětluje „nefunkčností“ sociálního systému. Teologie a spiritualita zůstávají stále více na poli vědeckého uvažování než v rovině jejich praktické aplikace.

V České republice a v dalších zemích Evropy tuto formu pomoci potřebným lidem realizují proškolení duchovní a laici, které se sociální prací spojuje ne tak vzdělání ani oficiální profesní pozice, ale především touha pomoci lidem, kteří se nacházejí v různých obtížných životních situacích. Právě v této společné vnitřní motivaci nacházím důležité „připojovací místo“ mezi sociální prací a teologií/spiritualitou.

Stěžejním úkolem diplomové práce je zjištění efektivity této formy pomoci, a to ve dvou oblastech, na které se modlitba za uzdravení vzpomínek orientuje: vztah sám k sobě a vztah k druhým lidem. Za cíl diplomové práce si proto kladu zjistit, jakým způsobem se proměnilo vnímání osobní identity u lidí, kteří přijali modlitbu za uzdravení vzpomínek (tzn., že modlitební dvojice prosila Boha za uzdravení dané osoby a doprovázela ji jednotlivými kroky v modlitbě, viz kapitola 3.3), a jaký dopad měla tato konkrétní metoda přímlyvné modlitby na jejich vztahy s nejbližšími osobami v rodině.

V první kapitole teoretické části se věnuji tématu identity člověka, nejprve z hlediska vybraných psychologických směrů a následně z perspektivy teologie. Ve druhé kapitole svou pozornost obracím na to, jakým způsobem identitu člověka utváří rodina: jak rodina může identitu člověka budovat, posilovat a jak také zraňovat. Třetí kapitolu věnuji tematice přímlyvné modlitby jako formě pomoci. Zaměřuji se mimo jiné na její pozici v sociální práci, na specifika přímlyvné modlitby za uzdravení a na závěr se na teoretické rovině věnuji jedné její konkrétní metodě, modlitbě za uzdravení vzpomínek (Edwardsová, 2014).

Konkrétní zkušenosti s touto metodou pomoci mapují prostřednictvím kvalitativního výzkumného šetření, které jsem realizovala technikou narativních rozhovorů s pěti respondenty, kteří v uplynulých letech přijali modlitbu/y za uzdravení vzpomínek.

Na základě analýzy a interpretace dat uvádím v závěrečné diskuzi různé inspirativní podněty, které by mohly být užitečné v běžné profesní praxi sociálním pracovníkům, zvláště těm, kteří se orientují na cílovou skupinu rodiny.

Záměrem této práce je umožnit sociálním pracovníkům získat informace o existenci takovéto spirituální metody intervence, o její podstatě a možné efektivitě. Jsem přesvědčena, že orientace sociálních pracovníků v této problematice může přispět k jejich větší otevřenosti pro integraci spirituality do své profese, a tak přispět ke zvýšení celkové profesionality sociální práce.

I. Teoretická část

1 Identita

Svoji diplomovou práci bych ráda uvedla kapitolou, ve které se pokusím uchopit a charakterizovat fenomén identity člověka, a to ze dvou hledisek: psychologického a teologického. Oba tyto pohledy nám vytvoří pomyslnou „základnu“, která napomůže k lepšímu pochopení, k čemu je člověk jako lidská bytost tvořená bio-psycho-socio-spirituální dimenzí (navzájem od sebe odlišnými, ale zároveň neoddělitelnými) z hlediska vnímání sebe sama povolán.

1.1 Psychologické vnímání identity

S tím, jak se v rámci vývoje společnosti mění vnímání člověka, není překvapením, že odborná literatura za poslední desetiletí „nasbírala“ řadu různých definic pojmu identita. S termínem identity člověka se v psychologii pojí mnoho příbuzných výrazů, jako je např. ego, sebejá, sebepojetí, sebehodnocení, sebeúcta, sebeakceptace, osobnost člověka (Nakonečný, 2015).

Definice se liší převážně podle toho, zastáncem jakého psychologického směru je osoba, která je vyslovuje. Tak, jak se různé psychologické teorie od sebe navzájem odlišují, je rozdílný i způsob, jakým vysvětlují obsah identity člověka. V dalším textu bych proto ráda čtenáři nabídla různé způsoby, jak lze na identitu člověka v rámci psychologie nahlížet.

Vycházím převážně z rozdělení Bačové (2008, s. 115), která psychologické směry a teorie uspořádává podle toho, jakým oblastem zkoumaných jevů se v rámci identity nejvíce věnují. Zmiňuje šest směrů, přičemž zaměření mé diplomové práce se z těchto vybraných diskurzů nejvíce přibližuje třem z nich: psychoanalýze a vývojové psychologii, sociální psychologii a postmoderní psychologii. První dva směry si pro bližší charakteristiku vybírám z toho důvodu, že oblasti jejich zkoumaných jevů (vývoj a formování ego identity a osobní identita člověka ve vztahu ke skupině) nejvíce korespondují s mými zkoumanými jevy v praktické části práce. Krátké představení způsobu, jakým postmoderní psychologie uvažuje o identitě člověka, považuji za důležité, neboť se jedná o fenomén současné společnosti, který utváří podobu praxe soudobé sociální práce. Tyto tři konceptuální rámce doplňuji o perspektivu humanistické psychologie, protože nahlíží na koncept identity jako na sebepojetí, což pro účel této (zvláště praktické části) práce považuji za klíčové.

1.1.1 Ego identita v psychoanalýze a vývojové psychologii

Vůbec poprvé se o identitě člověka v rámci profesionální psychologie začalo uvažovat v kontextu psychoanalýzy a vývojové psychologie. Tyto vědecké disciplíny kladou do popředí

svého zájmu vývoj a formování ego identity. S teorií ego identity přišel poprvé psychoanalytik E. H. Erikson, který jako první rozpracoval koncept identity jedince. Tento způsob nahlížení na identitu člověka se v klasifikaci Brubakera, Coopera (2000; podle Bačová, 2012, s. 111) řadí k tzv. „silným“ konceptům identity. V takovém to pojetí je identita jasně daná všem lidem a je neměnná v čase. Všichni lidé tuto identitu buď mají, nebo ji hledají (Brubaker, Cooper, 2000, s. 11).

Podle Eriksona se identita člověka utváří spojením identifikace z dětství, současných identifikací a základních životních závazků (commitments), které později J. E. Marcia charakterizoval jako výběr osobních cílů a hodnot, pro které se jedinec angažuje. Důležitým jevem je podle Eriksona tzv. krize identity, která v sobě nese pochybnosti o dosud definovaných cílech a hodnotách, jejich zkoumání, hledání a rozhodování se o závazku identity (Bačová, 2008, s. 115 – 116).

1.1.2 Identita a sebepojetí v humanistické psychologii

V současné době má termín identity podle Wisweda (2004, s. 246, podle Nakonečný, 2015, s. 472) nejbližší k pojmu sebepojetí, sebeúcty a sebehodnocení. Právě tyto koncepty stojí v centru pozornosti humanistické psychologie. To, jak o identitě uvažovali její hlavní představitelé, C. R. Rogers (1902-1987) a V. Satirová (1916-1988), v následujícím textu krátce představím.

Hlavní představitel humanistické psychologie a zakladatel „přístupu zaměřeného na člověka“¹ **C. R. Rogers** spojuje utváření identity s termínem sebepojetí. Sebpoejetí označuje soud o sobě samém: jaký člověk má sám o sobě obraz (Nakonečný, 2015, s. 463).

Sebpoejetí člověka podle Rogerse ovlivňuje naplňování dvou základních potřeb: být od druhých bezpodmínečně přijímán a rozvíjet svůj potenciál a schopnosti (*sebeaktivační tendence*). Pokud se v životě dítěte objeví alespoň jedna osoba, která ho pozitivně přijímá, bez ohledu na to, co dělá, je pravděpodobné, že bude ve svém životě schopen svobodně rozvíjet své schopnosti a nadání. Jeho sebepojetí, obraz o sobě samém, bude pozitivní, bude mít přiměřeně vysokou sebeúctu a jeho identita bude celistvá. Na druhou stranu člověk, který bezpodmínečně přijetí od žádného člověka nezažil, bude ve svém chování závislý na přijetí druhých lidí a strach z nepřijetí druhých lidí mu bude bránit v jeho seberozvoji. (Hayesová, 1998, s. 22)

---

¹ Přístup zaměřený na člověka je založen na vytvoření nedirektivního vztahu mezi terapeutem a klientem. Jedinec sám je vnímán jako expert na svůj život, na hledání a nacházení své identity. Přístup terapeuta je utvářen třemi základními postoji: kongruencí, empatií a bezpodmínečným přijetím klienta. Díky těmto postojům se mezi terapeutem a klientem vytváří atmosféra důvěry a příležitost k osobnímu rozvoji klienta – sám klient se stává kongruentní, rozvíjí se jeho sebereflexe a pozitivní přijetí sebe sama. (Bajer, 2007)

S myšlenkou, že na utváření sebepojetí má zásadní vliv přístup druhých lidí k danému člověku, přišel již W. James (1890), který poukázal na to, že člověk se s *významnými druhými* srovnává, a tím buduje své sebepojetí. Na jeho názory navázal C. H. Cooley (1902) a Mead (1934), kteří vyzdvihli význam zpětné vazby, které se nám dostává od druhých lidí. Podle nich jsou domněnky druhých lidí o nás základním kamenem našeho sebepojetí. (Hayesová, 2003, s. 21)

Systém sebepojetí má dvě základní funkce: udržovat a bránit pozitivní sebepojetí a sebehodnocení; a snažit se o to, aby sociální okolí sebepojetí a sebehodnocení daného člověka respektovalo (Nakonečný, 2015).

Mearns (1999, s. 171, podle Bajer, 2015, s. 37), Bajer (2007, s. 10) se domnívají, že nejsilnější stránkou *přístupu zaměřeného na člověka* je práce na osobním rozvoji, tedy vytvoření si jedinečné identity. Rogers (1951) definoval sedm stádií osobnostní změny, které Bajer (2015, s. 37) chápe v kontextu vytváření identity. V prvním stádiu člověk nerad mluví o sobě, nerozeznává svoje pocity, hovoří jen o vnějších okolnostech. V druhé fázi člověk mluví o tématech, která se ho přímo netýkají nebo se staly v minulosti. Ve třetí fázi se člověk začíná více uvolňovat, hovoří o svých pocitech, ale stále spíše o těch minulých. Ve čtvrtém stádiu už člověk popisuje některé přítomné pocity, projevuje se spontánněji, také poprvé zvažuje osobní odpovědnost za své potíže. V páté fázi člověk vyjadřuje své pocity přímo, zjišťuje o sobě nové věci a vzrůstá jeho touha stát se „skutečně sám sebou“. V šestém stádiu dochází k nejvýraznějším projevům změn, člověk plně prožívá přítomnost se svými pocity, které si dříve odmítal uvědomit, často doprovázené silnými emocemi. Poslední sedmé stádium je cílem. Člověk zažívá nové pocity okamžitě, s veškerou intenzitou a hojností, má hlubokou důvěru v sebe, přijímá sebe a svůj vlastní rozvoj. Pokud člověk vstoupí až do této fáze, prožívá hluboký pocit vlastní identity. (Bajer, 2007, s. 70)

Americká rodinná psychoterapeutka **V. Satirová** úzce spojovala utváření lidské identity s životem v rodinném společenství. Proces tvorby identity je celoživotní, ale nejintenzivněji probíhá od okamžiku početí přes nejranější roky života a během celého dětství, kdy se člověk postupně stává osobností, a to zvláště díky interakci s okolním světem. Sama autorka neužívá pojmu identita, ale operuje s termíny sebehodnocení a sebeúcta.

Sebehodnocení pro ni znamená to, jaký má člověk pocit vlastní ceny, hodnoty (zda je negativní nebo pozitivní). Sebeúctě lze rozumět jako hodnotící složce sebepojetí, která zahrnuje zvnitřněné sociální soudy a úsudky o sobě samém (Hayesová, 2003, s. 23). Satirová (1994, s. 27) sebeúctu charakterizuje jako „schopnost cenit si sebe sama a chovat se k sobě s důstojností, láskou a opravdovostí.“

Sebeúcta podle Satirové (1994) pramení z poznání vlastní jedinečnosti. Tímto tvrzením staví před rodiče nebo pečující osoby stěžejní úkol: objevit v dětech jejich jedinečné vlastnosti, schopnosti, dovednosti, pomoci jim je rozvíjet, a tak v nich postupně budovat vědomí „kým jsem“. Dítě podle Satirové (1994, s. 40) přichází na svět s čistým štítem a vědomí vlastní identity je „vedlejším produktem jednání dospělých“.²

Člověk, který je ukotven sám v sobě a ve vědomí toho, kým je, má vysokou sebeúctu. Ta se podle Satirové (1994, s. 28) projevuje tím, že si je člověk hluboce vědom své ceny a zároveň uznává hodnotu druhých lidí. Cítí, že je důležitý, že na něm záleží a že tím, že existuje, se svět stává lepším místem k životu. Krize, kterými prochází, nebere fatálně, ale má naději, že jsou dočasné a že se mohou stát „porodními bolestmi“ jeho nových možností.

Naopak člověk s nízkým sebehodnocením a sebeúctou se nemá rád, střídavě se podceňuje nebo se chová k druhým agresivně. Cítí se, že je zbytečný, nedůležitý, má permanentní strach z nepřijetí druhými. Touží po tom, aby jej druzí oceňovali, ale jeho očekávání jsou nepřiměřeně vysoká, a tak zažívá častá zklamání. Vede ho to do izolace a nedůvěry, které plodí jen strach. (Satirová, 1994)

Oba dva zmiňovaní humanističtí psychologové si za cíl svého terapeutického způsobu práce s jednotlivci a rodinami kladli za cíl pomoci lidem stát se kongruentními. Kongruence, soulad vnitřních pocitů a vnějšího sdělení, je charakteristickou známkou člověka, který má vysokou sebeúctu a vědomí vlastní identity, je sám sebou. Znamená to, že prožívá shodu mezi prožitkem a jednáním, otevřeně prožívá své pocity a postoje, které se v něm aktuálně objevují, a svobodně je projevuje navenek svými slovy, výrazy, činy. Dokáže se ve svých pocitech orientovat a je si vědom, že nemusí vždy jednat na základě svých citů. Vnímá vnitřní svobodu, která mu umožňuje zvolit si způsob jednání, který jeho ani druhé nezraňuje. (Satirová, 1994; Bajer, 2007)

1.1.3 Osobní a sociální identita v sociální psychologii

Odlíšný úhel pohledu na identitu člověka nám podává sociální psychologie. Jako teorie mezi-skupinových vztahů rozděluje tato věda identitu člověka na dvě složky: osobní (intrapersonální, personální) a sociální. Čtenáři se pokusím ozřejmit jejich charakteristiky:

Intrapersonální sebedefinice identity se někdy označuje jako jádro osobnosti. Tvoří jej způsob, jakým člověk sám sebe vnímá, sebezpoznává, jaký má sám o sobě obraz. Člověk hledá v této rovině odpovědi na otázku: „*Jakým jsem člověkem, a čím se liším od jiných?*“ (Bačová,

---

² Vzhledem k tomu, že z dospělých dítě nejvíce ovlivňují jeho rodiče (případně jiné primární pečující osoby), projednám konkrétní přístup, který by rodiče podle Satirové ke svým dětem měli být, aby podporoval růst jejich zdravé sebeúcty a budoval jejich identitu, až v kapitole 2., která se přímo zaměřuje na vztahy rodičů k dětem.

2003, s. 211), „*Kdo jsem?*“ (Macek, 2003, s. 63) a tím definuje sebe sama pro sebe i pro druhé jako osobnost. Do této dimenze také patří poznávání toho, zda je naše konání smysluplné pro nás samé i pro druhé. Jinými slovy, intrapersonální identita znamená sebeuvědomění si vlastní celistvosti, autenticity a stability vzhledem ke zvnitřněným osobním hodnotám a normám. (Bačová, 2003, s. 211) Macek (2003, s. 63) dodává, že podstatné je vědomí vlastní jedinečnosti, neopakovatelnosti a ohraničenosti vůči druhým. Podle Bačové (2008, s. 113) osobní identitu tvoří ty charakteristiky sebe sama, které tvoří základ sebehodnocení a sebeúcty osoby.

Osobní identita je propojená se sociálním světem, protože právě odtud k osobě uznání a potvrzení osobní identity přichází (Bačová, 2008, s. 113). Sociální dimenze identity se týká příslušnosti člověka ke společenským skupinám a je tvořena pocitem začlenění, spolupatříčnosti a kontinuity ve vztazích a v čase. Odpovídá na otázky: „*Kam patřím?*“ „*Čeho jsem součástí?*“ „*Odkud pocházím?*“ „*Kam směřuji?*“ (Macek, 2003, s. 63). K některým sociálním skupinám je člověk přidružen, bez toho aniž by to mohl sám ovlivnit, jiné si vybírá sám. Tato úroveň identity v sobě zahrnuje i postoje, názory a emoce vůči jednotlivým společenským skupinám a kulturám, do kterých člověk patří. (Bačová, 2003, s. 211)

Bačová (2003, s. 211) ještě uvádí třetí dimenzi identity: rovinu interpersonální a zdůvodňuje, že obsahem interpersonální identity jsou takové charakteristiky, kterými se jedinec odlišuje od druhých, a zároveň takové charakteristiky, které má s druhými lidmi společné. Tato rovina tak vyjadřuje souhrn sociálních rolí, které člověk ve svém životě naplňuje. Vystihuje ji otázka: „*Kdo nebo co jsem ve vztahu k jiným?*“

Sociální psychologie se zabývá převážně sociální identitou, tzn. tou rovinou identity člověka, která se vztahuje ke skupině. Všimá si, jaký emocionální a hodnotový význam má pro člověka členství v určité sociální skupině. Jako zástupce tohoto směru mohou zmínit např. H. Tajfela nebo J. C. Turnera.

1.1.4 „Tekutá“ identita³ v postmoderních teoriích

Za současné trendy ve vnímání identity člověka lze považovat různé postmoderní teorie v sociálních vědách (sociální konstruktivismus, narativní psychologie, diskurzivní psychologie aj.), které se vůči tradičním teoriím zásadně vymezují, narušují základní předpoklady a pojetí a snaží se k „starším“ i progresivním tématům nově přistupovat. Jejich společnou charakteristikou je snaha o zpochybnění tzv. „silných“ konceptů identity, které se zakládají na neměnných stálých jevech platných pro všechny osoby. Více jsou uznávány tzv. „slabé“ (měkké) koncepce identity, korespondující s postmoderní fází vývoje společnosti, které trvají

---

³ Paralela s Baumanovým (2002) termínem „tekuté modernity“.

na tom, že obsah identity není možno pevně stanovit, neboť se mění podle situace, času, místa a okolností. I tyto koncepty jsou však na odborné rovině nedostačující, a tak se někteří autoři (např. Brubaker, Cooper, 2000, s. 14 – 19) místo operování s pojmem identita přiklánějí k používání jiných termínů, jako je identifikace, kategorizace, chápání sebe samého, vlastní sociální umístění.

Společné rysy postmoderních přístupů k identitě v psychologii lze podle Bačové (2008, s. 123) shrnout následovně: Nejde už o hledání univerzálních zákonitostí formování identity jedince, ale důraz je kladen na situační, místní a dílčí souvislosti identity. Identita není daná, ale vytváří se v příbězích, které vyprávíme jiným i sobě, a je závislá na tom, jak jiní lidé tyto příběhy přijímají. Identitu člověka také tvoří celá „sbírka“ rolí, které se v každodenním životě pružně střídají a vyměňují. Postmoderní život je utvářen mnohonásobnými rolemi a přechodnými vztahy, a identita se tak vytváří znovu a znovu v konkrétních jednotlivých vztazích, které máme s jinými lidmi.

V současném postmoderním období se tedy hovoří o identitě spíše jako o osobním sebe-reflexivním projektu, na kterém jedinec pracuje celý život (Giddens, 1991; McAdams, 1997, podle Macek, Šulová, Konečná, 2009, s. 8).

1.1.5 Shrnutí

Hayesová (2003, s. 24) reflektuje, že odborníci z různých psychologických směrů, kteří se zabývají problematikou identity, uznávají sociální vliv jako jeden z faktorů, který identitu člověka utváří. Nepanuje však mezi nimi shoda o tom, zda je identita člověka *závislá* na kulturním, sociálním a rodinném kontextu, tedy zda existuje nějaký vztah, který by obsah identity přímo určoval a charakterizoval, a jaký případně tento vztah má charakter.

Psychoanalýza, vývojová psychologie a humanistická psychologie vyznávají, že takový vztah, který je pro sebepojetí člověka zcela zásadní, je vztah s nejbližšími lidmi, zvláště v rodině v období dětství. Sociální psychologie vidí tento určující vztah v příslušnosti k dané sociální skupině (rodině, komunitě, partě) v jednotlivých životních obdobích. Postmoderní směry uvažují o člověku jako o „samostatné jednotce“, bez vazby na rodinné vztahy, mimo realitu daných vrozených vztahů, a existenci nějakého stabilního vztahu, který by měl na lidskou identitu trvalý dopad, popírají.

Osobně sympatizuji s pojetím lidské identity humanistické psychologie, která klade důraz na utváření a budování identity v rámci interakce s nejbližšími osobami. Zároveň tento koncept považuji za „neúplný“, a proto bych čtenáři ráda nabídla ještě jeden rozměr, ve kterém se o identitě člověka dá uvažovat, a který pro úplné pochopení toho, kým člověk je (ve všech

jeho rovinách, tzn. i spirituální), považuji za zcela zásadní. Vztahovému aspektu v rámci lidské identity se proto nyní budu věnovat v perspektivě teologie, která svůj koncept identity člověka staví na transcendentálním vztahu, vztahu k Bohu, nebo lépe řečeno vztahu Boha k člověku.

1.2 Teologické vnímání identity člověka

Oproti postmoderním tzv. „slabým“ modelům identity by se teologické pojetí identity dalo zařadit mezi ty tzv. „silné“ koncepty identity. Křesťanská antropologie totiž nejhlubší identitu člověka vnímá jako danou, nezávislou na vnějších okolnostech a podmínkách, vyplývající z toho, kým je člověk ve vztahu k Bohu.

Myšlenková linie této podkapitoly bude sledovat první tři etapy lidstva, které z biblicko-teologického hlediska identitu člověka formovaly: stvoření člověka Bohem a darovaná identita, hřích jako narušitel identity, Ježíš Kristus jako obnovitel identity. Využiji k tomu úvahy katolických teologů a myšlenky prvních církevních Otců, konkrétně sv. Řehoře Naziánského, sv. Řehoře Nysského a sv. Ireneje z Lyonu.

1.2.1 Člověk stvořen jako Boží obraz

Uznávaný teolog a umělec Rupnik (2003, s. 62 – 63) vnímá potřebu člověka nalézt svoji identitu jako naléhavou potřebu nalézt svoji vnitřní jednotu. Každá rozpolcenost a vnitřní nebo vnější roztržičnost života představuje pro lidskou bytost zdroj nezměrného utrpení. V této potřebě jednoty se také podle něj nachází neoddiskutovatelná hluboká potřeba žít zdravé vztahy. „Bolest se rodí v okamžiku, když se člověku nedaří žít v souladu se základem své jednoty a když se mu nedaří navázat zdravý vztah se sebou samým, s druhými, s minulostí a s mnoha dalšími skutečnostmi.“ Je-li tedy místem největšího utrpení oblast vztahů, je to podle něj právě oblast vztahů, kde je třeba hledat zdroj identity člověka. Legitimizuje tuto myšlenku i druhou stranou téže mince: zkušeností každého z nás, že hlubokou radost zakoušíme právě tehdy, když se uprostřed zdravých a skutečných vztahů cítíme sjednoceni ve svém nitru (Rupnik, 2003, s. 56).

Pokud vycházím z křesťanské antropologie, pak tím prvním a existenciálním vztahem každého člověka je jeho vztah s Bohem, svým Stvořitelem. Proto se tou nejzákladnější výpovědí Písma svatého o identitě člověka stává skutečnost, že člověk je stvořen podle Božího obrazu a k Boží podobě (srov. Gn 1,26-27; Gn 5,1.3; Sir 17,3) a že tímto věčným obrazem Boha je Kristus (srov. Kol 1,15). Z této pravdy pak vyplývá celé učení o nezměrné a nezcizitelné hodnotě a důstojnosti člověka. Zkusím se na tyto hluboké pravdy podívat blíže očima teologů a duchovních Otců.

Člověk je bytost povolána vstoupit do vztahu se svým Tvůrcem. Toto povolání má základ v jeho stvoření, protože k němu došlo podle učení svatého Řehoře Naziánského „skrze Slovo, které k němu Bůh pronesl“ (Rupnik, 2003, s. 67) a pronáší stále. Lidský život tak může být chápán jako „odpověď tomu, kdo k němu neustále a bez přestání hovoří“ (Rupnik, 2003, s. 68). Člověk je tedy povolán k tomu, aby vstoupil s Bohem do dialogu, aby odpověděl Slovu (Healyová, 2009, s. 29).

Sv. Irenej z Lyonu (podle Bartoňová, 2007; Rupnik, 2003, s. 87) poukazuje na obrovskou důstojnost člověka, když rozvíjí myšlenku stvoření člověka podle staršího podobenství z 2. kapitoly knihy Genesis, kde je psáno, že člověk byl Bohem „uhněten z prachu země“. Člověk se tak stává jediným tvorem v celém stvoření, který byl hněten přímo Bohem, jeho rukama (na rozdíl od ostatních stvořených věcí a tvorů, kterým byla dána existence „pouze“ slovem). Sv. Irenej používá úsloví „Boží ruce“, které v této souvislosti představují Syna a Ducha svatého, kteří v dialogu s Otcem tvoří člověka: Otec připravuje materii, pokornou hlínu, čímž je zdůrazněna propastná vzdálenost mezi Stvořitelem a tvorem. Syn je jakousi formou, podle níž Otec tvoří, je věčným obrazem Otce, a Duch Svátý je Dechem, který se člověka vnitřně dotýká a oživuje ho. Tak se tedy na stvoření člověka podílí celá Trojice.

Slovy Rupnika (2003, s. 87) můžeme učení sv. Ireneje shrnout následovně: „Člověk je stvořen Otcem v jeho lásce. Lidská tvář dokonalé lásky je Kristus a je to On, v němž je člověk stvořen.“ Stvořený člověk je Kristovým obrazem a tak je člověk skrze Syna „obrazem Boží Trojice“.

Ze skutečnosti, že člověk byl stvořen Bohem, který je společenstvím Osob, vychází zásadní aspekt identity člověka, jímž je skutečnost, že člověk byl stvořen jako muž a žena (srov. Gen 1, 27) a je tedy povolán žít ve společenství. Adam ve své samotě zakoušel touhu po jiné osobě, po někom, kdo by mu pomohl lépe naplnit nejhlubší cíl jeho života: milovat. A Bůh stvořil ženu. (Healyová, 2009, s. 29) Proto je hlubokou skutečností člověka, že existuje, jen když žije ve vztahu, ať už s jiným člověkem nebo s Bohem, a schopnost navázat vztah představuje pevnou součást jeho identity. „Eva je částí Adama a Adam existuje jen ve vztahu k Evě“ (Rupnik, 2003, s. 80). Zvlášť poeticky to Rupnik (2003, s. 80) vyjádřil následujícími slovy: „Adam nebude mít klid a nebude moci pochopit vlastní existenci, pokud se nevydá po stopách vlastního žebra. Člověk bez svého žebra, které mu bylo odebráno, není celý. A ani Eva nenalezne klidu, dokud nespočine u boku, z něhož byla vzata. Eva bude hledat Adama a Adam Evu, a tak budou člověkem.“

Jak už bylo naznačeno a jak učí sv. Řehoř Nysský (podle Rupnik, 2003, s. 71), podstatou Božské přirozenosti je láska a jelikož my jako lidé jsme stvořeni k obrazu této přirozenosti

a máme na ní podíl, je třeba základní jádro lidské identity hledat právě v lásce. Tím tedy dospívám k stěžejnímu tvrzení: světle stvoření je podstatou identity člověka láska.⁴

Rupnik (2003, s. 87) tuto skutečnost dokládá mimo jiné tvrzením, že „Kristus by nemohl jako první příkázání dát lásku, jestliže by se v ní neskrývala podstata člověka“ (srov. Lk 10, 27; Mt 22, 37). Jestliže tedy „dokonalost člověka spočívá v ucelení v lásce – bezvadné lásce k Bohu, bližními, světu a k sobě samému, lásce, která proniká celým tělem, myslí, duší a hoří v Duchu – je jasné, že tato skutečnost musí být tou nejhlubší podstatou člověka“ (Rupnik, 2003, s. 87).

V perspektivě poznání jádra identity každého člověka, lze nyní lépe pochopit, co tato identita přináší za charakter vztahu s Bohem. Bůh totiž v člověku při jeho stvoření zanechal něco tak hluboce osobního, že se člověk může nazývat jeho synem. „Bůh Otec nás stvořil tím, že nám dal tak velkou lásku, že jsme mu dostatečně podobní, abychom mohli být nazváni jeho syny,“ říká Rupnik (2003, s. 91). Sv. Jana to přivádí k úžasu: „Pohleďte, jakou láskou nás Otec zahrnul: smíme se nazývat Božími dětmi – a také jimi jsme!“ (1 J 3, 1).

Shrnu-li tuto podkapitolu, lze konstatovat, že identita člověka spočívá v tom, že je milovaným Božím dítětem, kterého Bůh Otec stvořil jako svůj obraz, a že je povolán z Boží lásky žít: nechat se jím milovat a skrze jeho lásku milovat Boha a druhé jako sám sebe. Láska je ten náš „nenahraditelný obraz, ta jedinečná vůně, to naše nezaměnitelné slovo, skrze které budeme na konci času rozpoznáni od všech, které jsme milovali“ (Rupnik, 2003, s. 98).

1.2.2 Pokřivený Boží obraz: hřích jako narušitel naší identity

Člověk ale někdy ani v nejmenším neprožívá onu hlubokou a nezcizitelnou důstojnost, ke které je jako bytost stvořená Bohem povolán. Zvláště citelně odcizenost od sebe sama, od druhých a od Boha vnímá, pakliže je zvnitřku nebo zvnějšku drásán bolestí, nemocí či na něj doléhá utrpení jakéhokoliv druhu. Důvodem tohoto stavu je hřích, který se skrze dobrovolný souhlas prvního člověka s opakem lásky: sebezprosazením a egoismem, stal realitou života každé lidské osoby. Člověk, bytost povoláná milovat druhé a Boha a v řádu stvoření závislá na svém Tvůrci, sám sebe postavil na místo Stvořitele. (Rupnik, 2003. s. 157) A tak Adam s Evou svou neposlušností zahájili bolestnou historii podrobení lidstva hříchu a smrti (Healyová, 2009, s. 38).

---

⁴V duchu této myšlenky můžeme chápat, proč Jan Pavel II. zasvětil svůj život tomu, aby ve svých textech opakovaně a spirálovitě prohluboval jednu a tutéž stěžejní myšlenku, a to že povoláním člověka je milovat (Anderson, Granados, 2014).

Člověk svojí neposlušností ztratil intimní vztah s Bohem jako se svým Otcem, odřízl se od Pramene lásky a tím ztratil vědomí, že je jím milován, i schopnost opravdově milovat. Do života vstoupila nejednota – nejen mezi člověkem a Bohem, ale i mezi lidmi, mezi člověkem a stvořeným světem, a dokonce i v lidské bytosti mezi duchem a tělem (Healyová, 2009, s. 39).

„Hřích zbavil člověka vědomí lásky,“ říká Rupnik (2003, s. 96) a tím „paralyzoval“ jeho schopnost nalézt svoji pravou identitu. Tento stav lze přirovnat k duchovní smrti, jak o ní mluví 1. eucharistická modlitba: „Pro svůj hřích jsme byli mrtvi a neschopní přiblížit se“ k Bohu (Misál: na neděle a význačné dny liturgického roku, 2008, s. 340).

Tato realita je zřetelná v životě každého z nás. Healyová (2009) uvádí pět důsledků podle knihy Genesis, ze kterých pak vyplývají všechny ostatní: Srdce člověka se stalo místem boje mezi láskou a sobectvím; člověk je pokoušen k tomu, aby bral, namísto daroval (srov. Gn 3, 7). Po hříchu má člověk tendenci vnímat Boha jako chladného a krutého soudce, a tím se ho bát (srov. Gn 3, 8-11). Zažívá také hluboké rozkoly ve vztazích – mezi mužem a ženou se rozvinul vztah soupeření, který se projevuje snahou muže ovládat ženu a snahou ženy manipulovat muže (srov. Gn 3, 12-13; Gn 3, 16). Hřích je také příčinou ztráty harmonie v celém stvořeném světě (srov. Gn 3, 17). Hřích nakonec vede ke smrti jako úplnému odloučení od Boha (srov. Gn 3, 22).

Healyová (2009, s. 44) upozorňuje, že navzdory všem ničivým následkům hříchu Boží obraz v člověku nikdy nebyl ztracen – je sice pokřiven, zatemněn hříchem, ale nikdy nebyl definitivně zkažen. Naše identita zůstává nezměněna. A to nejdůležitější: Už v samotné knize Genesis (Gn 3, 15) je nám dán příslib, že hřích bude jednou přemožen a tato překážka mezi Bohem a člověkem bude odstraněna. Všemi knihami Starého zákona se pak vine jako červená niť příslib, že Bůh na své stvoření nezapomněl a že má plán, jak jej z „poroby hříchu a smrti“ vysvobodit (Misál: na neděle a význačné dny liturgického roku, 2008, s. 340). Tento příslib se stal skutečností v Ježíši Kristu.

1.2.3 Ježíš Kristus jako obnovitel naší identity

Bůh Otec nemohl své děti ponechat své vlastní záhubě a ve stanovený čas poslal na svět svého vlastního Syna, aby každého člověka zachránil. Motiv jeho rozhodnutí se nám odhaluje v samé podstatě Jeho Bytí, v Lásce: „Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jednorozného Syna, aby žádný, kdo v něj věří, nezahynul, ale měl věčný život“ (J 3, 16). Tím nám dal „důkaz svého nekonečného milosrdenství, když se jeho Syn, jediný spravedlivý, vydal do našich rukou a nechal se přibít na kříž“ (Misál: na neděle a význačné dny liturgického roku, 2008, s. 340).

Po odmítnutí Boha člověkem se Bůh znovu „uchází“ o srdce člověka a jako důkaz své lásky posílá svého Syna, který za každého z nás zemřel. Jeho smrtí za každého z nás se roztrhla „chrámová opona“ (srov. Lk, 23, 45), která nám v důsledku hříchu znemožňovala žít vztah synovství se svým nebeským Otcem. „Bůh, Otec veškerého milosrdenství, smrtí a vzkříšením svého Syna smířil se sebou celý svět“ (Římský rituál, podle Katechismus katolické církve, dále jen „KKC“, 1995, čl. 1449) a již neexistuje nic, co by nás od jeho lásky mohlo odloučit (srov. Řím 8, 38.39). „V Kristu dostáváme milost být opět Božími syny a žít veškerou blaženost stvořeného bytí.“ (Rupnik, 2003, s. 154) Žijeme v nové etapě lidské historie – v období „vykoupeného lidství“ (Healyová, 2009, s. 49).

Cestou k žití láskyplného vztahu se svým Stvořitelem, a tedy nalezení hluboké vnitřní identity, je cesta přijetí Ježíše Krista (srov. J 14, 6). Děje se tak ve svátosti křtu, ale také každodenním vědomým otevíráním se Jeho Duchu: lásce, radosti, pokoji, shovívavosti, vlídnosti, dobrotě, věrnosti, tichosti, zdrženlivosti... (srov. Gal 5, 23). Skrze přijetí Ježíše Krista do svého srdce a skrze víru v Něho se před námi naplno otevírá cesta vedoucí k naší pravé identitě. Skrze Ježíše Krista víme, kdo jsme, komu patříme a kde je náš domov. Jsme Boží děti, děti nebeského „Abba“, Tatínka, patříme Otci a naším domovem je Jeho náruč⁵ (srov. J 1, 12.18).

Rupnik (2003, s. 136) říká, že právě osoba Otce nejvýstižněji vyjadřuje podstatu lidské identity. Jsme (po)voláni nechat se postupně očišťovat od našich falešných představ o Bohu jako Otci, které mají původ v našich zraněních a negativních zkušenostech ze vztahu s naším pozemským otcem, a naplno se otevřít tomuto vztahu s Bohem jako Otcem. Tím se může uzdravovat jádro naší identity a my můžeme osobně zakoušet, co znamená „život v hojnosti“ (srov. J 10,10). „Pouze osvobození od nepravého Božího obrazu může vést k onomu základnímu vztahu, který poutá člověka k Pánu života.“ (Rupnik, 2003, s. 198)

Rupnik (2003, s. 96) zdůrazňuje, že „neexistuje člověk, který by v sobě nenosil Boží obraz“, Boží lásku, zdroj své nejnějnější identity. Bůh skrze tuto skutečnost nabízí člověku životodárný vztah sám se sebou a volá ho k sobě od začátku jeho života až po samý konec. Zároveň však člověku dává úplnou svobodu, jestli lásku, a tím svoji nejhlubší identitu, přijme a bude z ní žít, nebo nikoliv. „Člověk je oživen Bohem a existuje proto, že v něm přebývá Boží láska, ale zároveň je – stále díky této lásce – natolik svobodný, že může“ dokonce i „zabít Boha a neví, že to může učinit proto, že v Boží lásce je tak velká svoboda, že zahrnuje i odmítnutí,

---

⁵ Není tak podstatné, jak nebeský domov vypadá, důležité je, že tam bude Otec. Zde jsem si dovolila v textu zakomponovat myšlenku sv. Terezie z Lisieux (1991), která se v modlitbě s důvěrou vrhala Ježíšovi a Otci do náruče, kde nacházela svůj domov.

kteří člověk takovým gestem uskutečňuje“ (Rupnik, 2003, s. 93 – 94). Člověk má vždycky svobodu obrátit se k Bohu zády, rozhodnout se pro hřích, být hluchý k lásce a tím k Bohu... Ale prázdnota, kterou v takovém stavu člověk vnitřně pociťuje, mu napovídá, že cesta k plnohodnotnému životu tudy nevede.

Je jistě pravdivé dodat, že ačkoliv jsme se mohli vědomě rozhodnout žít z pramene naší nejhlubší identity, z Boží lásky, stále žijeme ve světě, který je hříchem narušený, a každodenně na nás tak doléhají následky hříchů nás samotných, druhých lidí, hříchů, které jsou přítomny v sociálních strukturách. Ale nad tím vším se vznáší křesťanská naděje: V Kristu může každý člověk načerpat sílu k vítěznému boji s hříchem, a tím v sobě postupně obnovovat a očišťovat obraz, který do něj Bůh vložil, a skrze lásku v sobě realizovat svoji nejhlubší identitu (Rupnik, 2003, s. 85 – 86).

1.2.4 Shrnutí

V rámci této podkapitoly jsem dospěla k tvrzení, že člověk jako osoba stvořená Bohem, z Lásky právě v lásce nachází svou nejvnitřnější podstatu. Lze také říci, že identita člověka je v teologickém pojetí skutečně *závislá* na tomto jedinečném vztahu, na vztahu Boha k němu, že člověk je závislý na Jeho lásce, a to bez ohledu na to, zda si toho je vědom, či nikoliv. Jedná se o jakousi stálou, *neměnnou* podstatu jeho bytí.

V člověku, jednotě těla, duše a ducha, existuje také *proměnlivá* složka identity, kterou lze nazvat jako psychologické vnímání identity. V tomto smyslu nejvíce souzním s pojetím humanistické psychologie, která říká, že vnímání vlastní identity se buduje, utváří skrze vztahy s druhými lidmi. Skrze vztah s druhými lidmi zvláště v období dětství se buduje naše sebepojetí, sebeúcta.

Cílem křesťanství je pomoci člověku plně žít z podstaty svého života, ze vztahu se svým Stvořitelem, aby tak mohl naplno realizovat své lidství. To, do jaké míry člověk žije z této své *neměnné* nejhlubší identity, v láskyplném vztahu se svým Bohem, závisí mimo jiné na tom, jak je vybudována ona *proměnlivá* (psychologická) složka jeho identity. Toto tvrzení opírám o zásadu křesťanské teologie „milost⁶ předpokládá přirozenost.“ Tento axiom můžeme aplikovat na skutečnost, že tomu, aby byl člověk schopen „uvěřit“ rozumem i srdcem v tuto velikou Boží lásku a skrze ni milovat Boha a druhé lidi a žít životem skutečně naplněným, musí předcházet „přirozený“ zážitek lidské lásky. Pokud člověk nezakusí, že je pro druhého člověka

---

⁶ Milost je „přízeň, nezasloužená pomoc, kterou nám Bůh dává, abychom odpověděli na jeho nabídku stát se Božími dětmi“ (KKC, 1995, čl. 1996). „Milost předchází přirozenost“ je zásadou středověkého křesťanství, do dnešní doby uznávanou.

důležitý, velmi těžko uvěří tomu, že je důležitý pro Boha. Pokud člověk nezažije, že jej někdo bezpodmínečně přijímá, těžko bude do hloubky věřit, že jej takto přijímá Bůh.

V této logice se otevírá široká možnost spolupráce mezi pomáhajícími profesemi (psychologie, sociální práce) a teologií. Psychologické terapeutické metody umožňují člověku, aby se v rámci psychoterapie/sociální práce po „lidské“ stránce setkal s psychologem/sociálním pracovníkem, který jej bude bezpodmínečně přijímat a pomůže mu být onou „přirozeností“, která otvírá dveře „milosti“. Milosti, která je nám dostupná skrze Ježíše Krista. Právě Ježíš Kristus je nakonec jediným, kdo má moc uzdravit *proměnlivou* složku identity (změna sebepojetí, posílení sebeúcty, zlepšení sebehodnocení) a dát člověku milost vědomě žít z trvalé *neměnné* podstaty svého bytí, v důvěrném vztahu se svým Otcem, a tím nejplněji realizovat své lidství.

2 Utváření identity v rodině

Z předchozí kapitoly vyplývá, že kvalitu života člověka významně ovlivňuje to, jakým způsobem vnímá sebe sama, a zároveň že vnímání vlastní identity je výrazně ovlivňováno vztahy s druhými lidmi. Skutečnost, že základ sebepojetí a sebehodnocení se konstituuje již v prenatálním období a nejméně intenzivněji se rozvíjí během dětství (např. Macek, Šulová, Konečná, 2009, s. 7) staví do popředí problematiku rodiny jako základní a nejdůležitější sociální prostor, ve kterém se identita člověka buduje. Proto se v rámci této kapitoly budu věnovat tomu, jakým způsobem rodina (respektive rodinné vztahy) v dítěti identitu buduje a zároveň jakými mechanismy může být rozvoj identity u jedince narušen, jinými slovy zraněn.

Kapitolu jsem započala charakteristikou základních psychických potřeb podle typologie potřeb Langmeiera a Matějčka (1974, 1986), jejichž naplňování je v prostředí rodiny u jednotlivých členů naprosto zásadní. Při výběru tohoto tématu jsem vycházela z přesvědčení, že identita člověka je budována a posilována tím, do jaké míry jsou v jeho životě uspokojovány nebo neuspokojovány jeho psychické potřeby. Pokud tyto potřeby (specificky v jeho nejranějších fázích) zůstávají nenaplněny, zanechává to zásadně negativní dopad na jeho sebepojetí a sebehodnocení.

Dále jsem tuto kapitolu rozdělila na dvě vývojová období: dětství (0 – 6 let) a mladší školní věk (6 – 12 let), tak jak vývoj jedince v dětství rozčleňují psychologické teorie (Trapková, Chvála, 2004, s. 104). Při studiu literatury jsem si kladla otázku, co od rodičů (pečujících osob) dítě/dospívající potřebuje, aby se v daném vývojovém období zdárně vytvářela a rozvíjela jeho identita. V podkapitole dětství jsem považovala za klíčové pojednat o teorii vztahové vazby, v podkapitole školního věku o vzniku a vývoji mužské a ženské identity.

2.1 Psychické potřeby

Langmeier již v roce 1974 formuloval na základě výzkumu dětí, jež vyrůstaly v nefungujících rodinách nebo v ústavních zařízeních, čtyři základní psychické potřeby. Matějček⁷ pak později doplnil potřebu pátou a ještě hlouběji charakter potřeb rozpracoval (Šimová, 2015, s. 13). Ačkoliv se autoři (Langmeier, Matějček, 1974, 1986) primárně ve své praxi i v teoretickém bádání zaměřovali na klasifikaci a možnosti uspokojování potřeb dětí, uvádějí, že tyto základní psychické potřeby jsou přítomny u každého člověka po celý život – od

---

⁷ Matějček potřebu otevřené budoucnosti do základní typologie psychických potřeb zařadil díky inspiraci u psychologa J. Mrkvičky (1931-2003).

narození až po stáří. Čím je však člověk starší, tím méně má nějaký nedostatek v jejich uspokojení takové fatální následky, jako je tomu v dětském věku.

Jelikož se jedná o „alfu a omegu“ potřeb, které je v rodině nutné pro zdárný osobní a sociální vývoj dítěte a dospívajícího uspokojovat, uvedu obsah těchto potřeb tak, jak o nich zmínění autoři (Langmeier, Matějček, 1974, 1986; Matějček, 2015; podle Šimová, 2015, s. 14) sami uvažují.

Potřeba stimulace je uspokojována přísunem adekvátního množství kvalitních vnějších podnětů, které jsou vhodně proměnlivé. Pokud má člověk dostatek proměnlivých podnětů, vede ho to k interakci se světem, k smysluplné aktivitě ve vztahu k vnějším podnětům: zmocňuje se věcí, užívá jich, přetváří, vytváří nové apod.

Potřeba smysluplného světa je uspokojována tím, že v přísunu podnětů je určitý řád, struktura a smysl, díky nimž se z jednotlivých podnětů stávají zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová (2008, s. 194) v této souvislosti zdůrazňují, jak moc je důležité stanovení pevných výchovných hranic. Pokud je tato potřeba smysluplného světa náležitě uspokojována, dítě se cítí v bezpečí, vytváří si k vnějšímu světu stále diferencovanější vztah, vždy se něčemu učí, nabývá nových zkušeností, hledá ve světě pravidelnosti, nalézá řešení na specifické situace.

Neuspokojování této potřeby vytváří v dítěti pocit ohrožení, který vyvolává strach, úzkost, nedůvěru, zmatek, hněv. Neúnosné a zvláště stresující jsou zejména takové situace, kde chybí řád, struktura, jistota dlouhodobě.

Potřeba životní jistoty je uspokojována díky navazování a prohlubování dostatečně stabilních citových vztahů. Člověk potřebuje, aby byl druhými přijímán takový, jaký je. Zvláště malé dítě pocítuje tuto potřebu velmi silně vzhledem ke své bezmocnosti a závislosti. (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová, 2008, s. 196) Pokud je tato potřeba dostatečně uspokojována, osobnost jedince se utváří žádoucím způsobem a člověk je schopen věnovat se různým poznávacím, pracovním a společenským aktivitám, navazovat sám osobní intimní vztahy.

Potřebu identity Matějček (2015, s. 38) shodně s dalšími autory (Macek, 2003; Bačová, 2008), i když implicitně, rozděluje na osobní a sociální aspekt. Potřeba osobní identity znamená náležité uspokojení vědomí vlastního „já“, vlastní hodnoty, autonomie. Člověk má potřebu být přijímán, respektován, oceňován jako důležitá, kompetentní a hodnotná osoba (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová, 2008, s. 199).

Vybudování tohoto „vědomí“ je pak dále podmínkou pro to, aby mohl být naplněn sociální aspekt potřeby identity, a to uspokojení potřeby společenského uplatnění a společenské

hodnoty. Pokud je tato potřeba v dostatečné míře uspokojena, člověk má rozvinutý pocit sebeúcty, má adekvátní sebevědomí a na základě toho je schopen naplňovat žádoucí společenské role, stanovovat si reálné cíle a také jich dosahovat, což mu přináší vlastní uspokojení. Nakonečný (1999, s. 143) hodnotí potřebu celistvosti a poznání vlastní identity velice vysoko, když říká, že snaha po integritě lidského života je základním motivem lidského chování.

Potřeba otevřené budoucnosti je uspokojována vědomím životní perspektivy, vlastních splnitelných snů, pokojným očekáváním, co život přinese. Pokud je tato potřeba uspokojována, člověk se neuzavírá jen do přítomného okamžiku, ale je otevřený tomu, co ho v budoucnosti čeká a jeho očekávání jsou provázena nadějí, že jeho vlastní seberealizace a růst je možná.

Stejně jako např. u Maslowovy pyramidy potřeb⁸, i u této klasifikace můžeme podle Matějčka (2015, s. 38, podle Šimová, 2015) sledovat postup od nejobecnější a univerzální potřeby, kterou mají i všechna zvířata (potřeba stimulace), k tvorům, kteří jsou schopni se učit (potřeba smysluplného světa), dále pak k těm, kteří vytvářejí vztahy (potřeba životní jistoty) až k těm, kteří hledají sebe sama a své místo ve společenstvích a jsou schopni uvažovat v časovém horizontu (potřeba identity a otevřené budoucnosti).

„Neuspokojování základních psychických potřeb v závažné míře a po dosti dlouhou dobu“ vede podle Langmeiera a Matějčka (1974, s. 281) k *psychické deprivaci*. Tito autoři deprivaci vnímají ve víceúrovňovém pojetí a podle výše popsanych 4 základních psychických potřeb rozlišují deprivaci na: 1. sensorickou jako nedostatek vnější stimulace; 2. kognitivní jako nedostatek vnější struktury, řádu a smyslu; 3. emoční jako nedostatek citového kontaktu; 4. sociální jako nedostatek osobně sociálního ukotvení. Pro účely této práce se více zmíním pouze o deprivaci emoční.

Emoční deprivaci je jedinec ohrožen, pokud nemá v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu fyzicky i psychologicky k dispozici jednu stabilní blízkou osobu (jinými slovy ve smyslu teorie attachmentu: nemohl si vytvořit bezpečnou vztahovou vazbu k blízké osobě) nebo skupinu osob. Pokud není uspokojena tato základní psychická potřeba, jedinec má pak v budoucnosti mimo jiné sám problém v navazování stabilních blízkých vztahů. Člověk má

---

⁸ Maslow (in Nakonečný, 1999, s. 176 – 177), jeden ze zakladatelů humanistické psychologie, seřadil lidské potřeby v hierarchický systém podle své naléhavosti v jejich uspokojování, od nejnižších k nejvyšším: 1. Fyziologické potřeby vyjadřují potřeby organismu jako je hlad, žízeň, sexuální uspokojení apod. 2. Potřeba bezpečí vyjadřuje potřebu jistoty, stability, pořádku, mezí, řádu, struktury. 3. Potřeba lásky a sounáležitosti vyjadřuje potřebu cítit se přijatý, milovaný, pochopený. 4. Potřeba uznání se projevuje snahou o dosažení úspěšného výkonu, získání úcty a prestiže. 5. Potřeba sebeaktualizace (potřeba „růstu“, „metapotřeba“) se projevuje snahou o rozvíjení svých schopností, záměrů, o uskutečnění toho, čím člověk potencionálně je.

potřebu například vynucovat si pozornost u druhých lidí za každou cenu (agresivní chování), anebo naopak o žádné intimní vztahy nestojí a uzavírá se do sebe. (Langmeier, Matějček, 1974, podle Šimová, 2015, s. 15)

2.2 Dětství

Satirová (1994, s. 31) po svých zkušenostech se stovkami rodin, které v rodinné terapii doprovázela, říká, že dětství je v procesu utváření identity tím nejdůležitějším obdobím. Zvláště v prvních pěti nebo šesti letech života dítěte se dost podstatně rozhoduje o tom, jaký pocit vlastní hodnoty a sebeúcty si do života dítě ponese. Dítě je v tomto raném období svého života citlivé na každé slovo, výraz tváře, gesto nebo chování rodičů a přijímá je jako výraz svého hodnocení. Proto se pokusím konkrétněji z různých stran podívat na to, jakým způsobem v tomto stěžejním období přístup matky anebo otce (případně jiné blízké osoby) k dítěti utváření jeho identity ovlivňuje.

2.2.1 Teorie vztahové vazby

Dovolím si začít teorií vztahové vazby (neboli teorie attachmentu), která podle jejích zakladatelů J. Bowlbyho a M. Ainsworthové vysvětluje jednu ze základních potřeb dítěte v prvním roce života⁹. Je jí snaha vytvořit si „trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu“ (Bowlby, 1969, podle Kulísek, 2000, s. 406). Blízká osoba¹⁰ (v našich podmínkách většinou matka) představuje pro dítě bezpečné zázemí, které mu poskytuje ochranu a pocit bezpečí a díky této jistotě, že se má kam vrátit, mu dodává odvalu prozkoumávat okolní svět (Colin, 1996, podle Kulísek, 2000, s. 407).

Ačkoliv diskuze nad tímto tématem není nijak stěžejní problematikou této práce, považuji za relevantní doplnit, že potřeba vytvoření si trvalého emočního pouta je podle některých autorů (Verney, Kelly, 1981, podle Kulísek, 2000, s. 408) rozvíjena již v době těhotenství.

Vytvoření této vazby autoři (Bowlby, 2010; Brish, 2012, Kulísek, 2000) hodnotí velmi vysoko, když říkají, že tato emocionální vazba zajišťuje přežití a rozvoj kojence, vytváří v něm

---

⁹ Potřeba vytvoření si bezpečné vazby k blízké osobě není samozřejmě jedinou potřebou dětí během prvního roku života. Mezi další existenciálně důležité potřeby patří: uspokojení základních fyziologických potřeb (správná výživa a tekutiny, spánek, střecha nad hlavou, čerstvý vzduch); potřeba přiměřeného množství podnětů, které by děti mohly vnímat všemi smysly; potřeba učit se samostatnosti; potřeba vyhýbat se nepříjemným podnětům. (Brish, 2012, s. 17 – 21)

¹⁰ Jedinečná osoba, ke které si dítě vytváří vztahovou vazbu, bývá označována různými termíny: např. *vazebná postava* (Bowlby, 2010), *blízká osoba* (Brish, 2012), *primární pečující osoba* (Kohoutek, 2000). Já se v této práci přidržím termínu Brish „blízká osoba“.

apriorní pocit důvěry a měla by se stát stabilním základem jeho osobnosti, tedy jedním z prvních stavebních kamenů při utváření jeho identity.

Potřeba vztahové vazby se zvláště silně projevuje, pakliže se kojeneček cítí sám, zažívá strach, nebo jednoduše prožívá jakýkoliv druh stresu. Nejvíce tuto potřebu dokáže uspokojit tělesný kontakt – pokud blízká osoba dítě, které má k němu vytvořenou vztahovou vazbu, vezme do náručí a utiší jej nebo se ho jinak vhodně a citlivě dotýká. Za další zdroje uspokojení této potřeby je považována empatická verbální komunikace a oční kontakt (Brish, 2012, s. 32 – 35). Pokud ve stresových okamžicích, kdy dítě tuto potřebu signalizuje pláčem, není tímto adekvátním způsobem tato potřeba uspokojena (dítě je např. okřiknuto, ignorováno, bito), dochází u dítěte k panickým stavům a v opakovaných případech dochází k poruchám vztahové vazby (Brish, 2011, 2012).

2.2.1.1 Typy vazeb

V teorii attachmentu se tradičně odlišují tři druhy vazeb (Brish, 2012):

Bezpečná vazba, ideální případ emocionálního pouta, je charakterizována tím, že dítě na odloučení od blízké osoby reaguje strachem, pláčem, vztekem. Když se blízká osoba vrátí, dítě se dožaduje tělesného kontaktu, pochování v náručí. Dítě se většinou v bezpečném „přístavu“ nechá poměrně rychle uklidnit, pouští se a znovu se vrhá do samostatného objevování světa.

Nejistá odmítavá vazba se u dětí projevuje tím, že v situaci odloučení blízkou osobu ignorují, navenek vypadají, že to v nich nevyvolává absolutně žádné známky stresu. Když se blízká osoba vrátí, nevšímají si jí. Je však nutné si uvědomit, že reakce dětí nikterak neodpovídá jejich vnitřnímu stresovému prožitku, protože stres způsobený odloučením je u nich stejně vysoký jako u dětí s bezpečnou vazbou. Jejich chování je zapříčiněno přístupem rodičů, kteří na signály dítěte po tělesném kontaktu, podpoře a pomoci reagují odmítavě a signalizují mu, že se musí naučit své stresové situace zvládat sám.

U *nejisté dvojznačné (ambivalentní) vazby* je reakce na odloučení od blízké osoby stejná jako v případě bezpečné vazby: dítě protestuje, pláče, zuří. Rozdíl je v reakci dítěte, když blízká osoba přijde a utěšuje je. Dítě s ambivalentní vazbou se k blízké osobě na jedné straně rukama přivine, na druhé straně ji ale kope. Důvodem takového chování u dětí je zpravidla chování rodičů, kteří svůj přístup k dětem v jedné situaci několikrát pozmění (chvíli je chlácholí, pak je kárají apod.)

Pokud se vytvoření jakékoliv z těchto tří typů vazeb nezdaří, mohou vzniknout dezorganizované vazební vzory a poruchy vazby, které Brish (2012, s. 52) shrnuje do termínu *patologie vazby*.

Dezorganizovaná vazba vzniká většinou u dětí, jejichž rodič (nebo jiná blízká osoba) v minulosti prošel nějakým traumatickým zážitkem, který dosud nezpracoval. Stává se běžně, že dítě svým chováním této osobě onu traumatickou zkušenost připomene a její tehdejší traumatem vyvolané pocity – například strach, smutek, hněv, stud – se znovu zpřítomní. V takovýchto situacích blízká osoba na dítě reaguje neadekvátně a necitlivě. Přenáší na ně svůj strach, pocit ohrožení, bezmoc a dítě svými reakcemi velmi mate a znejistí uje. V situacích stresu vykazují tyto děti velmi protikladné typy chování (pláčou, zuří, utíkají pryč od blízké osoby, strnou jako v transu apod.).

Poruchy vazby vznikají tehdy, když se kojenci již v prvním roce života setkají s různými formami fyzického, emocionálního nebo sexuálního zneužívání, násilí nebo zanedbávání. Například u dětí, které vyrůstaly v podmínkách emocionálního zanedbávání, kdy v raném věku svého života neměly žádnou osobu, ke které by se mohly emocionálně navázat (například v důsledku života v ústavním zařízení), se chovají k neznámým lidem naprosto bez odstupu, chtějí do jejich náruče a říkají každému „mami a tati“. Tento druh poruchy vazby Brish (2012, s. 56) nazývá jako *nediferencovaná porucha vazby*. Jiný typ poruchy vazby, který jmenovaný autor (2012, s. 58) označuje jako *porucha vazby s blokadí vazebného chování*, vzniká u dětí, které se v prvním roce svého života setkaly s násilím ze strany blízké osoby. Tyto děti jsou trvale vystaveny velkému stresu, protože blízkou osobu na jedné straně vnímají jako zdroj svého strachu, ale na druhé straně se v nouzi musí obrátit právě k ní, protože jinou blízkou osobu neznají.

Je dokázané, že nejvýraznější vliv na utváření a kvalitu vztahové vazby mezi dítětem a blízkou osobou má osobnost blízké osoby a kvalita péče, kterou mu poskytuje. Měla by umět adekvátně naplňovat potřeby dítěte a citlivě dítě vystavovat postupné separaci, aby ho přiměřeně motivovala k rozvíjení vlastní autonomie. (Kulíšek, 2000)

2.2.1.2 Vývoj vztahové vazby

Nejvíce se vztahová vazba projevuje mezi dítětem a blízkou osobou od 7. měsíce roku života, kdy dítě prožívá nejintenzivněji výlučnost tohoto vztahu. Násilná, necitlivá nebo dlouhodobá separace od blízké osoby má v tomto období pro dítě nejtěživější následky a může vést k deprivaci a odchýlení se od zdravého vývoje osobnosti. (Kulíšek, 2000, s. 410) Bowlby

(1980, podle Kulísek, 2000, s. 410) popisuje postupnou a zdravou separaci od blízké osoby ve třech fázích: 1. protest, 2. zoufalství, 3. odpoutání (dettachment).

Pakliže dítě během předchozích let prožívalo bezpečnou vazbu, jeho původní naprostá závislost na matce od 3. roku ustupuje a dítě si začíná vytvářet vlastní autonomii. Kolem 4. roku dítěte je vybudována jeho základní identita (Kulísek, 2000, s. 410).

Pakliže u dítěte nedošlo v průběhu jeho prvních 3 let k vytvoření si bezpečné vazby, dítě se potýká s celou škálou následků, které pokud nejsou terapeuticky řešeny, se ve větší či menší míře přenášejí do adolescence a dospělosti.¹¹

2.2.2 Rodinná identita a vědomí domova

V souvislosti s rozvojem vztahové vazby mluví Matějček (2015, s. 68 - 69) o rozvoji tzv. „rodinné identity“. Ta se podle něj rozvíjí ve 2. a 3. roce života, kdy už dítě rozlišuje kolem sebe více pečujících osob, ví, že jsou to „jeho“ lidé, na které je (v ideálním případě) spolehnouti. Tím, jak dítě různí členové rodiny přijímají, mu zároveň dávají najevo jeho význam a hodnotu a také určují postavení, které v rodinném společenství má (např. „Ty jsi ale hodná holčička.“, „Ty jsi ale pěkný rošťák.“, „Ty jsi ukňučená holka.“, „Ty jsi velký kluk.“ apod.). Zlostná, ponižující či jinak nevhodná označení mohou dítě v jeho identitě velmi citelně zranit.

Vidíme, že popisovaná „rodinná identita“ má u dítěte přímou souvislost s rozvojem jeho sebehodnocení, jak dokládá např. výzkum Kotáskové (1987; podle Macek, Šulová, Konečná, 2009, s. 11). Autorka zjistila, že ještě ve čtyřech letech je sebehodnocení úzce spjato s hodnocením dítěte matkou. Až později se závislost na hodnocení druhých rozšiřuje i na další osoby.

S rozvojem rodinné identity se také u dítěte během 2. roku života vytváří tzv. vědomí domova, které je pro vývoj identity velmi důležité. Dítě si v tomto věku začíná uvědomovat, co jeho domov vytváří – místo, věci, osoby – a to v něm vyvolává pocit bezpečí a jistoty. Dítě v tomto období ještě není připraveno vyjít za poznáním dalšího sociálního světa, tato schopnost přichází až od 3. roku (nejvíce pak od 4. roku) života. V tomto věku už je dítě připraveno na vstup do společnosti neznámých lidí, do sociální skupiny vrstevníků. Pokud dítěti není umožněno vytvořit si hluboký pocit bezpečí a zázemí v rodině a je dáno např. do jeslí ještě před tím, než u něho toto tzv. vědomí domova bylo vytvořeno, důležitý komponent jeho identity

---

¹¹ O škále možných problematických až patologických osobnostních rysů, které se na základě poruch vztahové vazby u jedinců projevují, hovoří ve své monografii *Poruchy vazby* Brish (2011).

spočívající v pocity bezpečí a jistoty v jeho vnímání toho, kým je, chybí. Člověk pak může z důvodu tohoto „přeskočení“ vývojové fáze během dospívání a dospělosti v sobě vnímat hluboký pocit neukotvenosti, vykořeněnosti.

2.2.3 Rozvoj vlastní jedinečnosti

Satirová (1994, s. 31) říká, že vědomí vlastní hodnoty se u dítěte může rozvíjet pouze v atmosféře, kde dítě vnímá, že je přijímáno a milováno, a to navzdory a právě pro jeho individuální odlišnost. Autorka (1994, s. 38) považuje za existenciálně důležité, aby rodiče s dítětem poznávali jeho vlastní jedinečnou povahu, dary, schopnosti i slabosti a plně ho takového přijímali. Tímto mu pomohou objevit, kým on nebo ona je, jinými slovy svému dítěti umožní postupně rozvíjet a zakoušet pocit osobní identity. Autorka v tomto duchu rázně odmítá všechny typy výchovy, které se zakládají na porovnávání svého dítěte s jinými dětmi či jeho sourozenci, soutěživosti nebo na konformitě, tzn. snaze udělat všechno pro to, aby dítě nijak „nevybočovalo z řady“. V takovéto atmosféře rodiny dítě nemá možnost poznat, jakou jedinečnou bytostí ve skutečnosti je. Bez vědomí vlastní jedinečnosti z dítěte vyrůstá *usmiřovatel*, *obviňovač*, *počítač* nebo *rušič*.

Pro účely praktické části diplomové práce se nyní krátce zaměřím na to, co těmito pojmy Satirová (1994) míní. Autorka vychází z přesvědčení, že pokud člověk v rodině nemohl vyrůstat v atmosféře přijetí a respektu k vlastní jedinečnosti, pochybuje o své hodnotě, jeho sebeúcta je nízká a pakliže se dostane do nějaké stresové situace, nejedná kongruentně, ale z jedné ze čtyř možných nekongruentních pozic, kterým sama říká: *usmiřování*, *obviňování*, *vypočítávání* a *rušení*.

Usmiřovatel se chová a mluví tak, aby se druhým zavděčil, zalíbil, ve všem se podřizuje druhým. Často uvnitř něho všechno křičí „ne“, ale on navenek řekne „ano“ a vše učiní podle přání druhého. Přijímá jakoukoliv kritiku a cítí se vinen vším, co se nepodaří.

Obviňovač vidí všechny chyby ve druhých lidech, chová se navenek povýšeně, diktuje si podmínky a očekává nekritickou poslušnost. Svým despotickým chováním se snaží přehlušit vnitřní pocity méněcennosti.

Počítač nedává najevo žádné emoce, ani jejich náznak. Takový člověk působí chladně, je vždy korektní, racionální, „nad věcí“. Vždy má po ruce několik rad. Svým chováním se snaží zamaskovat vnitřní zraněnost. Jeho nitro je plné emocí, z jejichž vypuštění ven má strach, tak se mezi ně a sebe snaží stavět chladnou vysokou zeď.

Nic z toho, co *rušič* dělá nebo říká, se nevztahuje k dané situaci nebo k ostatním lidem. Uhýbá od tématu a působí, že myšlenkami vůbec není přítomen v konkrétní situaci. Ve svém

nitru vnímá velký chaos a jeho chování je reakce na to, že cítí, že tu pro něj není místo, že do daného společenství nepatří.

Satirová (1994, s. 87) říká, že těmto způsobům komunikace se učíme již v raném dětství. Když dítě nemůže zažívat od svých rodičů bezpodmínečné přijetí a není si jisto vlastní hodnotou, tyto nekongruentní způsoby komunikace mu pomáhají v dané rodinné atmosféře „přežít“. Tyto způsoby komunikace se pak přenášejí do dospělosti, kde se projevují jako neadekvátní reakce na jakoukoliv zátěžovou situaci.

2.3 Školní věk

Dítě prošlo prvními z hlediska utváření identity šesti nejdůležitějšími roky; jeho sociální svět se rozšiřuje, dostává se mezi své vrstevníky ve školní třídě, vytváří kamarádství a rodina přestává plnit funkci výlučného prostředí, ve kterém se jeho identita rozvíjí. Je ale samozřejmě chybné domnívat se, že by působení rodiny utváření identity u dítěte dále neovlivňovalo. Ovlivňuje, a pokusím se popsat některé stěžejní aspekty tohoto procesu právě v tomto mladším a středním školním věku, v období od 6 do 12 let.

Podle Eriksona (1968, podle Macek, Šulová, Konečná, 2009, s. 14) je v tomto období důležité umožnit dítěti, aby zakoušelo jako odměnu za svou (zvláště školní) píli a úsilí úspěch. Pakliže dítě není oceňováno a chváleno, snadno u něj vzniká pocit nedostatečnosti a méněcennosti, což zásadně narušuje pozitivní vnímání sebe sama.

Podle Trapkové a Chvály (2004, s. 124 – 125) se chlapec i dívka kolem 6. roku svého života potřebují přiblížit k osobě, která v rodině představuje otcovský princip, tradičně je tou postavou muž, otec. Zvláště důležitou úlohu má podle autorů v tomto věku otec pro chlapce. Vzhledem k tomu, že se v chlapci projevuje zamilovanost do své matky¹², otec by měl synovi jasným, ale laskavým způsobem dávat najevo, že „*Tato žena patří mně a ty, až k tomu přijde vhodná doba, si najdeš svoji vlastní.*“ Pudové napětí mezi synem a matkou by otec měl nejlépe snižovat tím, že jej začne brát do mužského světa, který je mnohem méně pohodlný než svět matky. Chlapec se v tomto období potřebuje v přítomnosti a s oporou otce „otužit“: vzdorovat nepříznivým okolnostem, soupeřit ve sportu, bojovat apod. Zpočátku se chlapec potřebuje často vracet k matce, která pro něho představuje bezpečí, aby mu „ošetřila rány, které utržil“, ale postupně je více a více schopen postavit se na vlastní nohy a v mužském světě je mu dobře.¹³ Není tak obtížné domyslet si, jaký zmatek v utváření chlapcovy identity může vyvolat

---

¹² Z. Freudem byla tato situace označována jako tzv. Oidipův komplex.

¹³ K matce se pak znovu více přikloní až kolem 12. roku života, ale o tom pojednávám až v podkapitole Dospívání.

nepřítomnost otce v tomto období nebo jeho nedostatek času či jeho možné stereotypní přesvědčení, že „výchova je přeci na matce“: syn často uvízne ve světě matky a nezřídka se stává „maminčíným mazánkem“. (Trapková, Chvála, 2004. s. 122)

Matějček (2015, s. 57 - 64) pokládá za zvlášť důležitou etapu z hlediska vytváření identity období středního školního věku (od 8/9 let do 12/13 let), a to zvláště proto, že v dítěti dochází k diferenciaci vlastní identity podle pohlaví, vytváření tzv. „mužské a ženské identity“.¹⁴ Jinými slovy, dítě získává nové vědomí vlastního já podle pohlavní příslušnosti. V tomto věku se dítě začíná stydět za svou nahotu, mnohem raději si povídá a hraje s jedinci stejného pohlaví a také se u něj začíná projevovat tzv. rodičovské chování vůči malému dítěti. Tento podstatný obsah vlastní identity se rozvíjí na základě kontaktu s vrstevníky, který by měl být dítěti hojně dopříván. Matějček (2015) v tomto smyslu apeluje na rodiče, aby svým dětem dali v tomto věku příležitost stýkat se se svými vrstevníky, stejně tak jako s malými dětmi a s dospělými, kteří by mohli dítěti být dobrým vzorem mateřské nebo otcovské identifikace (pokud takový vzor chybí v rodině, je potřeba jej dítěti umožnit alespoň např. v nějakém kvalitním zájmovém kroužku).

Matějček (2015, s. 60) upozorňuje na to, že pokud dítěti není umožněno stýkat se se svými vrstevníky, mladšími dětmi i dospělými lidmi a je od přirozené dětské skupiny izolován, dochází u něj k hlubokým poruchám sexuálního a rodičovského chování.

O významu vrstevnické skupiny je vhodné také uvažovat z hlediska utváření sociální identity. Macek, Šulová, Konečná (2009, s. 16) podotýkají, že vědomí příslušnosti ke skupině a potřeba konformního jednání je v tomto věku často důležitější než vědomí vlastní jedinečnosti a potřeba odlišovat se. Rodiče by proto měli snahy dětí o začlenění se do vrstevnických skupin podporovat, neboť úspěšná integrace v nich vytváří hluboký pocit, že kromě rodiny mají další místo, kam patří, a také pocit vlastní vztahové kompetence.

2.4 Shrnutí

Jak vyplývá z této kapitoly, rodina má na utváření identity dítěte podstatný vliv. To, jak k němu otec, matka, sourozenci přistupují, formuje jeho vlastní sebepojetí a sebehodnocení. Dítě je citlivé na to, když některá jeho základní psychická potřeba není uspokojována nebo některý vývojový úkol v daném období nenaplňen.

---

¹⁴ Počátky rozvoje mužské a ženské identity lze samozřejmě vystopovat již v předchozích vývojových etapách. Již kolem 2. – 3. roku života se dítě začíná vnímat jako příslušník stejné skupiny dětí téhož pohlaví (Slaby, Frey, 1975; podle Macek, Šulová, Konečná, 2009, s. 13). V období mladšího školního věku však rozvoj pohlavní identity vystupuje do popředí, proto se o něm zmiňuji až na tomto místě.

Poté, co dítě vstoupí do širšího sociálního světa, navazuje vztahy s dalšími lidmi – vrstevníky, autoritami, kamarády, přáteli, kteří jeho vztah k sobě samému dále rozvíjejí. Je však patrné, že prožívání těchto vztahů je už „jen“ jakýmsi odrazem a „nadstavbou“ toho, jak jedinec prožíval své vztahy v rodině.

Na tomto místě lze podtrhnout jedno ze stěžejních sdělení této práce: existuje cesta uzdravení. Člověk, jehož identita byla vlivem rodinného prostředí utvořena a současně zraněna, není odsouzen k tomu, aby do konce života nesl následky nevhodného až destruktivního chování svých rodičů nebo blízkých osob, ani aby tyto zraněné vztahy „zahodil“ za hlavu a úplně se od nich odřízнул, jak je „moderní“ v postmoderním způsobu uvažování. V tomto směru se lze opřít o mnoho desítek let vývoje moderní psychologie, která dokazuje, že i hluboká traumata a zranění mohou být pomocí vhodné psychoterapie zpracována a že člověku nemusí ničit dospělý život.

Velmi si v tomto ohledu vážím neúnavné práce řady psychologů, psychoterapeutů, sociálních pracovníků a dalších pomáhajících pracovníků, kteří se prostřednictvím celé škály možných zejména psychologických teorií, metod a technik snaží pomoci lidem v jejich těžkostech a posílit jejich zdravé vnímání osobní identity. Je nezanedbatelné, že jejich úsilí je často korunováno opravdovým zlepšením klientovy situace, a že tudíž teorií i praxí osvědčené způsoby přirozených forem pomoci jsou adekvátními, důležitými a účinnými pomáhajícími nástroji.

Tyto „přirozené“ psychologické způsoby pomoci explicitně vedou k posílení *proměnlivé* složky identity a zároveň implicitně otevírají člověka pro „milost“: disponují člověka k tomu, aby byl schopen uvěřit v bezpodmínečnou lásku Boha, a tak více a více žít z *neměnné* nejhlubší podstaty své identity, ze vztahu se svým Stvořitelem, a tak plněji realizoval své lidství¹⁵.

Vedle psychologických forem pomoci však existují ještě další, spirituální formy pomoci, které jsou vedeny stejnou motivací: pomoci člověku zkvalitnit jeho vlastní život. Oproti „přirozeným“ formám pomoci ale nedůvěřují pouze přirozeným technikám, ale počítají s mocí Boha, který může pro daného člověka jako své milované dítě učinit mnohonásobně více, než je pomáhající schopen zrealizovat z lidských sil a zdrojů. Jednou z takových možných a užívaných forem spirituální intervence je přímlyvná modlitba za vnitřní uzdravení/uzdravení vzpomínek. Právě o ní budu pojednávat v následující kapitole.

---

¹⁵ V logice zásady „milost předpokládá přirozenost“.

3 Přímluvná modlitba jako forma pomoci

V této kapitole se budu věnovat tématu přímluvné modlitby. Aby bylo možné o přímluvné modlitbě hovořit, je zapotřebí tuto praxi křesťanské víry nejprve krátce charakterizovat.

Pro pochopení podstaty přímluvné modlitby je užitečné vyjít z latinského slova „intercessio“, které se překládá jako zakročení (ve prospěch někoho), zprostředkování, zaručení ve sporu (Kábrt, 2000, s. 290). Jedná se tedy o prosebnou modlitbu za někoho jiného. Přímlouvat se, „žádat o něco ve prospěch druhého“, je vlastní každému, kdo miluje Boha a kdo miluje člověka. Tím největším a dokonalým vzorem v přímluvě za druhé lidi je nám sám Ježíš Kristus (KKC, 1995, čl. 2634-2636).

V rámci této kapitoly se nejprve pokusím pohovořit o tom, v jakém postavení se přímluvná modlitba nachází ve vztahu k sociální práci, což je problematika vzhledem ke studovanému oboru mimořádně důležitá. Poté se budu věnovat podstatě modlitby za vnitřní uzdravení. Na závěr této kapitoly blíže charakterizuji jednu z konkrétních metod přímluvné modlitby za vnitřní uzdravení, modlitbu za uzdravení vzpomínek (Edwardsová, 2014), jež se pak do středu zájmu dostane v praktické části této práce.

3.1 Spiritualita v sociální práci

Domnívám se, že přímluvnou modlitbu lze zařadit do diskurzu spirituality, který je i v české sociální práci uznávaným (i když ne všemi přijímaným) přístupem v chápání obsahu tohoto vědního oboru. Proto o jeho vývoji krátce pohovořím a následně se budu v rámci tohoto diskurzu snažit nalézt určitá „připojovací místa“, která by mohla v profesi sociální práce vytvářet prostor pro používání přímluvné modlitby jako formy spirituální intervence.

3.1.1 Diskurz spirituality

Po roce 1989 se ve snaze vymezit pole působnosti sociální práce objevují různá pojmenování a řazení jednotlivých diskurzů v sociální práci. Podle různých autorů (viz např. Healy, 2005; McDonalds, 2006; Levin, 2009; Musil, 2008; Payne, 2006) jich lze nalézt až třináct, a to zvláště s ohledem na to, jak samotnému termínu diskurz jednotliví autoři rozumí. Můžeme zde použít Kaňákovu (2015, s. 32), charakteristiku tohoto fenoménu, který diskurz popisuje jako určitý význam, skrze který chápeme, vysvětlujeme a rozhodujeme se o věcech ve světě a jenž je přítomen v odborných textech.

Mezi těmito diskurzy zajímá důležité postavení i diskurz spirituality. Ten lze podle Kaňáka (2016, s. 76) chápat jako vnášení spirituálních či náboženských obsahů do sociální

práce. V současné době je jak v kontextu české sociální práce, tak především v kontextu anglicky psané literatury spiritualita vnímána jako součást sociální práce; objevují se texty věnující se spirituálně senzitivním intervencím, posuzování životní situace s ohledem na spiritualitu a obdobné (Kaňák, 2015, s. 30). Také rozšířené holistické pojetí člověka jako bytosti, která je utvářena čtyřmi dimenzemi: biologickou, psychickou, sociální a spirituální, podporuje integraci spirituality do sociální práce (Canda, Furman, 1999).

V současné době se v zahraničí diskurz spirituality odráží zejména v procesu posuzování životní situace a v procesu následných intervencí. Jsou rozpracovávány postupy, které umožňují sociálním pracovníkům rozpracovávat s klienty a klientkami jejich spirituální dimenze. Spiritualita je dále vnímána jako důležitý copingový mechanismus a jako zdroj možností v situacích neuspokojení spirituálních potřeb. Stejně tak vznikají návody pro reflexi vlastní spirituality u pracovníků a pracovníc. (Kaňák, 2015, s. 39) Důležitost diskurzu spirituality v sociální práci dokládá i skutečnost, že se mezi prvními deseti nejcitovanějšími odbornými články objevila také stať o spirituálním assessmentu (Hodge, Lacasse, Benson, 2012).

V českém prostředí se podle Kaňáka (2015, s. 38) zhruba od roku 2008, kdy v odborném periodiku Sociální práce/Sociální práce vyšlo monotematické číslo na téma duchovních rozměrů v sociální práci, ocitáme v období „znovuobjevování zájmu o spiritualitu“ a diskurz spirituality je více zmiňován jako možná a užitečná součást sociální práce.

Ačkoliv se tento diskurz nesetkává na odborném poli sociální práce s všeobecným přijetím (Kaňák, 2015, s. 42), na jeho vzrůstajícím vlivu má zvláště podíl vnímání sociální práce v kontextu charity (Kaňák, 2015, s. 38). Doležel (2011, s. 195) upozorňuje, že charitní „pracovník je spolupracovníkem Božím a tato intence je v charitě rozhodující“. Charitní pracovník by proto ve své práci měl vědomě počítat s Boží (po)mocí.

V českém prostředí se diskurz spirituality objevuje podle Kaňáka (2015, s. 40) ve čtyřech rovinách: 1. jako výchozí hodnotové podhoubí sociální práce, 2. jako důležitý rozměr pro klienty a práci s nimi v organizaci, i pro sociální pracovníky (zvláště tehdy, pokud se dostávají do kontaktu s klienty v mezních životních situacích), 3. jako apel na změnu společnosti, 4. jako určení specifického přístupu k práci a klientovi.

Jsem přesvědčena, že diskurz spirituality zvyšuje odbornost sociální práce, neboť integruje do teorie i praxe sociální práce dimenzi spirituality jako nedílnou součást osobnosti člověka. Toto pojetí vychází z holistického přístupu k člověku, který chápe lidskou osobu ve čtyřech dimenzích: fyzické, psychické, sociální a duchovní. Osobně se tak přikláním k stanoviskům různých autorů (Fischer, Jandejsek, 2010, podle Kaňák, 2015, s. 41; Tomka, Kasanová, 2010, podle Kaňák, 2015, s. 41; Vontorová, 2013, podle Kaňák, 2015, s. 41), kteří

považují diskurz spirituality na poli sociální práce za podporu odbornosti, tedy diskurz vědeckosti.

3.1.2 Přímluvná modlitba jako druh spirituální intervence?

V české odborné literatuře však doposud nepanuje žádné oficiální stanovisko ohledně používání přímluvné modlitby v rámci profese sociální práce, neexistují výzkumy mapující užívání přímluvné modlitby sociálními pracovníky či studie zkoumající efektivitu přímluvné modlitby a její případný dopad na životy klientů. Vyjdeme-li však mentálně za hranice naší země, zjistíme, že na poli sociální práce (a medicíny¹⁶) byla za více než patnáct let realizována řada výzkumných šetření, která dokumentují používání přímluvné modlitby jako spirituální intervence, a to včetně zjištění její efektivity. Z analýz těchto výzkumů vyplývá, že v současné době mnoho sociálních pracovníků používá přímluvnou modlitbu jako metodu intervence ve své každodenní praxi. (např. Canda, Furman, 1999, Heyman, Buchanan, Musgrave, & Menz, 2006; Murdock, 2004, podle Hodge, 2007) V určité části z nich byl dokonce potvrzen pozitivní dopad na skupiny klientů, za které se vybrané modlitební skupiny či jednotlivci modlili, oproti těm, kterým přijetí přímluvné modlitby nebylo zajištěno (Hodge, 2007, s. 183). Se způsobem, jakým byla efektivita přímluvných modliteb zjišťována, nesouhlasím (experimentální a kontrolní skupiny), nicméně minimálně demonstrují skutečnost, že efektivita přímluvné modlitby se těší dlouhodobého výzkumného zájmu.

Ačkoliv přímluvná modlitba není v českých odborných textech jako druh spirituální intervence doposud zmiňována, v anglicky mluvících zemích se o ní na poli sociální práce hovoří. Kaňák (2016) na základě analýzy vztahu vědeckého a spirituálního diskurzu ve vybraných 71 odborných textech na poli sociální práce popisuje pět konstrukcí souvztažnosti obou diskurzů, a to sice: spirituálně senzitivní sociální pracovník, duchovní pracovník inspirovaný sociální prací, spirituálně senzitivní sociální práce, spirituálně orientovaná sociální práce a teologie senzitivní k sociální práci.

Přímluvná modlitba může být chápána jako jeden ze zdrojů intervencí v rámci tzv. spirituálně orientované sociální práce. Mezi základní intervence v tomto chápání sociální práce patří: spirituální posouzení, praktikování odpuštění, modlitba s klienty a za klienty, podpora spirituálního růstu klientů (např. uvědomování si spirituálních potřeb, podpora spirituální meditace), zapojení do komunity a další. (Derezotes, 2006; La Sage, 2006; Oxhandler, Pargament, 2014; Strauss, Northcut, 2014; podle Kaňák, 2016, s. 85)

---

¹⁶ Dossey (1996, s. 66 – 67; podle MacNutt, 2010, s. 21) před více jak 20 lety referoval, že bylo učiněno více jak 130 kontrolovaných studií zkoumajících účinky přímluvné modlitby v medicínském prostředí a výsledky dokázaly, že více než polovina z nich měla významný účinek.

K modlitbě s klienty a za klienty se v české sociální práci přistupuje velmi opatrně. Pokud ale sociální pracovník věří v Boha a snaží se pomoci svým klientům tak, jak dovede nejlépe, to znamená, že k tomu „využívá všechny znalosti a dovednosti“ své, svých kolegů a odborníků (Etický kodex sociálních pracovníků České republiky, 2006, čl. 2.4.5), pak by zcela přirozeně měla být přímluvná modlitba jedním z jeho pomáhajících nástrojů. MacNutt (2010, s. 98) nás v této souvislosti vede k zamyšlení, když říká, že to, jak o uzdravení (fyzickém, psychickém, sociálním, duchovním) přemýšlíme, se dotýká naší nejhlubší představy o Bohu: „Jaký je vlastně Bůh? Pokud doopravdy věříme, že Bůh je láska, měli bychom snadno uvěřit, že uzdravování je běžným, nikoliv mimořádným projevem jeho soucitu.“

Edwardsová (2014, s. 64) podotýká, že i když je neoddiskutovatelné, že mnoho lidí skrze přímluvnou modlitbu zažilo uzdravení v rovině tělesné nebo psychické či se stali přímými svědky vyřešení složitých problémů, přímluvnou modlitbu nelze považovat za jediné a dostačující řešení všech obtíží. Je správné a mnohdy i klíčové využívat také přirozených forem pomoci, které jsou nám k dispozici, a podle druhu problému se obrátit na odborníka jako je lékař, psycholog, psychiatr či sociální pracovník.

3.2 Přímluvná modlitba za vnitřní uzdravení

Přimlouvav se můžeme za jakékoliv dobro pro člověka. Můžeme Boha prosit, aby například našemu blízkému pomohl najít práci, aby požehnal jeho manželství, aby mu pomohl vyřešit jeho složitou situaci... Nebo můžeme jednoduše prosit, aby se na druhém splnila Boží vůle, jak nás to učí sám Ježíš (srov. Mt 6, 10), protože věříme, že to je to, co je pro všechny lidi to úplně nejlepší.

Ráda bych se však zaměřila na jeden konkrétní druh přímluvné modlitby, kterou je modlitba za uzdravení. Podle druhů problémů a jejich příčin a tradičně se rozlišují čtyři základní druhy modliteb za uzdravení (MacNutt, 2010, s. 159):

1. Modlitba za tělesné uzdravení – u tělesných nemocí, úrazů apod.
2. Modlitba za vnitřní uzdravení – v případě psychických potíží způsobených psychickým traumatem.
3. Modlitba za duchovní uzdravení – po upadnutí do hříchů; prostřednictvím svátosti smíření.
4. Modlitba za osvobození a exorcismus – při působení zlého ducha.

S ohledem na téma diplomové práce se budu podrobně věnovat pouze jednomu typu přímluvné modlitby za uzdravení, a to modlitbě za vnitřní uzdravení.

V modlitbě za vnitřní uzdravení se jednotlivec či skupina lidí modlí za člověka, který v minulosti prožil nějaké psychické trauma, jehož následky přetrvávají do současnosti, aby toto trauma Bůh uzdravil, a tím osvobodil člověka od jeho následků, které mu znepríjemňují život. Vzhledem k tomu, že jednotlivec či modlitební dvojice/skupina se většinou modlí přímo za konkrétní traumatickou vzpomínku, modlitba za vnitřní uzdravení se někdy označuje také jako „modlitba za uzdravení vzpomínek“.

Než se pustím do podrobnější charakteristiky podstaty modlitby za uzdravení vzpomínek, je na úvod vhodné vysvětlit, co psychickým traumatem míním. Psychické trauma lze charakterizovat jako „psychické poškození, duševní úraz, který má za následek funkční poruchy“ (Hartl, Hartlová, 2015, s. 626). Psychické trauma vzniká po „otřesném zážitku“ (Geist, 2000, s. 309), který může být podle Hartla a Hartlové (2015, s. 626) buď jednorázový¹⁷ (např. smrt blízké osoby) nebo se vztahuje k dlouhodobé situaci (např. rodinné hádky, šikana ve škole). Psychologie dále pro termín psychické trauma používá například pojmy jako „traumatické zkušenosti“ či „nezpracované emocionální zátěže“ (Doucet, Rovers, 2010).

Křesťanská literatura zabývající se uzdravením psychických traumat skrze přímlynou modlitbu (např. Edwardsová, 2014; MacNutt, 2010; Vella, 2002, 2011; Tardif, Baumert, Seewannová, Buob, Madre, Wremberk, 1996) užívá pro projednávaný fenomén označení „vnitřní zranění“, „duševní rány“, „bolestné zkušenosti“, „zraňující/bolestné vzpomínky“. V textu budu užívat jak tyto pojmy typické pro křesťanskou literaturu, tak výše zmíněné termíny užívané v psychologii a čtenář bude chápat, že jimi vždy míním jakékoliv „psychické trauma“.

Psychologická východiska modlitby za vnitřní uzdravení lze nalézt v psychoanalýze a humanistické psychologii. S psychoanalýzou koresponduje v přesvědčení, že naše rány, které jsme v minulosti utrhli, se v nás v průběhu let hromadí a ovlivňují nás i v přítomnosti. Mnohdy jsme již zapomněli na to, co se nám stalo, ale do současnosti si neseme následky těchto negativních zkušeností. V. Satirová (1994), představitelka humanistické psychologie, na to navazuje, když říká, že naše současné postoje, strategie myšlení nebo způsoby, jak řešíme běžné a zvláště stresové situace, jsou často závislé na těchto minulých zraněních, které dosud nebyly uzdraveny. V současném životě pak jednáme z různých nekongruentních pozic a situace jsou doprovázeny negativními emocemi, které nejsou přiměřené dané situaci – například jejich prožívání je velice hluboké, bolestné až ničivé. Mezi tyto emoce se řadí pocity strachu, hněvu, smutku, úzkosti, samoty a opuštěnosti, beznaděje, pocity viny, závisti, méněcennosti,

---

¹⁷ Tzv. monotrauma (Baštecká, Mach a kol., 2015, s. 594).

sebeodmítání a další. Pakliže se jedná o následek vnitřního zranění¹⁸, pak tyto pocity člověk prožívá, aniž by chápal proč, neboť z objektivního hlediska k nim není důvod. Jinými slovy, přítomnost neuzdraveného zranění z minulosti se v současnosti projevuje našimi neadekvátními reakcemi. (Edwardsová, 2014; Vella, 2002)

Pro konkrétní představu zmíním několik příkladů, které lze uvést následujícími otázkami: Proč se v přítomnosti druhých cítím vždycky méněcenně, neschopně? Možná proto, že mě moji rodiče často srovnávali se starším sourozencem, který byl podle nich vždycky chytřejší, úspěšnější. Proč mám potřebu neustále pracovat a když mám odpočívat, cítím se neúčinně a prázdně? Možná proto, že jsem si v dětství musel lásku rodičů neustále zasluhovat svými školními výsledky. Proč nejsem schopen vyjádřit před druhými to, co bych opravdu chtěl a co si myslím, a raději vždy ustoupím požadavkům druhých? Možná proto, že jsem byl veden k tomu vždy se starat o mladší sourozence nebo nemocného rodiče a projev vlastní potřeby byl odmítán jako projev sobectví.

3.2.1 Opuštění jako předpoklad vnitřního uzdravení

Vella (2002, s. 154 – 156) poukazuje na to, že všechny uvedené a další neadekvátní reakce v rovině emocí i chování jsou důsledkem jednoho velkého citu, kterým je neodpuštění. Autor uvádí, že neschopnost odpustit sobě, Bohu a lidem je přítomna ve všech psychických traumatech. Proto shodně s Edwardsovou (2014, s. 53) říká, že právě opuštění představuje nejdůležitější faktor pro uzdravení a stává se jeho stěžejní podmínkou. Lze to vyjádřit i negativně: Neodpuštění blokuje uzdravení, protože nedovoluje, aby v nás Bůh mohl jednat (Tardif, 1996, s. 7). Jak je vidno, tematika opuštění je pro vnitřní uzdravení velmi důležitá, proto se na ni v rámci této podkapitoly podívám blíže.

Pokud nám někdo ublíží, automatickou reakcí na spáchané zlo je bolest a hněv na Boha, na daného člověka a někdy i na sebe (pakliže v dané situaci vnímáme nejen pochybení druhého, ale i své vlastní). Bolest a hněv v nás plodí neodpuštění vůči Bohu, danému člověku a někdy, jak bylo řečeno, i vůči sobě. (Vella, 2002, 2011) Edwardsová (2014, s. 56) poukazuje na to, že pokud v sobě držíme nahromaděný hněv, nenávisť či touhu po pomstě vůči těm, kteří nás zranili, dovolujeme jim, aby nad námi měli moc. Autorka říká, že „když svým opuštěním propustíme

---

¹⁸ Nemluvíme zde například o situacích, kdy jsou negativní emoce adekvátní dané situaci. Například je pochopitelné, že po úmrtí manžela zakouší manželka hluboký smutek a pocity samoty. Je pochopitelné, že příkoří, kterého se na nás druhý dopouští, v nás vyvolává hněv nebo strach. Je však třeba i v těchto případech rozlišovat například to, zda smutek ze ztráty manžela „nenedává“ na zkušenost z minulosti, kdy manželka v dětství prožila smrt jednoho z rodičů nebo jinou ztrátu či odchod blízké osoby. Manželčiny bolestivé pocity smutku v situaci úmrtí manžela by v tomto případě byly o to více „zesílené“, prožívané jako bytostně trýznivé, a signalizovaly by, že zranění způsobená ztrátou blízké osoby v dětství nejsou doposud zpracovaná.

toho, kdo nám ublížil, zakusíme úžasnou svobodu“. Vella (2011, s. 73) podotýká, že odpuštěním pomáháme hlavně sami sobě, neboť rušíme všechny negativní vazby, které nás s daným člověkem propojovaly a psychicky nebo i tělesně nás negativně ovlivňovaly. Odpuštění je proto dobré vnímat nejen jako pouhou morální či křesťanskou povinnost, která je člověku uložena zvnějšku pro dobro těch, kterým je odpuštěno, ale spíše jako „nezcizitelné lidské právo zbavit se bolesti a smutku, nenávisti a hněvu, zbavit se utrpení“ (McManus, 2017, s. 129).

Vella (2002, s. 158) zdůrazňuje, že odpuštění nespočívá v citech, ale v rozhodnutí. Zároveň ale tento autor (Vella, 2011, s. 73) říká, že „pouhé“ rozumové rozhodnutí odpustit druhému, Bohu nebo sobě k úplnému vnitřnímu uzdravení většinou nestačí. Ježíš nás zve k tomu, abychom odpustili „ze srdce“ (srov. Mt 18, 32), tzn. nejen na úrovni rozumu, ale také v rovině citů. Toho ale člověk není schopen, jestliže jeho srdce naplňuje bolest a hněv. Nejprve je tedy potřeba bolest a hněv ze sebe „dostat“, všechny (potlačené) negativní emoce v bezpečném prostředí nechat vyplavat na povrch, a tak ve svém srdci vytvořit místo pro přijetí Ježíšovy lásky. Až po zážitku, že člověk cítí, že je Bohem milován, je schopen Bohu, druhým i sobě odpustit skutečně „ze srdce“. V lásce Boha je totiž obsažena skutečnost bezpodmínečného a úplného odpuštění pro nás. „Když jsme naplněni Boží láskou a Božím Duchem, směřujeme k tomu, abychom druhým dávali, co jsme sami přijali: bezpodmínečné odpuštění.“ (McManus, 2017, s. 125)

Enright a Jampolsky (podle McManus, 2017, s. 131) uvádí, co se děje v mysli člověka, který druhému člověku „ze srdce“ odpouští: vzdává se práva na rozhořčení, nechává jít bolestnou minulost, rozhoduje se, že už kvůli těmto zraněním nechce dále trpět, zanechává touhy druhému se pomstít, je ochotný vidět v druhých to lepší, je ochotný mít lásku k těm, kdo mu ublížili.

3.2.2 Teologie uzdravení

Vnitřní uzdravení je založeno na jednoduché, ale v křesťanské teologii hluboce zakořeněné myšlence, které se v této podkapitole budu krátce věnovat: ten/ti, kdo se za vnitřně zraněného člověka modlí, prosí Ježíše Krista, aby vstoupil do toho okamžiku v minulosti, kdy byl člověk zraněn, do více či méně traumatické vzpomínky. Ježíš se této bolestivé vnitřní rány dotýká a uzdravuje ji. Ránu, která byla naplněná bolestí, svým dotykem „očišťuje“ a prázdné místo zaplňuje svojí láskou. Tím, že se člověk setkává s láskou Ježíše, je schopen odpustit těm, kdo jej zranili. Na základě uzdravující Ježíšovy blízkosti a odpuštění je člověk zbaven ničivých následků tohoto zranění, které ho v současnosti trápily. (MacNutt, 2010, s. 175 - 178)

Zde se nabízí několik důležitých provokujících otázek: Proč by měl Ježíš vstupovat do našich zranění, dotýkat se jich a jak to, že je svým dotykem uzdravuje? Opravdu takováto jednoduchá logika a postup „funguje“? Jak to, že uzdravení našich zranění uzdravuje naši identitu? Pokusím se na tyto otázky z hlediska katolické teologie poctivě odpovědět.

Jak bylo řečeno v první kapitole, podstatou identity člověka je láska (Rupnik, 2003, s. 71) a veškeré utrpení člověka je způsobené nedostatkem lásky (Vella, 2002, s. 41). Abychom mohli žít z pramene svojí identity, z Boží lásky, tzn. „abychom mohli milovat, je třeba, aby nás někdo předtím miloval“ (Rupnik, 2003, s. 118). Těmi prvními, kdo jsou povoláni nás milovat, jsou naši rodiče. Na jejich lásce je dítě bytostně závislé. Ale ani sebelepší rodič není schopen milovat dítě tak velikou láskou, jak by potřebovalo. Z důvodu nedostatku lásky a někdy i přímého ublížení druhými lidmi zůstávají v dítěti nenaplněná prázdná místa a psychická traumata, kterých postupem života přibývá a negativně ovlivňují jeho život ve fyzické, psychické, sociální i spirituální dimenzi. (Vella, 2002)

Ježíš Kristus přišel, abychom „měli život a měli jej v hojnosti“ (J 10,10). MacNutt (2010, s. 48) tuto Ježíšem vyslovenou touhu vysvětluje, když říká, že Ježíš přišel, aby vykonal dvě základní věci: Za prvé, aby nám dal nový život, abychom díky Němu mohli znovu navázat vztah s Bohem Otcem a žít z podstaty naší identity – jako Boží děti skrze Ducha svatého. A za druhé aby nás osvobodil ode všech nemocných oblastí v našem životě, které nám brání z tohoto vztahu, pramene naší identity, skutečně žít – a to nejenom v plnosti v životě na věčnosti, ale „už v tomto životě“.

Ježíš už během svého života slovy i svými skutky ohlašoval, že je ten, kdo uzdravuje a přináší svobodu všem, kdo jsou zdeptaní na duši i na duchu (srov. Lk 4, 18). Uzdravoval tělo (např. Mt 8, 14), duši (např. J 8, 11) i ducha (např. Mk 1, 25). Jak ukazuje MacNutt (2014, s. 61), Ježíš k lidem přistupoval celistvě¹⁹: nefragmentoval tělesnou, psychickou, sociální a spirituální dimenzi člověka, ale když se jich dotýkal a uzdravoval v nějaké konkrétní dimenzi, uzdravení této jedné úrovně mělo pozitivní dopad na všechny další. Ježíš nás nepřišel osvobodit a uzdravit „jen“ od hříchu, ale také od psychických traumat, narušených vztahů a fyzických potíží, byť ne vždy se uzdravení děje přesně podle našich očekávání.

Tím, že Ježíš přijmul na sebe naše lidství, přijmul s ním i všechny naše dimenze – biologickou, psychickou, sociální, spirituální – a kromě hříchu se s námi ve všem ztotožnil. Přijmul tedy i každou naši psychickou bolest: můžeme si být jisti, že Ježíš prožil všechna zranění každého člověka. Každou naši ránu zná úplně osobně. Přijmul je dobrovolně z lásky,

---

¹⁹ A současná sociální práce se k tomuto vnímání člověka jako celku taktéž přiklání (Etický kodex sociálních pracovníků, 2006, odst. 2.1.3).

aby tak každá naše rána mohla být díky jeho oběti a zmrtvýchvstání uzdravena (Vella, 2002). Právě „jeho ranami jsme uzdraveni“ (Iz 53, 5).

Žádné utrpení už proto není bezesmyslné. Ježíš vtiskuje smysl všemu, co prožíváme. Nic z toho, co cítíme, není Ježíši cizí. Slíbil nám, že s námi bude po všechny dny až do konce světa (srov. Mt 28, 20). Pokud jej do toho, co prožíváme, pozveme, on se toho ujme a slibuje, že každou situaci promění. Už nemusíme žít v temnotě a v stínu smrti (srov. Lk 1, 79). Jak řekl papež František²⁰: „Neexistují situace, které by Bůh nemohl změnit (...), pokud se mu otevřeme.“

Otevřením se Bohu se otvíráme lásce. Tím, že přijímáme do života lásku od druhých a od Boha, uzdravujeme se. Vella (2002, s. 41) shrnuje podstatu uzdravení jednoduše: dáváme lásku tam, kde chybí. A jestliže je nejhlubší identitou člověka láska, pak přijímáním lásky se člověk uzdravuje ve své nejhlubší identitě: stává se celistvým, schopen milovat Boha, druhé i sebe.

3.3 Modlitba za uzdravení vzpomínek – Malá cesta uzdravení

V této závěrečné fázi teoretické části krátce představím čtenáři jednu konkrétní metodu modlitby za vnitřní uzdravení. Je jí tzv. modlitba za uzdravení vzpomínek nazývaná též Malá cesta uzdravení (The Little Way of Healing)²¹. Jejími zakladateli jsou Angličané P. Edwardsová a kněz L. Brassill, kteří se spolu zhruba od roku 1994 tímto způsobem za vnitřní uzdravení druhých modlí. Od roku 2008 jezdí téměř každoročně oba zakladatelé s modlitebním týmem i do České republiky, kde se na týdenním semináři modlí za jeho účastníky, a ty, kdo se chtějí tímto způsobem dále modlit za druhé, této metodě učí. (Vašáková, 2014, s. 31)

Důvod výběru tohoto modlitebního přístupu tkví ve skutečnosti, že znám řadu lidí, kteří tento druh modlitby přijali, včetně některých, kteří se dále rozhodli se tímto způsobem přimlouvav za druhé lidi. Tato podkapitola je pak úzce propojená s praktickou částí, ve které hledám odpověď na otázku, zda a případně jakým způsobem tato modlitba za uzdravení vzpomínek u respondentů změnila vnímání vlastní identity a prožívání vztahů v rodině.

---

²⁰ Homilie papeže Františka z Velikonoční vigilie z 30. 3. 2013. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=18046>

²¹ Označení Malá cesta odkazuje na duchovní cestu sv. Terezie z Lisieux, podle jejíhož vzoru se chtějí ti, kdo tímto způsobem druhým slouží, modlit za zraněné lidi s důvěrou malého dítěte, které věří, že má v nebi milujícího Otce, který svým dětem dává dobré dary (srov. Lk 11, 13). Malé dítě nespolehá na vlastní síly, svoji moudrost, ale všechnu svou naději upíná k Bohu, v jednoduchosti a odevzdanosti. (Vašáková, 2014, s. 31; Terezie z Lisieux, 1991)

Aby bylo možno lépe pochopit, jak k uzdravení během modlitby dochází, považuji za stěžejní pojednat o jednotlivých krocích modlitby a stručně tak seznámit čtenáře s jejím průběhem.

Edwardsová (2014) a Vašáková (2014) způsob, jak se modlit za druhé lidi, poměrně podrobně představily a není rozhodně účelem této práce informace zbytečně duplikovat. Je však skutečností, že jejich pohled na proces modlitby je spíše teologický, a proto jsem se rozhodla pro účely této práce podívat se na jednotlivé kroky více z hlediska psychologického. Zvláště zaměřím svůj úhel pohledu na klíčové momenty v procesu uzdravení, a to vyjádření emocí, odpuštění a prožitek Ježíšovy blízkosti, neboť jsou to předpoklady k tomu, aby k uzdravení mohlo dojít. V těchto oblastech svůj popis nad rámec obou dvou prací rozšiřuji o poznatky z jiných publikací.

Před tím, než se do popisu jednotlivých kroků pustím, bude ještě vhodné zmínit několik poznámek k níže užívané terminologii. Pojmem „modlitební dvojice“ jsou označeni ti, kteří se modlí za uzdravení vzpomínek za osobu, která je o modlitbu požádala. Výrazem „zraněná osoba“ míním osobu, za jejíž uzdravení se modlitební dvojice přimlouvá. Pojem „agresor“ se vztahuje na člověka, který osobu, za kterou se modlitební dvojice přimlouvá, zranil. Pro označení představy vzpomínky používám výrazy jako „obraz“ nebo „scéna“.

3.3.1 Příprava

O modlitbu může požádat kdokoliv, kdo vnímá, že by vnitřní uzdravení potřeboval. Za zraněného člověka se modlí dva lidé, většinou muž a žena, doufající v naplnění Ježíšova příslibu, že jestliže se na zemi shodnou dva lidé na jakékoli věci a budou o ni prosit, dostanou ji od nebeského Otce (srov. Mt 18, 19). Vašáková (2014) podotýká, že člověk, který o modlitbu žádá, by měl mít možnost vybrat si, kdo se za něho bude modlit a k vybrané modlitební dvojici by měl mít vybudovanou důvěru.

Je nutné, aby modlitba probíhala v klidném, nerušeném prostředí, kde bude zajištěno absolutní soukromí. Na tento způsob modlitby je zapotřebí dostatek času. (Edwardsová, 2014; Vašáková, 2014)

3.3.2 Vstupní rozhovor

Před započítím samotné modlitby je zapotřebí, aby zraněná osoba měla dostatek času na to, aby vyjádřila, co ji trápí a co potřebuje. Užitečnými otázkami ji modlitební dvojice vede k tomu, aby poznala, co by mohlo být příčinou jejích nepřiměřených reakcí v současnosti (například smutku, deprese, agresivních reakcí, strachu, pocitu opuštěnosti apod.). Tímto způsobem s dotyčnou osobou hledají spojitost s klíčovou vzpomínkou, která se stala kořenem

jejího trápení. Edwardsová (2014, s. 155) vycházejíc ze zkušenosti říká, že aktuální problémy mívají své kořeny nejčastěji v dětství – od početí do věku 7 až 8 let. Lze se samozřejmě modlit za vzpomínku pocházející z jakéhokoliv období života, ale většinou se kořeny všech našich neadekvátních reakcí pojí se zkušenostmi z nejranějších let, a proto je modlitba za uzdravení vzpomínek z dětství tou nejčastější.

3.3.3 Setkání s Ježíšem a vyjádření emocí

Poté, co je nalezena vzpomínka, ve které bylo osobě ublíženo a jejímiž následky v podobě nepřiměřených reakcí trpí doposud, přistoupí se k samotné modlitbě a zraněná osoba je vyzvána, aby si představila sebe v daném věku, v němž u ní došlo ke zranění.

Na tomto místě je vhodné upozornit na to, že se v žádném případě nejedná ani o hypnózu ani hlubinnou regresi, zraněná osoba je plně při vědomí a pozvání blízké osoby do představy vzpomínky, i dalších osob (Ježíš, agresor), které jsou do ní v průběhu modlitby zvány, probíhá čistě na imaginativní rovině (Vašáková, 2014, s. 36). Legitimizaci používání představivosti při modlitbě lze nalézt u mnoha duchovních otců a teologů, zmíním například zakladatele jezuitů, sv. Ignáce z Loyoly (Edwardsová, 2014, s. 151).

Poté nastává důležitý krok: modlitební dvojice vybídne zraněnou osobu, aby do obrazu pozvala Ježíše. Pozvání Ježíše do obrazu s sebou mimo jiné také podle Vašákové (2014, s. 35) přináší zážitek toho, že Ježíš byl se zraněnou osobou v každém okamžiku jejího života a cokoliv, co zranilo ji, zranilo jeho samotného. Vždyť Ježíš nás ubezpečil, že se ztotožňuje s každým z nás, když říká: „Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.“ (Mat 25, 40)

Když do vzpomínky přijde Ježíš, nastává prostor pro to, aby zraněná osoba pověděla Ježíši všechno, co ji trápí, se všemi emocemi. V této chvíli může zraněná osoba Ježíši sdělit veškerou bolest, kterou v srdci chová, vypovědět se a vyplakat se ze všech pocitů, které tak dlouho v sobě nosila a možná dlouhá léta potlačovala. Po fázi vyjádření bolesti přichází fáze vyjádření hněvu. Pod každou bolestí se skrývá potlačený hněv, který nemohl být v zraňující události ať už z jakéhokoliv důvodu vyjádřen. (Edwardsová, 2014; Vašáková, 2014) Je proto velice důležité dát těmto uvolněným emocím volný průběh a dovolit zraněné osobě plakat a vztek vybit i fyzicky: například křičením, dupáním, boxováním do matrace, polštářů apod.

U kroku vyjadřování emocí vůči Ježíši bych se ráda zastavila a jeho smysl čtenáři jasněji ozřejmila. Je hluboce lidské, že na zkušenost s utrpením člověk reaguje výčitkami vůči Bohu.²²

---

²² Velice autenticky tyto pocity vyjádřil např. C. S. Lewis (2012), který ve své knize Svědectví o zármutku popisuje mučivou bolest utrpení poté, co mu zemřela manželka.

I když rozumově si člověk může stále říkat „Bůh je láska“, na rovině emocí zakouší, že jej Bůh opustil, že se o něho nestará, že jej nechce apod. Také je dokázáno (Frielingsdorf, 1995), že představu o Bohu nám v podstatné míře utváří to, jakou máme představu o vlastních rodičích. Pokud máme například chladného otce nebo depresivní matku, je zatěžko vnímat Boha jako milujícího, vřelého či silného. Podle Frielingsdorfa (1995, s. 35) je proto zapotřebí „vědomého vyjasnění vlastního vztahu k Bohu v otevřeném sporu“, kdy bude mít osoba prostor všechny výčitky, nahromaděnou bolest a vztek a všechny zničující představy o něm upřímně vyjádřit, a bude pak schopna i na emocionální úrovni vnímat Boha více takového, jaký opravdu je: „Bůh milosrdný a milostivý, shovívavý, velmi laskavý a věrný.“ (Ex 34, 6)

Modlitba za vnitřní uzdravení vede k očištění představy Boha a takto postupně očišťované a uzdravené srdce je „zárukou pravého a zdravého vnímání vlastní identity“ (Rupnik, 2003, s. 122).

3.3.4 Opuštění Ježíši a prožitek Ježíšovy blízkosti

Poté, co zraněná osoba vyjádřila Ježíši všechna svá podezření vůči němu, včetně emocí, které je provázejí, je modlitební dvojicí pozvána k tomu, aby se znovu vrátila do obrazu za Ježíšem.

Nyní, když zraněná osoba v bezpečném prostředí nechala vyplavat na povrch své emoce, vytvořila v srdci místo pro přijetí Ježíšovy lásky. Proto, pokud se zraněné osobě podařilo ze sebe dostat veškerou bolest a hněv, kterou na Ježíše měla, je schopna vnímat autentičtěji Ježíše a jeho lásku. Následně je pozvána k tomu, aby Ježíši odpustila. Když tak učiní, padají mnohé překážky, které bránily osobě vidět pravdivě Ježíše – nyní má zraněná osoba k Ježíši mnohem větší důvěru a je pozvána k tomu, aby si v představě Ježíšovu blízkost „užila“.

Spolu s odpuštěním představuje blízkost Ježíše ten nejdůležitější faktor hlubokého vnitřního uzdravení. V blízkosti Ježíše zraněná osoba zakouší, jak moc je milovaná, a tím se uzdravuje její nejhlubší identita. Člověk je na základě poznání a zkušenosti, že je bezpodmínečně milován, schopen opustit svůj pocit nedostatečnosti, bezcennosti apod.

3.3.5 Setkání s agresorem a vyjádření emocí

Poté, co si zraněná osoba „dopřeje“ dostatek času, aby mohla zakoušet Ježíšovu blízkost a lásku, je modlitební dvojicí pozvána k tomu, aby v Ježíšově blízkosti zůstala a pozvala na scénu toho, kdo jí v bolestné vzpomínce ublížil. Když tento agresor přijde, je zraněná osoba vybídnutá k tomu, aby mu pověděla všechno, čím jí v jejich vztahu ublížil. Znovu je zde prostor

pro to, aby zraněná osoba vyjádřila veškerou bolest i veškerý hněv, který v nitru nosí. Zraněná osoba může plakat a svůj hněv bezpečně „vybít“.

Je namístě zdůraznit, že žádného člověka nemá v modlitbě právo nikdo soudit nebo odsuzovat, i kdyby provinění, kterého se proti zraněné osobě dopustil, bylo „do nebe volající“. Jedině Bůh bude „soudit živé i mrtvé“ (KKC, čl. 682) a Ježíš nás učí, abychom nikoho nesoudili (srov. Mt 7,1). Je zapotřebí odsoudit zlo, ale nikdy ne člověka. Vašáková (2014, s. 34) zdůrazňuje, že se zaměřujeme na pocity, které v zraněné osobě skutek, kterého se agresor dopustil, vyvolal. Jde nám o zraněnou osobu a oblast zranění, ne o posuzování morálnosti agresorova jednání.

3.3.6 Odpuštění agresorovi a prožitek Ježíšovy blízkosti

Poté, co zraněná osoba „vylíje“ celé své srdce a zbaví se všech negativních emocí vůči agresorovi, je pozvána k tomu, aby se vrátila zpět do obrazu, k Ježíši a představila si před sebou agresora. I když je to někdy velice těžké, zraněná osoba je díky Ježíšově blízkosti většinou schopna agresorovi odpustit. Edwardsová (2014, s. 164) poukazuje na to, že pokud je odpuštění kvůli nesmírnému utrpení z prožitého traumatu téměř nemožné, modlitební dvojice vede člověka k tomu, že odpuštění nemusí cítit, ale že se pro něho může rozhodnout na úrovni rozumu. Touha „chtít odpustit“ je dostačující.

Zraněná osoba si pak může představit, že agresor z obrazu odchází a ona už tam zůstává zase jen sama s Ježíšem. Je povzbuzena k tomu, aby si znovu dovolila „plnými doušky“ nasávat Ježíšovu blízkost a nově nabytou svobodu. Jak nám připomíná Edwardsová (2014, s. 56), darování odpuštění člověku, který nám ublížil, zraněného člověka osvobozuje od negativních vazeb, a přináší s sebou plody radosti a pokoje.

3.4 Shrnutí

Na tomto místě lze shrnout některá důležitá klíčová tvrzení, která jsem čtenáři postupně doposud předložila. Identitu člověka je možno nahlížet ze dvou úhlů, psychologického a teologického. Existuje stálá *neměnná* podstata identity každého člověka pramenící z toho, že člověk je stvořen Bohem a Ježíšem Kristem vykoupen. „Nad ní“ se nachází *proměnlivé* vnímání identity člověka, které se vytváří v interakci s druhými lidmi.

Nejzásadnější období, ve kterém se *proměnlivá* identita v člověku buduje, je období dětství a těmi nejdůležitějšími vztahy jsou vztahy v rodině. Dítě má celé spektrum potřeb (potřebu navázat se stabilní osobou citový vztah, potřebu zažívat jedinečnost, úspěch a mnoho dalších), jejichž uspokojování ovlivňuje jeho sebepojetí, sebeúctu a sebehodnocení.

Tuto složku identity nazývám *proměnlivou* z toho důvodu, že ačkoliv může být vlivem neuspokojování psychických potřeb a nevhodného přístupu rodičů v dětství „zraněna“ a v dospělosti se projevovat různými neadekvátními (nekongruentními) reakcemi a hlubokými negativními emocemi, v jejichž podstatě tkví nízká sebeúcta a negativní sebehodnocení, tato složka identity může být změněna, uzdravena.

Vedle různých psychologických metod, kterými lze k pozitivní změně v sebepojetí přispět, existuje také forma spirituální intervence, přímluvná modlitba. Ta je považována za jeden ze zdrojů intervencí v rámci tzv. spirituálně orientované sociální práce. Pomáhající pracovník prosí Boha za osobu, která potřebuje pomoc, aby ji zahrnul dobrem, které potřebuje a které sám není schopen pro ni zajistit. Důvěřuje tak v Boží moc garantovanou Láskou, kterou Ježíš projevil na kříži, když zemřel za každého člověka, aby každé lidské utrpení mohlo být jeho přítomností proměněno.

Specifická forma přímluvné modlitby je modlitba za vnitřní uzdravení/uzdravení vzpomínek, která je nesena prosbou, aby Ježíš uzdravil psychická traumata v člověku, která byla způsobena nedostatkem lásky od nejbližších osob a s jejichž následky se osoba potýká do současnosti. Tato spirituální metoda pomoci člověku není v profesionální sociální práci využívána, ale pochopení její podstaty a průběhu může přispět k prohloubení představ a znalostí o tom, co klientovi v jeho psychických problémech pomáhá. Jak bylo v teoretické části poukázáno, těmito momenty míním možnost vyjádření negativních emocí, odpuštění a prožitek Ježíšovy blízkosti. Otázka, jaké konkrétní dopady na vnímání vlastní identity a prožívání vztahů k těm, kteří dané osobě ublížili, může přijetí této modlitby mít, bude předmětem výzkumného šetření v následující praktické části.

II. Praktická část

4 Metodologie výzkumného šetření

V praktické části usiluji prostřednictvím kvalitativních narativních rozhovorů s vybranými respondenty zjistit, jaký efekt modlitba za uzdravení vzpomínek má/může mít, a to ze dvou perspektiv: 1. vnímání osobní identity a 2. prožívání vztahů, neboť jsou to právě ty oblasti života, které se z velké části podílejí na tom, jak se člověk cítí v životě spokojený a zda může dosahovat svého plného rozvoje. V této úvodní kapitole metodologie přibližuji čtenářům podrobný postup svojí výzkumnické práce.

4.1 Výzkumný cíl

Efektivita jednotlivých metod a technik používaných na poli sociální práce je problematikou značně diskutovanou a její zkoumání je důvodem pro realizaci celé řady výzkumných šetření. Je logické, že před tím, než je určitá metoda či technika práce s klientem odbornou veřejností přijata a oficiálně uznána za užitečnou a efektivní, je potřeba nejprve prozkoumat, do jaké míry a jakým způsobem klientům pomáhá.

Co se efektivity modlitby za uzdravení vzpomínek týče, představuje toto výzkumné šetření dosud první snahu o její probádání, a vzhledem k charakteru diplomové práce si neklade za cíl její komplexní zhodnocení. Ve výzkumném šetření se zaměřuji na dvě klíčové oblasti ve vztahu k zhodnocení efektivity modlitby za uzdravení vzpomínek: změnu ve vnímání osobní identity a změnu v reálných rodinných vztazích.

Cíl výzkumného šetření je proto dvojitý:

1. Zjistit, zda a jak se u respondentů změnilo vnímání jejich osobní identity poté, co přijali modlitbu za uzdravení vzpomínek.

Pojetí osobní identity nahlížím v duchu humanistické psychologie. Zaměřuji se na sdělení, která se týkají respondentova sebepojetí, sebehodnocení, sebeúcty, sebepřijetí. Hledám charakter jeho vztahu k sobě samému (a jeho proměnu) jak ve sděleních týkajících se jeho samého, tak v těch, které se týkají jeho vztahu s druhými lidmi (zvláště se zaměřuji na ne/kongruentní chování).

2. Zjistit, zda a jak se u respondentů změnilo jejich prožívání vztahů s nejbližšími lidmi v rodině poté, co přijali modlitbu za uzdravení vzpomínek.

Zaměřuji se na charakter vztahů (a jejich proměn) k osobám, kteří respondentovi v jeho dětství způsobily psychické zranění (nejčastěji rodiče). Charakter těchto vztahů hledám v oblasti respondentových emocích, postojů i jeho konkrétního chování k těmto osobám.

4.2 Výzkumný přístup

Pro naplnění cílů výzkumného šetření jsem se rozhodla využít kvalitativní výzkumný přístup, neboť jeho základním principem je podle Reichela (2009, s. 62) „zkoumat určitý prvek, proces, fenomén a další jevy v přirozených podmínkách, snažit se mu porozumět a vytvořit, pokud možno, jeho komplexní obraz“. V rámci tohoto přístupu tedy výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení daného výzkumného problému a definovaných výzkumných cílů, a snaží se nevynechat nic, co by mohlo pomoci k „získání hloubkového popisu případů“ (Hendl, 2008, s. 51).

Kvalitativní výzkum je považován za vysoce cenný zvláště v případech nového nebo nedostatečně probádaného jevu, což, jak uvádím výše, je případ i tohoto výzkumného problému (Hendl, 2005, s. 50 - 52). Výhodu tohoto zvoleného přístupu shledávám také v tom, že jeho logika umožňuje v průběhu procesu sběru a zpracování dat vhodně měnit a modifikovat výzkumné otázky i způsob, jak data interpretovat – podle toho, jak se v čase proměňuje výzkumníkovo poznání a chápání zkoumaného jevu (Hendl, 2008, s. 48). Vzhledem k neprobádanosti výzkumného problému je možnost takovéto flexibility velkou výhodou.

Nevýhoda kvalitativního výzkumného šetření spočívá podle Hendla (2008, s. 50) mimo jiné v riziku ovlivnění výsledků samotným výzkumníkem a jeho preferencemi a v nemožnosti zobecnění získaných poznatků na celou populaci. Těchto nevýhod kvalitativního přístupu jsem si vědoma, zároveň se domnívám, že výhody uvedené výše převažují nad těmito limity.

4.3 Výzkumná metoda, výzkumná technika

Pro naplnění cílů výzkumného šetření jsem použila výzkumnou metodu kvalitativního dotazování, jež podle Hendla (2008, s. 164) zahrnuje různé typy rozhovorů, dotazníků, škál a testů, prostřednictvím kterých se výzkumník snaží porozumět zkoumanému fenoménu. Nejvyužívanější techniku v rámci kvalitativního dotazování představuje kvalitativní rozhovor, který disponuje mnoha druhy. Rozlišuje se např. strukturovaný rozhovor, rozhovor s návodem, skupinový rozhovor, neformální rozhovor a další (Hendl, 2008, s. 166). Vzhledem k charakteru výzkumného problému jsem si jako konkrétní techniku v metodě kvalitativního dotazování zvolila techniku narativního rozhovoru²³.

---

²³ V pojmenování techniky „narativního rozhovoru“ se přidržuji označení Hendla (2005). Někteří metodologové tento typ rozhovoru nazývají odlišně. Např. Švaříček (podle Švaříček, Šedřová, 2014, s. 160) techniku narativního rozhovoru označuje za jeden ze dvou hlavních typů hloubkového rozhovoru. Miovský (2006, s. 158) ji zase považuje za zvláštní formu tzv. nestrukturovaného interview. Při studiu charakteristiky těchto typů rozhovoru však docházíme k poznání, že jimi míní totéž, co Hendl (2005) „svým“ narativním rozhovorem.

4.3.1 Narativní rozhovor

Tento způsob dotazování staví na předpokladu, že určité subjektivně významové struktury se vyjeví pouze při volném vyprávění a jakékoliv standardizované otázky by významové skutečnosti negativně ovlivňovaly (Hendl, 2008, s. 176). Předpokládá se totiž, že samotný způsob, jakým respondent své vyprávění strukturuje, rozděluje, jednotlivé části časuje, zdůrazňuje, či naopak upozaďuje, je nositelem cenných informací o vypravěči samotném, o jeho životě, vnímání, hodnotách, zkušenostech, emocích atd. a standardizované otázky by tyto cenné informace neumožnily v takové kvalitě sesbírat (Miovský, 2006, s. 158).

Tazatel se proto „pouze“ drží základního tématu výzkumu a cílů, a respondenta podněcuje k volnému vyprávění prostřednictvím vhodných pobídek, otázek, komentářů apod., aby se tak ve svém vyprávění co nejvíce komplexně a do hloubky dotkl jevu, který je předmětem výzkumného šetření (Hendl, 2005, s. 180).

Hlavním obsahem vyprávění v narativních rozhovorech s vybranými respondenty byla proměna vnímání jejich identity a změna v jejich prožívání vztahů v rodině, což je téma, které si vyžaduje dostatek prostoru pro to, aby respondent mohl vyjádřit, jak se jeho vnímání identity a prožívání vztahů proměňovalo v čase. Považovala jsem za důležité, aby měl respondent co největší svobodu vyjádřit všechny pro něj důležité významové skutečnosti, které se jeho identity a vztahů v rodině týkaly, a to jak v čase před přijetím modlitby za uzdravení, tak po ní.

4.3.2 Průběh narativního rozhovoru

Narativní rozhovor lze rozdělit na čtyři fáze²⁴, které Hendl (2008, s. 176 - 177) pojmenoval jako: *stimulace*, *vyprávění*, *kladení otázek pro vyjasnění nejasností a zobecňující otázky*. Jednotlivé fáze se pokusím rozebrat podrobněji, a to konkrétně podle toho, jak jsem je aplikovala v praxi.

V první fázi (*stimulace*) jsem respondentovi krátce představila téma rozhovoru a jeho význam. Už při telefonické domluvě setkání jsem mu nastínila, že bych si s ní/m pro potřeby diplomové práce ráda promluvila o jeho/její zkušenosti s modlitbou za uzdravení vzpomínek. Při osobním kontaktu jsem tuto skutečnost krátce rozvedla, zmínila jsem, že mě zajímají zvláště vnímatelné změny, které respondent považuje za efekt modlitby. Snažila jsem se ale být co

---

²⁴ Jiné fázování narativního rozhovoru nám nabízí Rosenthalová (1995, podle Hendl, 2008, s. 177), která tento typ rozhovoru rozděluje na dvě části. V první fázi tzv. hlavního vyprávění je respondent vyzván, aby se pokusil povyprávět celou historii svého života. Až na základě této mentální rekonstrukce jeho života se přistupuje k druhé fázi, tzv. dotazovací. V této fázi klade výzkumník vypravěči otázky, které se přímo týkají témat, o kterých se respondent zmiňoval (tzv. internální narativní otázky), a následně také otázky, které se zaměřují na oblasti a témata, která doposud nebyla explicitně pojmenována, ale výzkumníka zajímají (tzv. externální narativní otázky).

nejméně konkrétní, abych naplnila podstatu techniky narativního rozhovoru, a dala tak respondentovi co největší prostor, aby mluvil o tom, co subjektivně považuje za důležité.

Jelikož jsem si byla vědoma, že téma psychických zranění je natolik citlivé a já nekompetentní na to, abych se je pokoušela otevírat více, než respondent sám uzná za bezpečné, nepouštěla jsem se nikdy do žádného „vyzvídání.“ Vždy jsem na začátku respondentovi předestřela téma a ujistila ho o tom, že může mluvit o tom, o čem on sám chce mluvit, a že může být otevřený natolik, nakolik se bude v dané míře upřímnosti cítit komfortně. Ubezpečila jsem také respondenta o anonymitě a požádala jej, zda si rozhovor mohu nahrávat.

Poté jsem respondenta vyzvala takovouto či jí podobnou pobídkou, aby začal své vyprávění: *„Tak tě poprosím, jestli bys mi mohl/a povyprávět tu svoji osobní zkušenost s modlitbou za uzdravení vzpomínek.“* Všichni respondenti začali sami automaticky své vyprávění strukturovat do třech základních časových úseků: doba před modlitbou, průběh samotné modlitby, doba po modlitbě.

Ve druhé fázi (*vyprávění*) jsem nechala respondenta volně vyprávět. Držela jsem se zásad Miovského (2006, s. 158), který apeluje na tazatele, aby se vyvarovali příliš četných a necitlivých komentářů a otázek, kterými by respondenta přerušovali a ve výsledku tak omezili bezprostřednost a nezaujatost jeho vyprávění. Dle autora je třeba mít neustále na paměti, že prioritou není nasbírat co nejvíce informací, ale získat co nejvíce autentický materiál. V případě rozhovorů s mými respondenty nebylo obtížné tyto instrukce dodržet. Vzhledem k tomu, že zkušenost s modlitbou za uzdravení vzpomínek měla pro všechny respondenty silný (byť pro každého jiný) emocionální náboj, nedělalo jim problém vyprávět zhruba 20 - 50 minut bez jakéhokoliv mého přerušování. Během respondentova vyprávění jsem si na papír zaznamenávala určité nejasnosti, rozpory, skutečnosti zvláště významné nebo takové, kterým jsem dobře neporozuměla, abych se na ně mohla zeptat poté, co respondent své vyprávění sám přerušil nebo ukončil.

Ve třetí fázi rozhovoru (*kladení otázek pro vyjasnění nejasností*), když respondent své vyprávění o subjektivně nejdůležitějších skutečnostech vztahujících se k modlitbě za uzdravení vzpomínek ukončil, pokládala jsem mu „dovyjasňující“ otázky, které se přímo vztahovaly k jeho vyprávění, tzv. internální narativní otázky (Rosenthalová, 1995; podle Hendl, 2008, s. 177). Např. z neverbální komunikace jsem vyčetla, že pro respondenta byl nějak důležitý moment, kdy v modlitbě zakusil svoji jedinečnost. Respondent ale ve vyprávění poměrně rychle přešel k dalšímu tématu. Zajímalo mě hlouběji, co tato zkušenost pro respondenta znamenala, a proto jsem se ho zeptala: *„Když jsi vyprávěl, přišlo mi, že ten moment, když jsi zažil tu svou*

jedinečnost, že jsi tam byl sám, bez sester, byl pro tebe nějak důležitý. Můžeš mi říci, jak? Co to pro tebe znamenalo?“

Zodpovězení na výzkumné cíle jsem především hledala a nacházela ve volném vypravování svých respondentů, neboť jejich výpovědi se většinou přímo k výzkumným otázkám vztahovaly. Respondenti většinou sami mluvili o nejsilnějších a pro ně nejdůležitějších změnách, které po modlitbě vnímali. Většinou to bylo ale buď jen ve vztahu k sobě, nebo ve vztahu k jednomu z rodičů, nebo oběma. Pro komplexní pochopení celé jejich situace a pro zodpovězení obou výzkumných otázek mě pak následně zajímalo i to, zda změnu vnímají i v dalších oblastech. V těchto situacích přicházely na řadu tzv. externální narativní otázky (Rosenthalová, 1995; podle Hendl, 2008, s. 177), které se zaměřují na oblasti a témata, která dosud nebyla explicitně pojmenována, ale výzkumníka zajímají. Např. respondentka vyprávěla o tom, jak se proměnilo její vnímání sebe sama, jak vzrostla její sebeúcta, ale téměř vůbec se nezmiňovala o vztahu ke svým rodičům. Proto jsem se jí zeptala: *„Vnímáš, že by se to nějak posunulo ve vztahu k těm rodičům?“* Nebo naopak. Např. jiná respondentka vyprávěla o změnách ve vztahu k otci a babičce, ale pouze okrajově se zmiňovala o vztahu k sobě samé. Proto jsem jí položila otázku: *„Bylo pro tebe v té modlitbě něco důležitého v tom, že by sis něco nového uvědomila o sobě?“*

Ve čtvrté závěrečné fázi rozhovoru (*zobecňující otázky*) je dovolené pokládat respondentovi otázky typu *proč a* podnitit ho, aby sám podle toho, jak si svůj život ve vyprávění konstruuje, vysvětlil významové struktury, ke kterým se doposud nevyjádřil. V několika případech jsem se o to pokusila otázkami typu: *„Kdybys mohla ještě vypíchnout, proč si myslíš, že ta modlitba takhle funguje?“* *„Proč si myslíš, že dokážeš být teď takto odvážná?“*

Rozhovory s respondenty trvaly v průměru zhruba 1 hodinu a 30 minut (nejkratší 1 hodinu, nejdelší 2 hodiny).

4.4 Respondenti

V rámci výzkumného šetření jsem zrealizovala dohromady pět narativních rozhovorů s respondenty, kteří byli do výzkumného souboru vybíráni metodou prostého záměrného (účelového) výběru. Tato metoda dle Pattona (1990, podle Miovský, 2006, s. 135) spočívá v určení konkrétního kritéria, podle kterého pak vyhledáváme respondenty, kteří splňují toto kritérium a jsou ochotni se do výzkumu zapojit.

V rámci tohoto výzkumného šetření jsem si zvolila kritéria tři, které uvedu a krátce jejich volbu vysvětlím:

1. Osoba přijala modlitbu za uzdravení vzpomínek minimálně jednou ve svém životě.

Respondenti byli osobami, které spojovalo přijetí právě této konkrétní metody modlitby za uzdravení vzpomínek (tzv. Malá cesta).

2. Od poslední přijaté modlitby za uzdravení vzpomínek uplynul minimálně jeden rok.

Období jednoho roku jsem považovala za dostačující k tomu, aby respondent mohl změny, které po modlitbě nastaly, reflektovat a s takovýmto odstupem času i subjektivně zhodnotit. Tímto způsobem jsem se vyvarovala riziku zkoumat „pouze“ změny, které jedinec může vnímat bezprostředně po modlitbě, ale které mohou být umocněny např. silným emočním vypětím, a zaměřila jsem se na změny trvalého charakteru, které byly respondentem reflektované i po období jednoho roku.

3. S danou osobou jsem před realizací rozhovoru o změnách, které se po modlitbě za uzdravení vzpomínek dostavily, nikdy nemluvila.

Toto poslední kritérium jsem si stanovila, abych předešla tzv. zkreslení elitou, které Miovský (2006, s. 139) považuje za jedno z rizik metody prostého záměrného výběru. „Zkreslení elitou“ nastává, když do výzkumného souboru jsou respondenti vybíráni na základě jejich oblíbenosti, sympatičnosti či očekávání, že budou na tazatelské otázky odpovídat preferovaným způsobem. Chtěla jsem se vyvarovat toho, abych dopředu znala efekt, který na daného člověka modlitba za uzdravení vzpomínek měla a (pod)vědomě si pak například do výzkumného souboru vybírala jen ty respondenty, u kterých byl efekt modlitby nejznatelnější. Vybírala jsem proto takové respondenty, se kterými jsem se o změnách, které se u nich po modlitbě za uzdravení vzpomínek dostavily, nikdy před realizací výzkumného šetření nehovořila.

4.5 Analýza dat

Při analýze dat jsem nejprve postupovala logikou tzv. **otevřeného kódování**. To podle Strausse a Corbina (1999, s. 42) představuje operace, pomocí nichž jsou data rozebírána, konceptualizována a opět složena novými způsoby (tzn. kategorizována).

Nejprve jsem tedy přepsaný text rozhovorů podrobně rozebrala na jednotky a každé takové jednotce (slovu, sekvenci slov, větě či odstavci), která se vztahovala k samostatnému případu, myšlence nebo události jsem přidělila jméno, pojem (Strauss, Corbin, 1999), kód (Švaříček, Šedřová, 2014, s. 212); jinými slovy, provedla jsem konceptualizaci (např. *hněv, vnitřní odpor, rozhodnutí, pocit jedinečnosti, bezpodmínečné přijetí, svoboda, proces* aj.). Významovým celkům, které se nějak vztahovaly k již vytvořeným pojmům, jsem přiřadila tytéž jména. Poté jsem tyto kódy, které se zdály, že přísluší stejnému jevu, seskupila do subkategorií (např. *převrácení rolí, nejistá matka, nechtěné dítě, opuštěnost, strach, nepřijetí, vyjadřování*

emocí, setkání s Ježíšem, odpuštění, otevřenost, odvaha aj.). Na konci procesu otevřeného kódování jsem tyto subkategorie seskupila do 4 hlavních kategorií (*zraněná identita, subjektivní význam modlitby, změna v sebepojetí, změna v prožívání vztahů*), které sdružovaly významově příbuzné skupiny kódů, subkategorie. (Strauss, Corbin, 1999, s. 44 – 45; Švaříček, Šed'ová, 2014, s. 211 – 222)

Ačkoliv jsem 4 základní kategorie ustanovila jako stejné pro všechny respondenty, považovala jsem za vhodné jejich obsah (tzn. analýzu a interpretaci jednotlivých subkategorií a kódů ke každé kategorii se vztahujících) zpracovat u každého respondenta zvlášť, a to především kvůli přehlednosti a lepší orientaci v textu. Z tohoto důvodu jsem při jejich další analýze přistoupila k tzv. **tematickému kódování**. V logice tohoto kódování jsem tedy nejprve jednotlivé kategorie ustanovila speciálně pro každý jednotlivý případ (respondenta). Ke každému respondentu jsem připojila krátké motto, které jej charakterizuje a stručný popis týkající se četnosti a doby přijetí modlitby za uzdravení vzpomínek. (Švaříček, Šed'ová, 2014, s. 229 – 230)

Během analýzy dat pomocí těchto technik jsem paralelně usilovala o jejich interpretaci. Ta podle Švaříčka, Šed'ové (2014, s. 244) označuje „systematický rozbor toho, co kategorizovaná data a nalezená spojení vlastně znamenají“. Během fáze interpretace jsem promýšlela, o čem data vypovídají, co kategorie znamenají a proč k popsáným jevům dochází. V textu jsem k jednotlivým kategoriím, subkategoriím, ukázkám rozhovorů interpretační schémata (názory, myšlenky) přiřazovala.

Poté, co jsem zpracovala obsah kategorií pro každého respondenta zvlášť, jsem tyto kategorie procházela a hledala jsem, zda se u jednotlivých respondentů neobjevují tytéž subkategorie, nebo se neukazují subkategorie, které by mohly být variantami pro nové nadřazené kategorie (Švaříček, Šed'ová, 2014, s. 230). Takovýchto nadřazených kategorií jsem po nové analýze dat našla šest a jejich obsah jsem následně prezentovala v závěrečném shrnutí (kapitola 5. 6).

V rámci tohoto závěrečného shrnutí jsem vytvořila také tzv. kostru analytického příběhu, v rámci které jsem jednoduše popsala jednotlivé kategorie a vztahy mezi nimi, a to pomocí grafického znázornění. Účelem vytvoření této kostry byla formulace klíčových tvrzení kolem ústředního jevu (uzdravení identity a vztahů), který byl zkoumán. (Švaříček, Šed'ová, 2014, s. 239)

5 Analýza a interpretace dat

V této kapitole se pokusím čtenáři sesbíraná data prezentovat. Nejprve se budu věnovat každému respondentovi zvlášť, a to ve čtyřech rovinách (kategoriích).

1. Zraněná identita. V této kategorii popisují, odkud zranění identity každého z respondentů pramení. Čtenář bude sledovat, že všechny popisované psychické problémy (uzavřenost, méněcennost, strach, osamocení, nedostatek sebeúcty aj.), které respondentům nedovolovaly žít ve svobodě, pocházejí z nefunkčních vztahů s nejbližšími v rodině (nejčastěji ze vztahu s matkou a otcem). Vycházím z toho, co sami respondenti považují za příčinu svých psychických potíží, a jaké dopady vnímají, že zranění mají na jejich sebepojetí a prožívání vztahů s druhými lidmi. Chci proto na tomto místě zdůraznit, že se nejedná o objektivní komplexní analýzu psychických traumat a zranění, které každý jednotlivý respondent prožil. Věnuji se jen těm zraněním, kterých si jsou respondenti sami vědomi, a které si spojují s prožívanými psychickými problémy.

2. Subjektivní význam modlitby. V této kategorii popisují, jaké okamžiky byly v samotné modlitbě/modlitbách pro každého respondenta nejdůležitější (opět ve vztahu k identitě a vztahům k osobám, které ho zranily). Respondenti více či méně obsáhle popisovali hlavně svoji zkušenost se setkáním s Ježíšem jako ten moment, který byl pro ně nejvíce proměňující. Neznamená to ovšem, že respondenti, kteří se o setkání s Ježíšem zmiňují jen okrajově, byli v oblasti své identity a vztahů s lidmi uzdraveni z jiného důvodu. V každé modlitbě za vnitřní uzdravení je to Bůh, kdo daného člověka uzdravuje. Různé psychologické aspekty v modlitbě za uzdravení vzpomínek (jako je rozhovor před modlitbou nebo vyjadřování bolesti a hněvu při modlitbě) pouze připravují člověka na přijetí tohoto daru uzdravení. Je jisté, že Bůh může působit i skrze a právě v těchto psychologických aspektech modlitby a nemusí být respondenty bezprostředně vnímán.

3. Změna sebepojetí. V této kategorii popisují, co respondenti vnímají, že skrze modlitbu bylo uzdraveno v oblasti jejich identity. Opět se jedná o subjektivně prožívané změny, nikoliv o objektivní kvantifikovatelnou analýzu efektivnosti modlitby. Do této kategorie jsou zahrnuty změny v sebepojetí, které mají dopad jak na vnímání sebe sama, tak i na prožívání vztahů s druhými lidmi.

4. Změna v prožívání vztahů. V této kategorii popisují, co respondenti vnímají, že skrze modlitbu bylo uzdraveno ve vztahu k lidem, kteří jim zranění způsobili (matka, otec; v jednom případě babička). Věnuji se tedy čistě proměně vztahů k těmto tzv. agresorům, nikoliv ve vztazích obecně k dalším lidem (tato oblast je zahrnuta v kategorii předchozí).

Tyto kategorie jsem zvolila na základě analýzy rozhovorů technikou otevřeného kódování jako nadřazené významové celky. Ustanovila jsem je shodně pro všechny respondenty, protože tyto významové celky byly přítomny ve všech pěti rozhovorech (konkrétní obsah významových celků byl samozřejmě u každého respondenta více či méně odlišný).

Čtenář si jistě všimne, že na zvolené výzkumné cíle explicitně reagují pouze dvě poslední kategorie (změna sebepojetí a změna v prožívání vztahů). První dvě kategorie (zraněná identita a subjektivní význam modlitby) jsem ale považovala za nezbytné ustanovit, aby tak mohlo dojít ke komplexnímu pochopení změn, které po modlitbě za uzdravení vzpomínek u jednotlivých respondentů nastaly. Pro to, aby se čtenář dobře orientoval v tom, co bylo změněno, je zapotřebí, aby mu bylo umožněno nahlédnout do zraněných oblastí a vztahů, ve kterých respondent žil před přijetím modlitby za uzdravení vzpomínek. Bez vzhledu do minulosti by bylo nemožné pochopit přítomnost, proto jsem první kategorii (zraněná identita) z analýzy nemohla vynechat. Kategorie druhá (subjektivní význam modlitby) zase dává čtenáři nahlédnout do toho, co respondent subjektivně považuje sám pro sebe v modlitbě za nejdůležitější, tzn., jaký moment v procesu modlitby pro něho představoval největší krok v cestě k uzdravení.

Každá kategorie obsahuje různé subkategorie pro každého respondenta originální stejně jako je originální životní příběh každého z nich. V závěrečném shrnutí v logice tematického kódování hledám, zda některé subkategorie u jednotlivých respondentů nemají obdobné rysy a zda je možno je na základě odborné literatury interpretovat jako nové nadřazené kategorie (Švaříček, Šedřová, 2014, s. 230).

5.1 Veronika: „*Věděla jsem, že když budu výkonná, tak budu mít nějakou hodnotu.*“

Veronika (45 let) přijmula modlitbu za uzdravení vzpomínek zhruba dvanáctkrát, a to v průběhu zhruba 5 let. Každá modlitba pro ni znamenala krok kupředu ve dvou oblastech – v procesu sebepoznávání a v procesu vnitřního uzdravování.

5.1.1 Zraněná identita

Veroničina identita byla zraněná jak ze vztahu s otcem, tak ze vztahu s matkou. Ze vztahu s otcem si odnášela pocit, že aby jí byla alespoň trochu přijatá, musí podávat maximální výkon. To bylo podpořeno i přístupem její matky, která se k ní obracela jako k někomu, kdo jí má být oporou. Hodnotu sebe samé měla proto Veronika odvozenou od toho, jak moc dokázala být silná a výkonná. Její „šrámy“ na identitě rozvedu podrobněji.

Nechtěné dítě

Veronika vyrostla v rodině jako prostřední mezi dvě sourozenci. Její otec ji nechtěl, což v ní způsobilo hluboké zranění identity. „*On chtěl mít jedno dítě, a to byl brácha. A já jsem se narodila jako druhá a on prostě nechtěl děti.*“

Její otec vyrůstal sám jako jedináček a jak Veronika říká: „*nebyl člověk do manželství. (...) On prostě neuměl dávat lásku.*“ Lásku neuměl dávat své manželce ani svým dětem. „*On byl v tomhle fakt plochej. On sice zplodil děti, ale tím to skončilo.*“ Uzavřel se do svého světa, vyžadoval přísný řád, který jako první striktně dodržoval, ale nebyl schopen žít vztahy. „*Žil pro sebe, svůj život. On nežil s námi, ale vedle nás.*“ Veronika nebyla schopna s ním navázat jakýkoliv vztah.

To, že pro ni její otec představoval „pouze“ cizí osobu, neznamena, že by tato skutečnost neměla destruktivní dopad na vnímání její osobní identity. Veronika (jako každé dítě) velmi toužila po tom, aby ji její otec uznal jako svou dceru, aby ji přijmul zcela bezpodmínečně. Veronika se s ním jako dítě pokoušela navázat vztah, stála o něho, protože jeho lásku potřebovala. Namísto přijetí se jí však od něho dostávalo jen lhostejného a chladného přístupu. „*Já jsem strašně dlouho toužila po tom, aby mě nějakým způsobem uznal, ale pak jsem zjistila, že já jsem mu jedno. Já jsem pak k němu měla takový vztah, že mi taky byl jedno.*“ Cítila, že o ni nestojí, že je mu jedno, proto v jejich „vztahu“ později převládla lhostejnost na obou stranách. „*Ten vztah byl prostě vo ničem. (...) A když zemřel, no tak jsem asi hodinu brečela a pak konec.*“

Výkon jako cesta k uznání otcem

Veronika potřebovala od otce zažít lásku, přijetí a vnímat, že má pro něho hodnotu, ideálně úplně bez podmínek, nezávisle na tom, jaká je nebo co umí, „jen tak“, jenom pro to, že existuje. Tato potřeba je vlastní úplně každému člověku. Pakliže se mu bezpodmínečné lásky nedostává, snaží si ji podvědomě nějakým způsobem zasloužit. Může to být různými cestami: například začne masivně sloužit druhým lidem, tvrdě pracovat na zdokonalení své tělesné stránky nebo sbírat akademické tituly apod. Veronika se podvědomě rozhodla, že způsob, jakým uznání a přijetí dosáhne, bude cestou skrze výkon. *„Byla jsem taková nepřijatá. A vždycky jsem se chtěla zavděčit a věděla jsem, že když budu výkonná, tak že budu mít nějakou hodnotu.“* Už jako dítě se vydala na tuto cestu a, aniž by své počínání reflektovala, po ní kráčela dlouhé roky, než si mezi třicátým a čtyřicátým rokem života začala uvědomovat motivy svého neustálého „pachtění se“ za něčím, které jí stejně nikdy nepřineslo kýžené naplnění potřeby uznání, po kterém toužila. *„Ale i když jsem byla výkonná, tak to nikdy nebylo dost dobrý. Já jsem se pak v tom životě hnala za něčím... Ještě jednu školu a ještě jednu školu a ještě. A přesto všechno, i když jsem dosáhla něčeho, tak tam nebyl ten pocit uspokojení. Naopak. Zase tě to žene k dalším výkonům.“* Až v období střední dospělosti si uvědomila, že tím motorem, který ji neustále žene do dalších podáváníí výkonů, je její nenaplněná potřeba být uznána svým otcem. Zjistila, že cesta, po které kráčí, je past, že ani po dosažení největších životních úspěchů, se necítila naplněná a šťastná.

Převrácení rolí

Nyní se budu zabývat vztahem Veroniky a její matky a oblastmi, ve kterých byla Veronika z tohoto vztahu zraněna.

Když byla Veronika ještě velmi malá, její matka utrpěla vážný úraz a strávila rok v nemocnici. Jelikož otec v rodině nefungoval a Veronika byla po matce první „ženou“ v domácnosti, padla veškerá starost o rodinu na ni. Veronice tak byla dost zásadně odejmuta možnost „být dítětem“, velmi rychle na sebe musela vzít břímě dospělé zodpovědnosti za fungování domácnosti. Po roce, když se matka z nemocnice vrátila, jí tato role již zůstala. *„Já jsem byla vždycky ta, která se starala o tu rodinu. Já jsem vždycky v té rodině měla místo, že já to prostě musím zabezpečit, já musím uklidit, já musím navařit. Jo, takový to, že to leží na mně. Tady ten pocit zodpovědnosti jsem vždycky měla.“*

Ve věku, kdy si Veronika měla pro zdravý vývoj vlastní identity plnými doušky užívat péči a pozornost rodičů, byla ona tou, kdo se musela o druhé doma starat. Navíc se očekávání, která na ní byla kladena, netýkala pouze fyzického zabezpečení rodiny, ale také emocionálního:

„Zjistila jsem, že mě vlastně cpou do role, kdy já musím být pořád ta statečná, že já musím být ta, která ty druhé povzbuzuje, ale jakoby si nemůže dovolit, aby povzbuzovali oni.“ Veronika si v rodině nemohla dovolit slabost. Její matka byla sama nestabilní, neměla podporu ve svém manželovi, a tak hledala oporu ve své dceři Veronice, která musela „držet jako skála.“ *„Máma si sama sebou byla hrozně nejistá, tak tu jistotu hledala u mě, a v podstatě mě nutila do nějakých rozhodnutí. (...) Ona se opírala o mně, jak to má udělat... A najednou jsem zjistila, že ona jako kdyby není matka toho rodu, ale v podstatě to háže na mě.“*

Toto převrácení rolí v rodině mělo na Veroničinu identitu destruktivní účinky. Nemohla zakusit tu zdravou dětskou závislost na svých rodičích. Její otec o ni nestál, a matka? *„Ona jako kdyby mi nikdy nebyla matkou.“* Musela proto velmi předčasně dospět. „Dětství“ ji naučilo, že ve všem si musí poradit sama, že spolehnout se může jen sama na sebe. Vytvořilo se v ní hluboké přesvědčení, že je na všechno sama, že je zodpovědná za životy druhých. *„Podvědomě vnímám, že nemůžu být slabá, protože nemám komu předat zodpovědnost, že to za mě nikdo nemůže vzít.“* Tento vnitřní mechanismus jí pak během dalších let velmi ztrpčoval život. *„To, že musím všechno zvládnout a je to na mně, je hrozně svazující a těžký. (...) Všude dávám tu masku „to zvládnou“ a vevnitř je člověk rozbítý.“* Dělal jí velký problém si říct druhým o pomoc a o zodpovědnost o druhé i o pracovní úkoly se rozdělit. *„Najednou člověk cítí, že je hrozně unavený, že nemá, kde brát, že už ty výkony... že už toho bylo moc.“*

Potřeba mít vše pod kontrolou

S tím, jak bylo na Veroniku vloženo břímě starosti o rodinu a domácnost, souvisí i potřeba Veroniky mít všechno ve svém životě pod kontrolou. Jak ale roky plynuly, bolestně zjišťovala, že ne všechno je schopna kontrolovat a že některé věci se jí chtě nechtě vymykají z kontroly. Pocit, že svůj život má pod kontrolou, ale vnitřně „potřebovala“ a podvědomě se ho snažila dosáhnout jinými způsoby. Nejvýrazněji se to projevilo v potřebě extrémního pořádku. Uklízela, aby alespoň „něco“ měla pod kontrolou. *„Já jsem doma měla takový pořádek, že když mi spadl banán, tak se mohl sníst, protože jsem tady vytírala každý druhý den. Já jsem tady měla tak čisto, že tady bylo jako na sále. Ale to byl nezdravý pořádek.“* Nutkání neustále uklízet jí hodně odčerpávalo energii.

5.1.2 Subjektivní význam modlitby

Pro Veroniku bylo důležité, že před modlitbou během vstupního rozhovoru a pak i během modlitby byly přítomny vždycky dvě osoby, ke kterým měla důvěru a které naslouchaly jejímu trápení. *„Když o tom člověk mluví, už to je vlastně součástí nějakého toho uzdravování samo osobě.“* Je skutečností, že vnitřní rány v nás nezahojuje čas, jak se někdy tak

„lacině“ říká, ale *dialog*. Dialog (s druhými, Bohem) má léčivé dopady a zároveň je cestou k hlubšímu sebepoznání. Díky tomu, že jí bylo nasloucháno, si více uvědomila, v čem byla zraněná a jaké to mělo na ni dopady. „*Některé věci jsem si až v těch modlitbách uvědomovala, jak moc jsem v podstatě zraněná – a nechci si to ani připouštět.*“

V modlitbě bylo pro Veroniku opakovaně těžké vyjádřit emoce bolesti a hněvu, které jako reakce na prožitá zranění v srdci nosila. Naučila se, že musí být vždy silná, velká, vyrovnaná, „nad věcí“ a emoce do takového vnitřního sebepojetí nepatří. V dětství si nedovolovala plakat, hněvat se. „*Já jsem byla vedená, k tomu, že všechno musím zvládnout, všechno mít pod kontrolou.*“ Na těchto vlastnostech byla postavená její identita a vzdát se jí bylo pro Veroniku pochopitelně velmi těžké. Několikrát si „dovolila“ upustit emoce, což jí přineslo úlevu, ale je si vědoma, že by v této oblasti potřebovala ještě mnohem více svobody.

5.1.3 Změna sebepojetí

Nyní se budu věnovat oblastem, ve kterých Veronika vnímá, že byly proměněny k lepšímu a kde ve svém životě nachází trvalé plody těchto prožitých modliteb.

Přijetí sebe sama jako slabé

Díky tomu, že v modlitbě prožila, že je v pořádku být slabá a potřebná a že ji takovou modlitební dvojice a hlavně Bůh přijímá, je nyní schopna i sama sebe takovou přijímat. Aby „vydržela“ sama se sebou, už si nemusí dokazovat, že všechno zvládne. Přijímá se i jako slabá a potřebná. „*Předtím jsem měla: ,Ty to musíš všechno zvládnout. A i když jsem do čtyř do rána měla něco dělat, tak jsem to prostě musela zvládnout. Ted' už na to kašlu. Říkám si: ,Ne, to nedám, protože... ani nechci!‘ Já si to už nechci dokazovat.*“

Veroničino sebepojetí se opravdu výrazně změnilo. Když něco nezvládne, v něčem selže, už jí to nerozbíjí její vlastní identitu. Ta je nyní postavená na pravdivějším přijetí sebe sama, na lásce bez podmínek. Nemá potřebu si už něco dokazovat. Má se ráda i jako slabá, a díky tomu stojí více v pravdě. Vnímá, že její hodnota nestojí na tom, zda něco zvládne nebo nezvládne, její hodnota není závislá na jejím výkonu. „*Jsem schopna si sama před sebou říci: ,Já to nezvládnou, protože na to nemám čas, nemám na to sílu.‘ Tak se o to ani nepokusím. A už to neberu jako prohru.*“

Když se zaměříme čistě na praktickou stránku plodu tohoto uzdravení, najdeme ji určitě v tom, že Veronika si již nenabírá tolik práce. Dříve byla na práci opravdu závislá. „*Plnila jsem každou minutu prací. Jako fakt prací. Ale třeba i pro druhý. (...) Možná jsem tím ale podvědomě utíkala, abych nemusela řešit sebe.*“ Nyní už nemá takovou nutkovou potřebu neustále pracovat a podávat výkon. Stále ale vnímá, že je na cestě a že v této oblasti nemá tolik svobody, kolik

by potřebovala. „*Jsem si vědoma toho, že ne všechno je potřeba táhnout a není potřeba si toho tolik nabírat, kolik toho mám.*“ Ještě pořád svoji hodnotu od podávání výkonu nějakým způsobem odvozuje a uvědomuje si, že moc potřebuje, aby ji Bůh více uzdravoval, aby mohla hlouběji zakoušet, že pro něho má hodnotu jen tak, protože je Jeho, a toto vědomí pronikalo i její vztah k práci. „*A možná proto jsem poslední dobou taková unavená, protože si uvědomuju, že to břímě táhnu dlouho.*“

Přijetí sebe sama jako potřebné

Jak jsme si řekli, Veronika se už v dětství musela starat o všechny okolo a neměla možnost zažít, že by se někdo staral o ni. Naučila se, že je správné nikoho nepotřebovat, vše si zařídit sama. Před modlitbami ji situace, kdy by si musela zažádat o pomoc, děsila. V takové chvíli by sama pro sebe ztratila hodnotu. Její hodnota byla závislá na tom, jak moc dokáže být soběstačná. Rodiče ji přijímali jen jako tu, která se o všechno sama dokáže postarat, která nemá žádné potřeby. „*Ona (matka) ani nedokázala ty mé potřeby vůbec připustit.*“ Ale ani když obstarala potřeby všech okolo, v hloubce své bytosti se necítila „dost dobrá“, důležitá. Vždycky byli potřebnější ti okolo, v jejím dětství zvláště sourozenci. „*Vždycky jsem si říkala: ,Oni jsou na tom hůř než já. Oni to potřebují víc.‘ Vždycky jsem musela vědět, jestli jsou sourozenci v pořádku. Tak jsem se upozadila.*“

Veronika díky modlitbám přijala i do těchto ran uzdravení. Nyní je schopna přistupovat k druhým více partnersky, ne jako k „objektům“ své péče. Není svázaná tím, že nejprve musí zabezpečit potřeby všech lidí okolo a pak teprve myslet na sebe. „*Žádám si o pomoc. Ano, to jo. Což jsem dřív nechtěla, zatěžovat.*“

5.1.4 Změna v prožívání vztahů

Co se týče vztahů k rodičům, tedy těm, kteří jí toho v životě nejvíce dali a také ji nejvíce zranili, se proměnil hlavně její vztah s otcem.

Vstřícný přístup k otci

Veronika byla schopna v modlitbě odpustit z celého srdce svému otci. V modlitbě mohla vyjádřit hloubku své bolesti: „*Já jsem tam třeba řekla: ,Tys mi nikdy tohle, tohle a tohle neudělal, jo, pro svou dceru. Nikdy jsem se necítila prostě hodnotná v tvých očích.*““ Poté, co mu vypověděla všechno, čím jí ublížil, mu byla schopna odpustit. „*Já jsem mu odpustila, že nebyl schopen mi nic jináčího dát.*“ Opuštění pro ni znamenalo veliké osvobození. Učinila tím pomyslnou tlustou čáru za tím, co se stalo, a nyní už se nemá potřebu k minulosti vracet. „*A jako tam v té modlitbě jsem mu to odpustila a tím to pro mě skončilo.*“

Nyní už Veronika od svého otce podvědomě neočekává, že by jí splatil to, co jí „dluží“. Uvědomila si, že po něm už nemůže vnitřně chtít, aby jí dal lásku, která jí v dětství chyběla. Přestala ji po něm vymáhat a v srdci křičet: „Zaplat!“ Všechny dluhy mu odpustila. Veronika popisovala, že díky odpuštění došlo k pročistění jejich vztahu v tom smyslu, že byla schopna se do svého otce více vcítit a více pochopit, proč jednal tak, jak jednal. I když se jejich vztah nestal o nic vřelejším, zaujala k němu výrazně milosrdnější přístup.

Touha odpustit ze srdce matce

Veronika si uvědomuje, že jak se v mnohém její přístup k otci proměnil, tak k matce zůstává její vztah ještě dost zraněný. Bylo znát, že jí Veronika ještě nebyla schopna opravdu ze srdce odpustit. Na povrch se během rozhovoru draly výčitky, které ukazovaly na neuzdravené rány hluboko v srdci, které si ještě Veronika ze vztahu odnáší. Kromě výčitek do rozhovoru „prosakovala“ i velká touha po tom, aby stejné osvobození, jako zakouší ve vztahu k otci, mohla zažívat skrze hlubší odpuštění ve vztahu k matce.

Ve vyprávění Veroniky bylo znát, že opravdu mnoho věcí už Bůh v jejím životě i právě skrze tyto modlitby uzdravil a že zároveň tento proces není zdaleka u konce. Veronika vnímá, že by potřebovala hlouběji zakusit Boží lásku a jeho uzdravující moc, aby byla schopna matce odpustit. Stále se cítí jako uvězněná v nějakém pouzdře, do kterého Bůh nemůže naplno proniknout. V prosbě o hlubší uzdravení je však vytrvalá a věří, že přijde v pravý čas. „*Bůh (...) prostě má zájem uzdravit ty větší věci. Akorát ten čas, to si určuje on sám, kdy. Protože on ví, kdy je to pro nás nevhodnější, nejdůležitější.*“

5.1.5 Shrnutí

Shrnu-li Veroničinu zkušenost s modlitbami za uzdravení, pak musím zmínit hlavně její zranění ze vztahu s otcem, který ji nechtěl, nepřijal, a ze vztahu s matkou, ve kterém došlo k převrácení rolí: Veronika se musela stát oporou své matce. Vlivem těchto skutečností se Veronika cítila hodnotná, jen pokud podávala výkon, všechno sama zvládala, všechno měla pod kontrolou, každou těžkou situaci se vztyčenou hlavou vydržela. Takovýto způsob života však byl pro Veroniku velmi zatěžující.

Každá modlitba znamenala pro Veroniku velký krok kupředu na cestě k hlubšímu sebepoznání a uzdravení. Veronika již nyní ve svém sebepojetí dokáže přijmout sebe sama i jako slabou a potřebnou, nesnaží se už „nalhávat“ sama sobě, že všechno zvládne, vydrží, že

nikoho nepotřebuje. Její hodnota již není závislá od toho, jaký podá výkon, je schopna žít více jako „dítě“²⁵.

Skrze modlitby za uzdravení Veronika dokázala plně odpustit svému otci všechna provinění na ní spáchaná. Její otec již zemřel, ale myšlenky na něho má Veronika velmi pokojné. Ve vztahu k matce Veronika vnímá jak pokroky, tak i potřebu hlubšího odpuštění, kterého zatím není schopná.

---

²⁵ Používám označení „dítě“ pro zdravé pojetí identity, které má člověk, který dokáže přijmout bezpodmínečně sám sebe, protože zakusil, že byl přijat bezpodmínečně Bohem. K tomuto postoji vyzývá sám Ježíš, abychom se, tak jako on, stali „dětmi,“ plně závislími na lásce svého nebeského Otce (srov. Mt 18, 3).

5.2 Marta: „*Já jsem si nemyslela, že bych mohla být pro někoho drahá.*“

Marta (38 let) modlitbu za uzdravení vzpomínek absolvovala dvakrát, obě před třemi roky zhruba s měsíčním časovým odstupem. První modlitba se týkala oblastí, ve kterých byla zraněná od své matky, druhá modlitba byla zaměřena na uzdravení ran vzniklých ze vztahu s otcem.

5.2.1 Zraněná identita

Dětství Marty (38 let) bylo ovlivněno problematickým vztahem jejích rodičů, který sama označuje za „*silně nefungující již od útlého dětství.*“ V rodině zakoušela domácí násilí, byla velmi často svědkem vyostřených hádek, které někdy vedly k tomu, že otec její matce fyzicky ublížil. Když byla Marta starší, volila strategii „*útlěku*“: „*Já jsem tu situaci doma nesla hodně špatně, měla jsem i tendenci z domu utíkat a vrátit se pozdě, abych nemusela být svědkem nějakých věcí, u kterých jsem nechtěla být, a poslouchat ty řeči. Anebo když tatka maminku uhodil, tak já jsem to zkrátka nechtěla vidět, vůbec. U nás totiž, i když je barák velkej, tak oni to před námi totiž neskrývali, ono se to odehrávalo před námi.*“

Martina identita byla poznamenána nejen nefungujícím vztahem jejích rodičů, ale především přístupem otce a matky k ní.

Nechtěné dítě

Zcela zásadní dopad na identitu Marty měla skutečnost, že její otec nechtěl, aby se narodila. Její matka jí jednou v dětství pověděla všechny okolnosti jejího narození, jak si ji i jejího bratra – dvojče musela „*vybojovat*“: „*Tatka řekl, že chce jenom tu první (starší sestru). Tak ta už byla, že jo, a najednou jsme měly být my dva, coby dvojčata, a on najednou: ,Ne, to je moc.*““ Po čase otec svolil, že tedy ještě jedno dítě by si nechat mohli. „*Takže že teda jen toho prvního z dvojčat a toho druhého ne. A úplně hrozně ji nutil na potrat a potom, protože byla neústupná, tak říkal: ,Dobře, tak když ne potrat, tak jedna moje sestra děti nemá, tak zkrátka to druhé z dvojčat půjde k ní.*““ A maminka: „*To ne, já zkrátka svoje děti nedám.*““ Těhotenství její matka prožívala ve velkém strachu z toho, že po porodu jí její manžel skutečně jedno dítě odebere. Zažívala od něho silný psychický tlak, vydíral ji. Za těchto dramatických okolností se obě dvojčata narodila. Matka si poté před manželem svoje rozhodnutí „*uhádala*“, takže nakonec opravdu všechny děti zůstaly doma.

Marta však popisovala, že otec si jí i jejích čtyř sourozenců minimálně do tří let věku vůbec nevšímal. Marta se cítila jako „*nějaká věc v domácnosti, kterou on nechtěl.*“ K žádnému z dětí neměl otec vřelý vztah, ale k Martě byl o to více lhostejný, protože ji, jak ona sama popisuje, považoval za „*tu věc, kterou chtěl dát tetě.*“

Je evidentní, že zranění identity je v tomto případě velice hluboké, protože míří do nejhlubší podstaty člověka. Malé dítě je zcela závislé na přijetí rodičů. Marta popisovala, že se nikdy necítila v rodině otcem přijatá, milovaná. „*Jakože bych od taťky slyšela, že mě má rád, tak to jako vůbec. Jsem přesvědčená o tom, že to nikdy nevyslovil.*“ Pro otce neměla hodnotu člověka, natož dcery, znamenala pro něho asi tolik jako laciná věc v domácnosti, jejíž existenci musí trpět.

Vzhledem k postoji otce k ní, neměla Marta vůbec prostor si k němu vytvořit vztah: „*Můj vztah k taťkovi je takovej divnej. Dobře, je to můj taťka, mám ho mít v úctě, ale jako že bych ho vyhledávala, potřebovala bych s ním mluvit, tak to jako ne. Je pro mě pořád takovej jako kdyby cizí. Já bych si dovolila tvrdit, že kdyby nebyl, tak mě to možná ani tak jako netrápí.*“ V dětství ani během života si Marta k otci nemohla vytvořit žádnou (ani pozitivní ani negativní) emoční vztahovou vazbu.²⁶ „*Já jsem k němu nic necítila.*“ Je proto pochopitelné, že jeho přítomnost v jejím životě považuje za nevýznamnou.

Není však nevýznamné, jaký měla jeho lhostejnost a nezájem dopad na Martinu identitu a schopnost navazovat blízké vztahy. Celých dlouhých osmnáct let žila vedle někoho, od něhož cítila, že ji nepřijímá, že o ni nemá ani sebemenší zájem. Cítila, že je pro něho nedůležitá, bezcenná a podvědomě očekávala, že takovouto nulovou hodnotu bude mít i pro všechny ostatní lidi. „*Já jsem si nemyslela, že bych mohla být pro někoho drahá.*“ To pro ni byla velká bariéra ve vytváření a budování vztahů. Nevěřila, že by její názory, pocity, myšlenky mohly být pro někoho důležité, cenné. Byla si sama sebou velice nejistá, což se projevovalo navenek zvláště velikou uzavřeností do sebe. Měla pocit, že pro druhé lidi nejsou její vnitřní obsahy nijak důležité, a žít důvěrné vztahy proto pro ni bylo zcela nemožné.

Nestabilní matka

Vzhledem k tomu, že otec v rodině nefungoval vůbec, pro Martu představovala blízkou osobu pouze matka. „*Když jsem potřebovala rodiče, tak jsem potřebovala tu maminku.*“ Veškeré naplnění svých emocionálních potřeb proto hledala u své matky. I když její matka měla dobrou vůli a, jak Marta mnohokrát opakovala, po materiální stránce je dokázala úplně zabezpečit, přeci jen Martě nedokázala naplnit její psychické potřeby v dostatečné míře a Marta často její emocionální blízkost hluboce postrádala: „*I když se o nás maminka starala a dala nám najevo, že nás má ráda a já jsem byla přesvědčena, že nás má ráda, tak přeci jenom, jak*

---

²⁶ Ve světle této skutečnosti můžeme lépe pochopit, proč Marta na druhou stranu až příliš emocionálně přilnula ke své matce. Dítě ke zdravému vývoji potřebuje oba rodiče, matku i otce, a pakliže je jeden vztah silně nefunkční, naplnění všech emocionálních potřeb dítě očekává od té druhé osoby, která však ani v optimálních podmínkách není schopna emocionálně dítě dostatečně „nasytit“.

se pořád hádala s tatškou nebo hádá, tak nám hodně ublížila, protože když jsme ji potřebovali, tak ona nebyla.“ Martina matka byla z hádek s manželem vždycky „zničená, vyčerpaná“ a „už zkrátka na děcka neměla sílu.“ Marta cítila, že v těchto chvílích matku vůbec nezajímá, bolelo ji, že pro ni není nijak důležité, co ona prožívá a jak ji ta situace doma trápí.

Velmi jí chybělo to, že by si se svojí matkou mohla popovídat, svěřit se jí. „Když jsme chtěli mluvit, tak jsme vlastně neměli komu mluvit.“ Zvláště trýznivě to prožívala v pubertě: „Nedalo se s ní mluvit o takových věcech. Když jsou děcka v pubertě nebo dospívají, tak potřebují mámu, a pro mě byla osoba, která v tu chvíli hrozně chyběla.“

Ponižování

Marta svoji matku popisovala jako silnou perfekcionistku: „Všechno si ráda dělá sama a nikdo jí nesmí pomoci. (...) Když jsme něco dělali, tak bylo všechno hrozně špatně a byli jsme nemehla a vším možným nás titulovala.“ Z toho vidíme, že matka nejen, že odsuzovala Martino chování a nebyla spokojená s tím, co dělá, ale svůj postoj generalizovala na celou její osobu. „Já jsem se cítila, že já zkrátka nejsem dobrá.“ Nebylo možné se matce zavděčit, získat od ní pochvalu, uznání.

Marta během rozhovoru často opakovala, že je přesvědčena, že ji její matka měla a má ráda, odvolávala se na několik situací, kdy jí její matka svoji lásku nějakým způsobem „dokázala“: řekla jí, že ji má ráda či svoji lásku vůči ní viditelně projevila. Bylo ale znát, jak tuto skutečnost „přebíjely“ ty ponižující situace, které byly na denním pořádku a které mluvily o opaku. Marta v dětství zakoušela nejistotu, zda ji její matka má ráda, když se na ni tak často nazlobila, posílala ji od sebe pryč, říkala jí, že je nemehlo atd. Nebyla si jistá, zda má „pro ni nějakou hodnotu.“

V Martě toto neustálé ponižování plodilo hluboké přesvědčení, že matka má pravdu, že je opravdu zcela neschopná. Přístup její matky k ní jí znemožňoval opravdu přijmout sebe sama, mít se ráda. Byly to přímé útoky na její sebeúctu. Když dospěla, nebyla schopna si vážit sebe samé: „Z domu jsem odcházela jako největší debil, nemehlo a já nevím co, protože jsem zkrátka nic neuměla.“

Nyní v dospělosti Marta vnímala, že ponižování matky se jí stále hluboce dotýká. Pociťovala to jako jakousi emocionální závislost na tom, jak ji ona hodnotí, která jí znemožňovala vybudování si úcty sama k sobě. „Já jsem na ni v tomhle směru byla fakt upnutá. Když mě to řekl kdokoliv jiný, tak jsem to hodila za hlavu, ale jak to bylo od ní, tak mě to jakoby úplně hrozně zraňovalo. Byla jsem z toho úplně nešťastná, brečela jsem.“ Martino vědomí identity bylo od dětství utvářeno tím, jak k ní přistupovala její matka, proto pakliže

i v dospělosti zažívala další ponižování, znovu jí to potvrdilo její pocit ze sebe samé, že je úplně neschopná a na nic.

Martě emocionální závislost na matce zneprůjemňovala život i v tom smyslu, že přejímala její pocity za své: když viděla, že se maminka trápí, trápila se tím také. A to bylo vlastně stále, protože Marta nikdy nezažila, že by její maminka neměla starosti: „*Vidět naši maminku šťastnou? To nevidíš! Ona je z něho fakt tak zničená, že já už od dětství jsem neviděla maminku šťastnou.*“ Marta si z toho důvodu nemohla „dovolit“ cítit se šťastně, v podvědomí to v ní vytvářelo pocit viny, že svou matku v jejím trápení nechává samotnou. Tento „vnitřní mechanismus“ však nedovoloval Martě prožívat svůj život naplno, včetně chvil radosti a štěstí, stále byla emocionálně připoutaná k psychickému stavu své matky. Potřebovala se více „*odpoutat od té maminky.*“

5.2.2 Subjektivní význam modlitby

Pro Martu měly modlitby význam zvláště v uzdravení jejích vztahů s matkou a otcem. Do modliteb vstupovala v naději, že jí pomohou nalézt nový zdroj sebeúcty, že si bude moci více vážit sebe sama, vnímat svoji hodnotu, a to už nezávisle na tom, jak ji vnímají její rodiče.

Marta popisovala, že první modlitba, která byla vedena prosbou o uzdravení zranění vzniklých ve vztahu s matkou, byla pro ni zvláště podstatná. Poprvé v životě měla prostor ze sebe všechny negativní emoce, které se v ní za ta léta nashromáždily, dostat ven. Poprvé jí bylo umožněno, aby vyjádřila, čím ji matka zranila, co ji bolí a za co je na ni v hloubce naštvaná. Poté, co pustila ven všechny emoce, byla schopna jí i všechny tyto křivdy odpustit, a následně zakoušet velký pokoj: „*Tím, že jsem to všechno ze sebe dostala, tam mohlo dojít k tomu odpuštění a já jsem se cítila hrozně jako taková osvobozená.*“ Cítila bezprostředně poté velikou úlevu, štěstí, vnitřní svobodu.

Druhá modlitba vedená za uzdravení zranění způsobených otcem pro ni už nepředstavovala tak důležitou skutečnost, protože k němu chovala mnohem méně emocí než k matce (a to bez ohledu na rozsah a hloubku zranění). Otec pro ni přece jen představuje „*cizího člověka.*“ Ale i zde došlo k odpuštění a uzdravení hlubokých zranění, ze kterého nyní Marta čerpá. „*Obě ty modlitby proběhly moc dobře a ve mně se to fakt jako strašně moc zlomilo a skutečně jim ty věci zpětně nevyčítám.*“

Ježíšova blízkost uzdravující identitu

Jak bylo v teoretické části řečeno, vedle odpuštění agresorům představuje ten nejdůležitější faktor hlubokého vnitřního uzdravení také Ježíšova blízkost, kterou v modlitbě

daný člověk zažívá. Pro Martu představuje zcela zásadní zkušenost zážitků, kdy autenticky prožila, že je Ježíšem chtěná, že pro něj má velikou hodnotu.

V blízkosti Ježíše mohla zakusit přijetí, které tak bytostně postrádala od svého otce. *„Uvědomila jsem si, že i když vím, že z tatkovy strany jsem nechtěná, tak že zkrátka tady jako mám být. Že zkrátka Pán Ježíš mě tady chce, a i když třeba některým věcem nerozumím, tak že jsem tady chtěná.“* Marta v modlitbě poznávala Ježíše jako toho, kdo je Pánem jejího života, kdo je jejím Zastáncem: *„že to má pod kontrolou, že to má ve své ruce.“* Uvědomovala si, že už nemusí být obětí svých rodičů, už si nemusí nechávat tak ubližovat, protože na její straně stojí Ježíš, pro kterého má velikou důstojnost a který ji nikdy neopouští. Po modlitbách si intenzivněji uvědomuje, že On je neustále s ní, v ní, a že ve vyostřených chvílích doma s sebou už nemusí nechávat tak „zametat.“ *„Je to zkrátka trápení, který jako mám, ale o kterém ví i Ježíš, takže mně v tom pomáhá. Nejsem v tom sama. On je zkrátka se mnou.“*

Marta popisovala, že v Ježíšově blízkosti bytostně zakoušela, že není věc, se kterou si její rodiče mohou dělat, co chtějí, ale že má velikou cenu. V modlitbě prožívala, že má *„mnohem větší hodnotu“*, než si doposud myslela a byla schopna vnímat. *„Ta moje hodnota hrozně stoupla. Hrozně moc.“*

Vzhledem k tomu, že od rodičů nenabyla nikdy pocitu, že je pro ně důležitá, nebyla schopna věřit tomu, že by mohla být důležitá pro Boha. *„Já jsem si nemyslela, že bych mohla být pro někoho drahá. Tak to je až po té modlitbě. (...) Po té modlitbě jsem u Ježíše jako kdyby stoupla na hodnotě.“* Osobně prožila, že Ježíš k ní má jiný vztah než její rodiče: *„To, že když jsem byla nedůležitá pro ně, neznamená, že jsem nedůležitá pro Ježíše.“*

Po uzdravení těch hlubokých ran, pro které nemohla Ježíšovu lásku vnímat, nyní říká: *„Cítím se od Ježíše výrazně milovanější.“* A není to jen pocit, který by byl závislý na tom, jak se jí aktuálně daří nebo nedaří. Vědomí, že je Bohem milovaná, je trvalé. *„Někdy mám pochybnosti vůči lidem, (...) ale co se týká Ježíše, tak tam je to přesvědčení. Tam to zkrátka je. (...) Já v tom nemám pochybnosti.“*

5.2.3 Změna sebepojetí

Nyní se zaměřím na to, jaké plody toto uzdravující setkání s Ježíšem přineslo Martě do oblasti vnímání sebe sama. Budu se věnovat efektům modlitby ve vztahu k jejímu sebepojetí, tak jak je Marta vnímá s odstupem tří let.

Odvaha mluvit otevřeně s druhými

V Martě hluboká zkušenost, že je Ježíšem přijatá a v jeho očích hodnotná, proměnila vnímání sebe sama. Cítí se mnohem více jistá sama sebou, sebevědomá ve vztahu k jiným

lidem. Vnímá, že její vnitřní obsahy (názory, myšlenky, postoje, pocity) mohou být pro druhé cenné, a je proto schopna se druhým s nimi svěřit. Stala se mnohem více komunikativní. *„Předtím jsem byla taková, že jsem moc nemluvila a teď třeba, když ve společenství, kde chodím, je třeba kolečko,²⁷ tak já jsem se do toho moc nezapojovala nebo jsem nechtěla s ničím jako kdyby vyjít, tak nyní komunikuji.“* Její vztahy se díky tomu, že se změnila ona sama, také proměnily. *„Vztahy s lidmi to rozhodně zlepšilo. Jsou výrazně hlubší, takový pěknější, i důvěrnější.“*

Odvaha neskrývat skutečnost domácího násilí

Pro Martu už přestalo být dětství a přetrvávající těžká situace v rodině tak traumatizujícím tématem a je schopná se o rodičích a o tom, co doma zažila a zažívá, bavit s druhými lidmi. *„Do té modlitby jsem o těch rodičích nechtěla moc mluvit. Já jsem zkrátka nechtěla, aby někdo jiný věděl, že u nás doma to funguje tak nebo tak. Já jsem měla předtím tendenci hodit to do outu nebo říct: ‚Já s nimi nebydlím.‘ (...) Teď už nemám problém říci: ‚Heled‘, u nás doma to taky úplně nefunguje.“*

Nejen, že už to tak „nebolí“, protože ty největší rány byly skrze modlitbu uzdraveny, ale také přestala mít strach z toho, že by „špinila jejich jméno,“ když by o rodičích mluvila. *„Nemám výčitky v tom, že já bych jim tím ubližovala.“* Uzdravení jí přineslo svobodu od destruktivního mechanismu, který je tak typický pro rodiny trpící domácí násilím: oběti mají strach se o situaci doma před někým zmínit, domácí násilí je proto vždycky neveřejná záležitost. Marta přestala být v zajetí výčitek svědomí, že když mluví pravdu, ubližuje tím členům rodiny. Je schopna o situaci doma mluvit zcela otevřeně. *„Jsou to jenom takový jako kdyby skutečnosti, které v tu chvíli popíšu, protože mě přijde najednou namísto jako to říct. Nějak to neskrývat, nezatajovat.“*

Odvaha zastat se sebe i druhých

Marta také popisuje, že je občas schopna se v hádce otce s matkou matky zastat, když se jí děje bezpráví. *„Oni se hádali a já jsem se do toho obula a já jsem se té maminky zastala. Mně přišlo, že v tu chvíli je v právu. Vždycky není. Ale mně přišlo, že tady v právu je. (...) Ale myslím, že to bych předtím nikdy nedokázala. Že bych předtím zbaběle utíkala a nešťastná odjížděla.“*

Posílení její sebeúcty je viditelné také ve skutečnosti, že když se její rodiče začnou hádat, je schopna zastat se nejen matky, ale sama sebe, a dát tak najevo, že se jí to nelíbí. *„Když*

---

²⁷ Kolečko znamená, že každý z lidí na tom setkání má možnost vyjádřit se k danému tématu.

se hádají, tak je pravda, že po těch dvou modlitbách jsem do toho zakročila, něco ve smyslu, že jsem tady, že jsem je přijela navštívit a že jako odjedu zase zpátky. To jsem předtím odvalu neměla.“ Uznává, že ne vždycky je schopna takto se zastat sebe sama, někdy zvolí svou starou známou strategii útěku, ale sama je hrdá na to, že v těchto vypjatých situacích má mnohem více odvahy a svobody svým rodičům se postavit. „Jsem jako kdyby furt nad věcí a otevřenější a dokážu s nimi najednou mluvit tak, že jim řeknu, že mi tohle vadí, nebo že jdu pryč. Jsem taková jako razantnější nebo odvážnější tady v těch věcech.“

5.2.4 Změna v prožívání vztahů

U Marty je oblast změny sebepojetí a změny v prožívání vztahů s matkou a otcem velice úzce propojená.

Otevřenost k matce

Marta získala mnohem větší svobodu od matky a odvalu otevřeněji s ní komunikovat. Před modlitbou měla velký strach z toho mluvit s matkou na rovinu. Nechtěla jí působit další trápení, a proto jí nikdy nepověděla o tom, co jí doma vadí. Když se doma rodiče začali hádat, namísto aby se zastala sebe sama a pověděla, že si nepřeje, aby se v její přítomnosti takto k sobě chovali, utekla z domu. Uzdravení jí přineslo svobodu vykročit na novou cestu řešení problémů. „*Já jsem o tom s ní normálně dokázala mluvit, což teda jako bylo něco úplně novýho. (...) Teď jsem dokázala nějak jako říci, že mně to jako vadí. Předtím jsem to tutlala v sobě a neřekla na rovinu, co je špatně. A protože vím, že když to řeknu na rovinu, tak že ona je potom smutná, takže jí říct tady ty věci je jakoby kus odvahy. A to třeba jsem po té modlitbě dokázala. Takhle jako něco odvážně říci.“*

Důležitá je pro Martu i skutečnost, že je své matce schopna vyjádřit i své pozitivní city k ní, k čemuž předtím nikdy neměla potřebnou odvalu. „*A teďka po té modlitbě jsem dokázala mamince říci (...), že ji mám ráda, že mně je líto, jak tam žije, ale že já ji mám ráda.“*

Marta vnímá, že v oblasti „odpoutanosti“ od matky by potřebovala získat (nebo spíše od Boha dostat) více svobody. Je si vědoma, že jakási nezdravá emocionální závislost na její matce v ní stále přetrvává a že ji matčino trápení stále vnitřně zatěžuje. „*V některých případech bych se měla od té maminky více oprostít, protože to je jako její volba v tom zůstat.“*

Otevřenost k otci

Otec pro ni i nadále zůstal cizím člověkem, ke kterému má základní úctu, ale žádné další city: „*Můj vztah k tatkovu to nezměnilo tak, že bych si ho víc vážila.“* V modlitbě mu však „*dokázala odpustit“* a tato skutečnost ovlivnila její komunikaci s ním. I nadále kontakt s ním

nevyhledává, ale když k němu dojde, je schopna být k němu milá, otevřenější. Jejich komunikaci již nekazí neodpuštění toho, čím jí ublížil: „*Já mu to jako nemám za zlý.*“

V posledních letech jezdívala domů cíleně hlavně v době, kdy její otec nebyl doma. Nyní už nemá strach z něj ani z toho, jaká hádka se mezi rodiči v její přítomnosti rozpoutá: „*Nedělám si hlavu z toho, jestli tam bude nebo nebude.*“

5.2.5 Shrnutí

Nyní si dovolím Martinu zkušenost s modlitbou za uzdravení krátce shrnout. Identita Marty byla zraněná nepřijetím otce, který nechtěl, aby se narodila a celý život se k ní choval jako k trpěné věci. Její matka byla sama zničená ze svého manželství a nedokázala být Martě potřebnou oporou a jistotou, naopak Martu velice často ponižovala. Vlivem těchto skutečností se Marta stala velmi uzavřeným člověkem, plným strachu, stranila se blízkých vztahů s lidmi. Necítila vlastní hodnotu, její sebeúcta byla velice nízká.

Z psychologického hlediska bylo pro Martu v modlitbě velmi důležité, že poprvé v životě mohla nahromaděné negativní emoce vůči svým rodičům svobodně vyjádřit. Uzdravujícím momentem se pro ni stala situace, kdy při setkání s Ježíšem pocítila, jak velikou hodnotu pro něho má.

Marta vnímá, že je po dvou přijatých modlitbách schopna více si vážit sebe sama. Její sebeúcta byla posilněna, takže je schopna otevřeně mluvit s druhými lidmi, navazovat i blízká přátelství. Také dokázala vystoupit z kruhu utajovaného domácího násilí a bez vnitřních výčitek o této skutečnosti mluvit s druhými lidmi.

Ve vztahu s otcem Marta zažívá zlepšení komunikace, do které už nevstupují dřívější pocity křivdy a neodpuštění. Způsobená zranění už mu nevyčítá. K matce se Marta staví s větší otevřeností, je schopna před ní vyjádřit své city i potřeby.

5.3 Magdaléna: „*Taková ta hluboká podstata bytí mně byla neznámá, prázdnota.*“

Magdaléna (40 let) přijala modlitbu za uzdravení vzpomínek dvakrát, poprvé před sedmi roky a po druhé před čtyřmi roky. První modlitba do jejího života nepřinesla žádné důležité změny, druhá modlitba však pro ni byla zcela zásadní, a to především v oblasti změny jejího sebepojetí. Co se týče jejího vztahu k rodičům, kterým v modlitbě odpustila, jeho proměna byla spíše méně výrazná.

5.3.1 Zraněná identita

Magdaléna se ve svém vyprávění většinu času věnovala právě druhé modlitbě, která byla vedena za uzdravení zranění vzniklých při jejím početí. Právě situaci početí sama považuje za primární kořen všech jejích modlitbě předcházejících psychických problémů a hlavní důvod její „rozbité“ identity. Tato skutečnost koresponduje se zkušenostmi Edwardsové (2014, s. 155), která považuje za nejcitlivější období našeho života období od početí do věku 7 až 8 let.

Nechtěné dítě

Magdaléna vyrostla v rodině se svou o dva a půl roky starší sestrou. Stejně jako Marta a Veronika i Magdaléna prožila v počátku svého života nepřijetí od svého otce. Když její matka otěhotněla, bylo to pro otce „*jakoby na potíž, že bude další dítě*“. Důvody byly asi různé, Magdaléna například popisovala, že měli zrovna rozestavěný dům, její matka prožívala určité těžkosti a „*jako nebylo to úplně nejvhodnější*“. Ačkoliv po jejím narození měl otec z malé Magdalény viditelnou radost a měl ji rád, počátek jejího života byl tímto nepřijetím z jeho strany poznamenán.

Hlad po mateřské lásce

Jedním z dalších uvědomovaných zranění byla skutečnost, že Magdaléna nebyla příliš dlouho kojená, protože nedokázala přijímat žádné mléko. Kvůli tomu v raném věku fyzicky hladověla. Je známé, že akt kojení není pro dítě významný jen z hlediska naplnění jeho fyzických potřeb, ale je to také chvíle, kdy se mezi matkou a dítětem vytváří hluboká emocionální vazba, která v dítěti formuje zdravý pocit identity.

Nestabilní matka

Magdaléna se také zmiňovala o tom, že její matka měla během jejího dětství různé problémy, se kterými si sama nevěděla rady a kvůli kterým nepředstavovala pro Magdalénu pevnou a stabilní matku, o kterou se může opřít. I v dětství Magdalény (stejně jako v případě Veroniky) se role matka – dcera trochu obrátily. Magdaléna často musela podporovat matku, než by zažívala, že matka je oporou jí. „*Hodně jsme prožívaly (se sestrou), že jsme spíš kolikrát*

musely jakoby podporovat mamku, prostě jí být oporou, a že jsme jak kdyby možná i zapomněly na to mateřské objetí.“ Znovu se tu dotýkám zranění, které je způsobeno nestabilní matkou, kdy si dítě nemůže naplno „užít“ své dětství. Magdaléna musela předčasně dospět, ale její „nádrž lásky“²⁸ zůstala nedostatečně naplněná.

Jako u každého člověka, ani u Magdalény nebyli rodiče schopni naplnit všechny psychické potřeby, které Magdaléna měla. Popisovala, že v sobě pociťovala velký hlad po lásce vzniklý pravděpodobně už v momentě početí a vedoucí přes období raného dětství až do dospělosti. Jak konkrétně se tato zranění promítla do jejího života, bude předmětem následujícího textu.

Prázdnota, opuštěnost

Magdaléna narážela v sobě samé na neustálou prázdnotu. Cítila se nenaplněná, ať dělala cokoli. *„Takové to: Kdo jsem? Kým jsem? Kým mám být?“* Nevěděla. A velice jí to komplikovalo život. Cítila se neukotvená, nedokázala se rozhodnout pro žádnou životní cestu. Ve svých zhruba třiceti pěti letech si nebyla jistá, jaké životní povolání zvolit, co by měla dělat. *Zažívala „osobní zasekanost, jakoby takovou stagnaci trochu i v tom osobním životě povolání nebo takovou nerozhodnost“.*

Na pozadí jejího pocitu prázdnoty byla neschopnost skutečně přijmout sebe sama. Taková, jaká byla, se nedokázala mít ráda. Chyběl jí důvod, pro který by si sama sebe mohla hluboce vážít. Pro Magdalénu bylo nemožné přijmout sebe sama, cítila se nehodná lásky. *„Pořád jsem někde vnímala jakoby takovou neúplnou hodnotu sebe.“* Chyběla jí jistota, že je milovaná, vzácná a důležitá. Namísto tohoto zažívala hlubokou prázdnotu. *„Taková hluboká podstata bytí, jako by mi moje identita byla neznámá, fakt prázdnota.“*

S pocitem hluboké prázdnoty v jejím srdci souvisí další pocit, který ji provázel po celý život, pocit velké osamocení, opuštěnosti. *„Já jsem se vždycky cítila taková nějaká jakoby osamocená.“* I když Magdaléna byla věřící a Boha poctivě hledala, narážela často na skutečnost, že jí chybí vedle rozumového poznání Boha i poznání Boha zkušenostně, srdcem; chybělo jí osobní setkání s Bohem. *„Já jsem věděla, že Bůh je. (...) Věděla jsem, že je, že je milující, že je milování hodný; všechno to bylo v tom intelektu. (...) Ale že bych znala třeba blíž Krista, potažmo Boha? (...) Vždycky jsem se skrývala, když po mně někdo chtěl vydat svědectví, jak jsem poznala Krista. Já jsem věděla, že nemám co říct.“*

---

²⁸ Výraz používaný autory Hemfeltem, Minirthem a Meierem (2010, s. 38) pro vyjádření skutečnosti, že naše psychické potřeby potřebují být naplněny v dostatečné míře, „po okraj“, abychom mohli žít v plnosti (srov. J, 10, 10). „Nejlepší možný scénář vypadá tak, že rodiče bez omezení přijímají Boží lásku a z jejich plných nádrží čerpají děti.“

Domnívám se, že právě skutečnost, že nebyla schopna vnímat Boha srdcem, může souviset s hlubokým zraněním, které zakusila v okamžiku početí, kdy prožila odmítnutí svým otcem. V prvním okamžiku svého života, které mělo být neseno hlubokým přijetím od jejích rodičů, se jí dostalo od jejího otce opaku a v jejím vnímání vlastní identity to způsobilo hlubokou „díru“, prázdnotu, která plodila pocit osamocení. Pakliže „milost předpokládá přirozenost“, pak není divu, že Magdaléna nedokázala vnímat lásku Boha, když v klíčovém okamžiku svého života nezakusila lásku svého pozemského otce. Zažívala i období, kdy intenzita těchto pocitů byla natolik silná, že ústila do depresivních stavů. Zažívala pocity bezmoci, osobního propadu, „*intenzivní živoření*“.

Prázdnota a opuštěnost byly ústřední pocity jejího života. Pokud nenacházíme odpověď na otázku „Kdo jsem?“, plodí to v naší nejhlubší identitě prázdnotu. Když se totiž člověk v nejhlubší podstatě svého bytí nesetkává s Ježíšem, Bohem jako svým Stvořitelem, cítí se sám, opuštěn. Opuštěnost pak zase plodí pocit prázdnoty. Když člověk nezakouší lásku Ježíše, vnímá prázdnotu, protože něco klíčového v jeho životě chybí. Je to bludný začarovaný kruh, jehož rozpletení a osvobození přináší pouze přijetí lásky od Ježíše a žití vztahu s Ním. Jen jeho Lásky je naší podstatou.

5.3.2 Subjektivní význam modlitby

Modlitbě, která byla vedena za uzdravení vnitřních zranění vzniklých při početí, předcházely dlouhé roky, které nyní Magdaléna vnímá jako přípravu právě na toto jedinečné a uzdravující setkání s Ježíšem, které v této modlitbě mohla zakusit. „*Bylo to postupně připravené, načasované, (...) že to fakt zapadlo a že to byla stvořená, po všech stránkách plnohodnotná, milostiplná modlitba a čas k setkání.*“ Do té doby absolvovala mnoho jiných přímluvných modliteb, které podle ní měly „*velký podíl na tom vyvrcholení*“, kterým pro ni právě tato modlitba byla.

Poprvé v životě mohla prožívat modlitbu „*se vším všudy*“, ve všech lidských dimenzích, po stránce fyzické, psychické, sociální a duchovní: do modlitby mohla zapojit celé tělo, a to zvláště ve fázi vyjadřování hněvu (fyzická dimenze); byla schopna ze sebe vydat všechny negativní emoce, které ji do té doby tak ztrpčovaly život (psychická); zároveň celou dobu vnímala velkou podporu a blízkost modlitební dvojice (sociální); a v neposlední řadě se v modlitbě v hloubce svého bytí setkala s Láskou, s Ježíšem (duchovní). Před tím, než se u tohoto mimořádně důležitého setkání zastavím, je důležité popsat vnitřní proces, který tomuto setkání předcházel, protože sama Magdaléna jej považovala za velmi podstatný.

Magdaléna, než byla schopna pozvat do situace početí Ježíše, aby rány z ní vzniklé uzdravil, potřebovala vyjádřit všechny negativní emoce, které v sobě vůči Ježíši nosila. Je hluboce lidské, že utrpení, které není Ježíšem proměněno, v člověku vyvolává hněv na Boha (Vella, 2002, 2011). Proto i Magdaléna byla rozzlobená na Ježíše za to, že ji „nechal“ cítit se tak prázdně, tak opuštěně, že měla pocit, že o ni nestojí, že se jí nezastal, když ho volala. *„Nejdřív to bylo jen takové bušení rukama a já jsem potřebovala akci, na kterou jsem byla konečně připravená. Do té doby bych si to nedovolila tak jednoznačně a s tím, že chci, s tou razancí. Že to chci dát ven a tohle už nechci nosit. (...) Tak jsem začala bušit i do polštáře a pak jsem věděla, že si potřebuju stoupnout a třeba to i vykopat. Celým tělem, celým bytím a prostě ted' a tady a už na pořád.“*

Ježíšova blízkost uzdravující identitu

Poté, co Magdaléna ze sebe dostala veškerý „nashromážděný a napolykaný“ vztek, nastala pravá chvíle, aby se pokusila představit si Ježíše. Vnímala ho jako toho, kdo k ní „přichází jako světlo“, kdo se „probíjí do vsí té temnoty“ a že pro ni přichází, aby ji z té opuštěnosti a prázdnoty vyrval. *„Tento moment byl pro mě důkazem, že Bůh se ke mně přiznává. (...) Že Bůh za mě bojoval, jak kdyby se tam verval a všechna temnota musela jít pryč.“²⁹*

Magdaléna pak vnitřně viděla, že Ježíš „drží svoji dlaň před sebou a dívá se do ní“. Magdaléna si uvědomila, že to je ona, kdo v Ježíšově dlani leží. *„A já jsem úplně bytostně prožívala, jak vlastně já, po splnutí vajíčka a spermie, se tam v té jeho dlani, v tom jeho bezpečí vyvíjím, utvářím, jak se vlastně ty buňky dělí. A já jsem věděla, že to jsem já, že to já jsem tvořena pod Božím pohledem a v jeho ochraně a péči.“³⁰* Tento moment byl pro Magdalénu hluboce silný: mohla osobně bytostně prožít svůj nejhlubší základ identity – stvoření Bohem. Zároveň v této chvíli vnímala intenzitu Boží lásky k ní. *„Já jsem vnímala, prožívala, že on, jeho oči lpí na mně. Že jsem prostě od prvopočátku ta nejdůležitější pro něho, že je tam jenom pro mě.“* Zakoušela svoji jedinečnou hodnotu, kterou pro Boha má, že ji miluje zcela konkrétní a osobní láskou a že se z ní raduje. *„Úplně jsem prožívala, že se Ježíš těší z každého detailu mého bytí. Že úplně nádherně sleduje ty moje oči, nosík, pusinku. Že se nesmírně těší a úplně jsem prožívala, jak kdyby říkal: ‚Tak to se povedlo.‘ Prostě žádná chybička, žádná pochybnost.*

---

²⁹ Osobní prožitek setkání s Ježíšem, o kterém evangelista Jan mluví jako o světle, které „ve tmě svítí a tma ho nepohltila“ (srov. J 1, 5) či prorok Izajáš jako o velkém světle, které zazáří nad těmi „kdo sídlí v zemi šeré smrti“ (srov. Iz 9, 1).

³⁰ Bůh je ten, kdo nás utváří v životě matky (srov. Jer 1, 5).

(...) *Že prostě jsem dokonalá v jeho očích.*³¹“ Magdaléna popisovala, že když se ve skutečnosti narodila, byla celá taková zdeformovaná a prý ne příliš vzhledná. Nyní prožívala, že na ní není „žádná chyba“.

Když čtenář sleduje Magdaléninu zkušenost uzdravení chvíle početí, možná mu na mysl vstoupí slova z knihy Genesis: „Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím. (...) Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.“ (Gn 1, 27. 31) Magdaléna mohla prožít skutečnost svého stvoření, nejhlubší základ své identity, naprosto osobně. Prožila, že Bůh v ní má zalíbení, že je spokojený se vším, co ji tvoří a kým je, že vše v ní jím stvořené je velmi dobré. Zakoušela podobnou lásku, kterou „vylil“ Otec na Syna, když o něm před lidmi řekl: „Toto je můj milovaný Syn, v něm mám zalíbení.“ (Mt 3, 17) Zažívala úplné a bezpodmínečné přijetí.

5.3.3 Změna sebepojetí

Magdalénin zmatek ohledně toho, kým vlastně je, se skrze uzdravující setkání s Ježíšem proměnil na jasné vědomí, kým je, komu patří. Na základně zkušenosti přijetí Ježíšem v ní byla posílena její sebeúcta.

Vím, kdo jsem

Jako důsledek zraněné identity zakoušela Magdaléna, jak již bylo řečeno, dva životní pocity: prázdnotu a opuštěnost. Díky hlubokému uzdravujícímu setkání s Ježíšem byla její prázdnota zaplněna Bohem: „*To prázdné místo mám naplněné Jím.*“ Opuštěnost pak byla nahrazena vědomím, že Bůh je s ní, „*že Kristus je v mojem srdci*“, v nejhlubším jádru její bytosti, jí velmi blízko. „*Jak kdyby byla zacelena rána té opuštěnosti nebo té prázdnoty, toho, co mě skutečně chybělo do té doby v samotné identitě, že vlastně ani nevím, kým jsem.*“ Magdaléna poznala, kým je: že je jedinečným, vzácným a milovaným Božím dítětem, „*keré Pán neopouští*“. Pryč je její pocit „neukotvenosti“. „*Vím, komu patřím. (...) Ted' vím, že patřím Kristu. A vím, že mně to nikdo nevezme.*“

Přijetí sebe sama

V modlitbě byla přijata Ježíšem úplně bez podmínek a díky tomuto přijetí se mohla i ona sama začít přijímat a mít se ráda. Zažila, že „*je to opravdu Bůh sám, který si (ji) vysnil.*“ Poté, co byla rána nepřijetí otcem uzdravena, už nezáleží na tom, zda ji její otec chtěl nebo zda byla rodiči plánovaná. Sám Bůh ji chtěl, plánoval a předem si ji vysnil. Magdaléna tak přijala svůj

---

³¹ Na mnoha místech v Písmu Bůh vyznává svou radost, kterou ze svého lidu má. Připomenu alespoň krásná slova proroka Sofonjáše: „Hospodin, tvůj Bůh, je uprostřed tebe, bohatýr, který zachraňuje, raduje se z tebe a veselí, láskou umlká a opět nad tebou jásá a plesá.“ (Sof 3, 17)

život v plnosti, čehož do té doby z důvodu zranění z nejranější fáze dětství nebyla schopna. Zakouší „*zamilovanost do krásy Božího stvoření i do toho, co Bůh do něho vložil.*“ Zakouší lásku k sobě i k druhým, protože zažila, že Bůh si ji zamiloval. On jako první si ji zamiloval a díky této poznané pravdě je schopna pravdivěji milovat sebe i druhé (srov. 1 J 4, 10).

Přijímá sebe sama s tím, že „*opravdu nikde není chyba*“. A i když si je vědoma, že někdy sama chyby dělá, zakouší, že Boží láska k ní je na jejích skutcích zcela nezávislá. „*Jsem jeho milovaná, ať prostě jakkoliv, kdykoliv, cokoliv třeba i kazím nebo tak, tak v té samotné podstatě jsem Jeho milovaná.*“

Před přijetím modlitby věděla, že Bůh je „*milování hodný*“, ale nyní je schopna vnímat, že i ona sama je „*milování hodná*“. „*Vím, že v samotné podstatě jsem Jeho milovaná. A toto mně chybělo, takové ujištění, podstata bytí, proč tady třeba člověk vůbec je. Takže se žije mnohem líp.*“ A Magdaléna zdůrazňuje, že to není jen „*myšlenka*“ nebo „*pocit*“, který je závislý na jejím aktuálním psychickém rozpoložení, ale že toto poznání zasahuje do nejhlubšího vědomí. „*Myšlenky v hlavě jsou někdy různé. Není to emoce, ale ta podstata bytí. Tak to je.*“

5.3.4 Změna v prožívání vztahů

Pro Magdalénu nebyla skutečnost, že mohla v modlitbě odpustit svým rodičům, natolik zásadní jako fakt, že mohla odpustit Ježíši. Ale i když odpuštění rodičům bylo ve srovnání s odpuštěním Bohu „*jak kdyby v nějakém pozadí*“, o plodech tohoto odpuštění sama spontánně mluvila, a to zvláště ve vztahu s matkou.

Přijetí matky

Magdaléna popisovala, že v prvním setkání s matkou zakoušela úplně novou svobodu. Sama vnímala matku jinak: nezaměřovala se tolik na to negativní, co v jejich vztahu nefunguje, ale vnímala i to pozitivní. Magdaléna měla pocit, že to její matka se změnila, ale domnívám se, že usnadnění komunikace bylo hlavně způsobeno změnou postoje Magdalény, která byla plodem odpuštění. „*Já jsem vnímala, že je něco jinak a nově, u ní. Větší svoboda vůči mně projevená, že to není jenom třeba strach nebo výčitky (...), ale že je to opravdu v takové svobodě.*“

Když několik málo dnů po modlitbě šla s matkou na mši svatou, poprvé v životě si dobrovolně sedla vedle ní. „*Mně se nikdy moc nechtělo být vedle mamky, chtěla jsem si to prožívat sama, bokem.*“ Ale tentokrát vnímala, že její přítomnost pro ni už není ohrožující, znesvobodňující. „*Něco mě táhlo za ní dopředu. Začaly ty myšlenky, no mohla bys. Po chvílce váhání se opravdu zvedla, šla za ní a „už tam zůstala sedět“.* Pocity křivdy, léty nastřádaný hněv byly v Magdaléně odplaveny a už neblokovaly její přijetí matky takové, jaká je. „*Byť byly*

v dětství různé těžkosti, jak kdyby to (odpuštění) smazalo.“ Odpustila jí a byla schopna rozhodnout se dát matce „novou šanci“. Udělala vstřícný krok k ní jako symbol toho, že o vztah s ní stojí.

Změna v rolích

Velice záhy po modlitbě jí také zcela otevřeně pověděla o své zkušenosti „*nového narození*“. Předtím nebyla „*moc sdílná, obzvlášť na domácí půdě*“, a bylo to tedy zcela poprvé, kdy matce o svých předchozích pocitech a trápeních říkala. Už jí ale nic nevyčítala. Rozhovor se nesl v pokoji a vzájemné radosti z nově zakoušené blízkosti.

Magdaléna se poprvé s matkou v hloubce cítila jako „*dcer*a“. Jak bylo řečeno, v dětství byly jejich role často prohozené. Nyní poprvé měla Magdaléna tu svobodu být „*dítětem*“ své matky – svěřit jí své těžkosti, nechat ji, aby jí naslouchala a aby ji objala jako „*velká malou*“. „*Jinakost byla v tom, že mamka mě objala, a já vnímala, že mě objímá jako máma svoji dceru. Zůstaly jsme v objetí a společně jsme plakaly.*“

Chut' investovat do vztahů s rodiči

Jak bylo řečeno, k matce se vlivem odpuštění dokázala Magdaléna chovat s daleko větší otevřeností a přijetím. I vůči svému otci se Magdaléna byla schopna více otevřít a něco z toho, co ji předtím trápilo a co pak v modlitbě zažila, mu sdělit. Nevnímala, že by v jejich vztahu došlo k takovému zásadnímu posunu jako ve vztahu s matkou, ale je si vědoma, že díky odpuštění se mohla pro rozvíjení vztahu s otcem nově a znovu rozhodnout. „*Z mé strany to byl krok k němu blíž.*“

Když Magdaléna mluvila o dlouhodobých efektech, které pro ni modlitba ve vztahu k rodičům přinesla, zdůrazňovala, že i když se její vztah k nim od nánosů negativních emocí očistil, rodičům odpustila, musí o darovanou svobodu a čisté vztahy s nimi každodenně bojovat. „*Jakože to není tak, že prostě jedenkrát to v uvozovkách spadlo do klína a už to bude na furt.*“ Je si vědoma, že se pro ni skrze modlitbu staly i ve vztahu k rodičům zásadní věci, ale že proces uzdravování není ani zdaleka u konce a že je zapotřebí na budování zdravých vztahů aktivně pracovat. „*Je to každopádně něco, co mně nikdo nevezme, co se událo. Bylo vidět, že bezprostředně a i poté, co jsem to vyjádřila mamce i taťkovi, radost trvala. A jenom teďka je potřeba na tom stavět. Možná i aktivněji se podílet na tom, aby mezi námi byla jednota.*“

5.3.5 Shrnutí

Shrnu-li Magdaléninu zkušenost s modlitbou za uzdravení vzpomínek, znamenala pro ni zcela zásadní proměnu v jejím vnímání sebe sama. Skrze ni se poprvé osobně setkala

s Ježíšem, navíc úplně v jádru svého bytí, „na počátku“ svého života. Zkušenost, že je pod jeho láskyplným pohledem tvořena, že je na světě jím chtěná a milovaná, uzdravilo její ránu z nepřijetí otcem a umožnilo jí plně přijmout sama sebe. Prázdnotu a opuštěnost, kterou v srdci vnímala, zaplnila Boží láska.

To, že svým rodičům dokázala křivdy minulosti odpustit, posílilo její otevřenost a vstřícnost k nim. Zároveň vnímá, že se potřebuje pro rozvíjení vztahu s nimi rozhodovat dennodenně a že se má kam v lásce k nim posouvat.

5.4 Terezie: „*Myslela jsem si, že jsem nic a všichni jsou mnohem víc.*“

Terezie (25 let) přijmula modlitbu za uzdravení vzpomínek dvakrát, první před čtyřmi lety, druhou před třemi roky. Obě pro ni znamenaly hlavně důležitou změnu ve vztahu k nejbližším osobám, které jí zároveň nejvíce ublížily: jejímu otci a k její babičce. „*V tom vztahu k druhým, tam to byla pecka.*“

5.4.1 Zraněná identita

Když Terezie popisovala, v čem její identita byla z důvodů nefungujících vztahů s otcem a babičkou zraněna, bylo znát, že mnoho oblastí zraněné identity v ní Bůh uzdravil nezávisle na těchto přijatých modlitbách už během předcházejících let. I přesto považuji za důležité se o jejích zraněních zmínit, protože jejich poznání nám umožní lépe pochopit, proč Terezii před modlitbou ještě stále vztah s otcem a babičkou zatěžoval.

Fyzická a emocionální nepřítomnost otce

Stejně jako v případě Marty a Veroniky, i v životě Terezie vlastní otec v rodině nefungoval. „*Nepřipadala jsem si, že je to můj tatínek.*“ Tereziin otec téměř nepobýval doma: po práci chodil každý den do hospody a vracíval se velmi pozdě večer. Navíc volné dny často trávil u své vlastní matky, na které byl sám emocionálně závislý. Když už se stalo, že doma byl, o rodinu se nezajímal a veškerou výchovu a péči o Terezii a její dvě starší sestry i starost o domácnost nechával na své manželce. „*My jsme ho tak ani moc nezažily.*“

Zraňující pro Terezii také bylo, že její otec, když doma přeci jen byl, se choval k ní, jejím sestrám a jejich matce agresivně. Svůj podíl na tom měla jeho cholerická povaha a také zvýšená hladina alkoholu v krvi, kdy své emoce už nebyl schopen kontrolovat. Pro Terezii pak bylo velmi těžké s otcem zvláště v období dospívání komunikovat. Byla na něho nazlobená kvůli tomu, jak rodině ublížoval, ale většinou nebyla schopna mu nic říci, protože měla strach, že by to vedlo jen k dalšímu vyostřenému konfliktu. Raději většinou emoce zkousla, uzavřela se do sebe a otci se vyhýbala.

Přítomnost a blízkost otce Terezii v dětství velmi chyběla. I když jejich matka se snažila veškerou lásku svým dcerám nahradit, přeci jen Terezie pociťovala nenaplnění svých emocionálních potřeb. Chybělo jí uznání otce, že je na ni jako svoji dceru hrdý, že ji má rád bez toho, že by si jeho lásku musela zaslouhat. „*To mě jako malou holčičku hodně zraňovalo. I když jsem si to tak jako nepřiznala, tak mi prostě chyběl. Chyběla mi nějaká jeho pochvala, uznání, pohlazení. I když maminka nám to vynahrzovala tisíckrát, tak že jo, nejde to úplně.*“

Znovu se ukazuje, že ať je snaha jednoho rodiče dát dítěti lásku sebevětší, nikdy nevykompenzuje dostatečně chybějící lásku druhého rodiče. Jako refrén se opakuje stále stejně

zvolání: Dítě, aby mohla být zdravě budována jeho identita, potřebuje ke svému vývoji oba dva rodiče: matku i otce! Každý z nich je schopen dát dítěti něco jiného, ale úloha každého z nich je zcela nezastupitelná.

Upřednostňování sourozence

Terezii také zraňovala skutečnost, že ji její otec srovnával s jejími dvěma staršími sestrami a protože Tereziina povaha se otcí zamlouvala méně než ta jejich, pociťovala, že si je daleko více oblíbil než ji. „*Ony byly sportovnější, šikovnější po fyzické stránce.*“ Terezie si k sportům naopak vztah nikdy moc nenašla, má navíc citlivější povahu, je více emotivně založená. „*V dětství jsem se třeba rozplakala jen tak z ničeho nic. Jsem byla taková plačka. Víím, že jako taťka tady to vůbec nemá rád nebo že pro to žádné pochopení neměl. A tak myslím, že i ta moje povaha nahrála k tomu, že jsem cítila, že víc uznává moje sestry než mě.*“

V Terezii toto upřednostňování jejích sester vyvolávalo pocit, že je na její povaze něco špatného, že se „nepovedla“. Zakoušela pocity méněcennosti, vedlo ji to k neustálému srovnávání se s druhými. Z této „soutěže“ však vždycky vyšla jako poražená. „*Vždycky jsem si připadala, že na ně nemám, že jsem vždycky něco míň a nemůžu se jim vyrovnat. (...) Myslela jsem si, že jsem nic a všichni prostě jako mnohem víc. Všichni jsou lepší než já.*“

V zkušenosti Terezii můžeme vidět přesně ten výchovný nešvar, který tak ostře kritizuje Satirová (1994, s. 38). Dítě potřebuje uznání své jedinečnosti, a pakliže je mu v dětství neustále „předhazován“ jako vzor a příklad někdo jiný, jeho identita je zásadním způsobem zraňována. Snaží se stále o to být jako druzí, v touze dosáhnout v očích druhých uznání není schopno se přijmout takové, jaké je, být samo sebou. Bez vědomí vlastní jedinečnosti z dítěte podle autorky vyrůstá *usmiřovatel, obviňovač, počítač* nebo *rušič*. U Terezie poznáváme především rys *usmiřovatele*, který se nejvýrazněji projevuje v potřebě ve všem se zavděčit své matce.

Ponižování

Druhý vztah, který byl pro Terezii velmi zraňující, byl vztah s její vlastní babičkou. Tereziina babička je velmi dominantní a vzhledem k tomu, že Tereziin otec jakožto jediný muž v domě spíše v rodině nebyl, než byl, převzala vedení domácnosti místo něho ona. Nerespektovala žádné soukromí mladé rodiny, a jelikož bydlela nedaleko, na druhé straně malé vesnice, zvykla si přicházet k nim bez ohlášení. Její návštěvy měly většinou charakter „kontroly“. „*Zvykla si, že přišla domů vždycky, když chtěla, jak chtěla, tak to bylo velmi často. (...) Přišla, všechny nás zkritizovala, řekla, jak jsme nemožní a co děláme všechno špatně a ,toto musíš dělat jinak‘.*“ Z vyprávění Terezy bylo znát, že kritika její babičky byla většinou velmi ostrá, nemilosrdná a Terezii velmi ponižovala.

Babička ostatní „ženy“ v domácnosti často zaúkolovala množstvím práce a pak do jejich domu vtrhla a zkoumala, jak jí zadané činnosti byly dobře odvedené. Vždycky si ale našla nějakou chybu a důvod pro kritiku. „*Jsem přišla třeba unavená ze školy, byla jsem ráda, že si můžu jen na chvíli sednout nebo si něco nakreslit... A ona: „Jak to, že sedíš? Udělej to, to, to a to. A hned.“ Tak jsem musela vstát a hned pověsit prádlo, umýt nádobí... (...) A pak mě ještě shazovala za to, jak jsem to všechno udělala špatně.*“

Proto nejen ze vztahu s otcem, ale i v důsledku ponižování a kritizování její babičky v ní vznikaly hluboké pocity méněcennosti. „*Byla jsem taková strašně ustrašená v srdci a méněcenná, hrozně. Přišlo mi, že nikdy nic nedokážu.*“ Stejně jako od otce, i od babičky jí chybělo jakékoliv uznání, že věci dělá dobře. „*To mi taky od babičky chybělo, nějaké takové uznání. Přišlo mi, že jsme se všichni tak snažili – i maminka – a ona to nikdy neoceníla. Naopak to shodila.*“ Je důležité poznamenat, že dítě není schopno odlišit kritiku činností od kritiky sebe samé. Hodnocení toho, co dělá, bere jako hodnocení své osoby. Lze tak vidět, že ponižování a shazování má přímý dopad na identitu dítěte – cítí se pak „neschopné“ a následně se i za „neschopné“ považuje (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová, 2008, s. 30). (Velice obdobná situace jako v případě Marty, která zakoušela zraňující ponižování od své matky.)

Falešné pocity viny

Terezie měla v pubertě tendenci se vůči babičce vymezit, zastat se sama sebe, své matky. Jelikož byla povahou nejvíce emotivní z celé rodiny, jako jediná měla odvahu se babičce „postavit“. Neuměla však konflikty řešit kongruentně, vždyť z rodiny znala jen dva typy nekongruentní komunikace: podřizování se jako její matka (postoj *usmiřovatele*), nebo nadávání a křičení svého otce (postoj *obviňovače*). V pubertě se pokusila změnit strategii z ústupu na útok. „*Naučila jsem se trošku dávat najevo, když se mi něco nelíbí. Vždycky jsem se s ní tak jako pohádala.*“ Efekt byl ale pouze takový, že babička se dostala do víru negativních emocí a zasypala Terezii mnohými falešnými obviněními. Terezie někdy vnímala, že jsou nespravedlivá, ale její matka ji ve snaze, aby se atmosféra doma zase uklidnila, posílala za babičkou se jí omluvit. „*Tak jsem tam vždycky šla a musela jsem se jí omluvit. Bylo to pro mě hrozně ponižující, protože jsem cítila, že to je jako nespravedlivé.*“

Z důvodu neustálého kritizování její babičky a přístupu matky, která v Terezii podporovala pocit, že to ona je na vině, měla Terezie problém rozlišovat, kdo je v konfliktních situacích skutečným „viníkem“. Jak byla identita v Terezii pošlapaná a její mínění o sobě samé velmi nízké, většinou to brala tak, že její babička má skutečně pravdu a že to ona je ta „špatná“ a ta, kdo by se měl omlouvat. „*Říkala i takový prostě nepravdy, ale já jsem si to třeba*

neuvědomovala a bylo mi z toho hrozně, jako fakt hrozně. Jsem si připadala jako nic.“ Trápila se pak pocity viny a nebyla schopna uvidět pravdu, že jsou falešné. Měla pocit, že za všechno může ona, že vše, co je jí vyčítáno, je oprávněné.

Potřeba být hodná holčička

Terezie se v rozhovoru často zmiňovala o tom, že pro ni bylo velmi zraňující, když musela být svědkem toho, jak její otec a zvláště její babička psychicky ubližují její matce. „*A nejvíc mi drásalo srdce, když jsem to viděla, jak k té mojí mamince, jako svojí dceři, se chová tak... dominantně! Hrozně těžce jsem to nesla už jako malá.*“ Jako dítě si proto Terezie nevědomě umínila, že musí být vzornou dcerou, aby alespoň ona svojí matce nijak neublížila. „*Vždycky jsme musely...nebo musely... Vnímaly jsme se sestrami, že jsme byly takové ty hodné holčičky, takoví ti andílci. Jak jsme to vnímaly doma, že babička a táta se prostě chovali k naší mamince, kterou jsme měly strašně rády, tak jsme jí to chtěly všechno vynahradiť.*“ Všechno její konání v dětství, ale i v období dospívání, bylo silně motivováno snahou o to „*udělat mamince radost*“, což se promítlo mimo jiné i do potřeby být ve škole vždycky tou „*nejlepší žákyní*“.

Terezie na sebe přijmula identitu hodné holčičky, což jí do jisté míry znemožňovalo projevat zdravě svoji autonomii, např. vyjádřit vůči matce i nesouhlas. „*Myslím, že ani nějakou pubertu jsem neměla.*“ Byla v zajetí toho, že musí být taková, jakou si jí přeje její matka, plnit její očekávání, nekriticky ji poslouchat a hlavně ji ničím nezarmoutit.

5.4.2 Subjektivní význam modlitby

Terezie přijmula první modlitbu za uzdravení vztahu se svým otcem a druhou za uzdravení vztahu se svou babičkou. Obě vnímá jako „*takový vrchol uzdravení vztahů s nimi*“. Už totiž předtím hodně sama usilovala o to, aby se jejich vztahy narovnal, snažila se k nim činit vstřícné kroky, odpouštěla jim mnohokrát předtím. Ale i přesto vnímala, že mnoho negativních emocí v ní zůstává a že není schopna jim odpustit skutečně ze srdce. „*Předtím jsem jim už jako nějak odpustila. Ale pořád to jako bolelo. Pořád to tam asi nějak bylo.*“

Důležité bylo pro Terezii, že v modlitbě mohla poprvé v životě odhodit masku „*hodné holčičky*“ a vyjádřit své emoce úplně naplno. „*Naučila jsem se při tom křičet a nebát se dávat najevo své emoce. Dřív jsem to brala, že je to špatně. (...) Mohla jsem se z toho všeho vyplakat, vykřičet, zničit skříň.*“

Za zcela zásadní moment v modlitbě považuje Veronika chvíli, kdy jí její otec a pak babička „*měli poprosit za odpuštění*“. Poprvé v životě zažila spravedlnost: oni jsou ti, kdo jí ublížili a mají prosit za odpuštění, ne naopak. „*Já jsem to brala jako samozřejmost, to, co dělají.*“

Jako že já jsem vinná a já bych je měla prosit za odpuštění, ne oni mě.“ Dříve nekriticky přijímala to, že je jí ubližováno za „úplně normální“. To, že v modlitbě mohla pojmenovat bolesti, jí pomohlo hlouběji si uvědomit, že se jí v životě skutečně děly zlé věci, které normální nejsou, a že zlo, které na ní bylo pácháno, je skutečně zlem.

Co se uzdravení identity týče, nepředstavovaly pro ni tyto dvě modlitby zvlášť důležitý průlom, protože, ač to není zcela typické, do procesu uzdravení „nastoupila“ ve velmi raném věku, již kolem svých 14 let. Bůh se jí během následujících let intenzivně dotýkal (na různých duchovních obnovách, skrze Písmo, eucharistii, přímluvnou modlitbu, projevenou lásku druhých lidí) a její vnímání sebe sama svojí láskou uzdravoval. Ve svých 20 letech, kdy přijmula první modlitbu za uzdravení, už byla hodně ukotvená v Božím pohledu na sebe, ve vědomí, že je milovaným Božím dítětem. *„Já jsem se tak fakt cítila, že jsem Božím miláčkem, tím Jeho děťátkem, že se nemusím bát. Bylo to spíš potvrzení toho, co jsem jako už před tím prožívala.“*

5.4.3 Změna sebepojetí

I přesto, že Terezie nevnímá, že by se modlitbami mezi ní „a Bohem něco změnilo“, při analýze rozhovoru lze nalézt několik sdělení, která se změny jejího vnímání osobní identity přímo týkají.

Schopnost obhájit sebe sama

První skutečností je fakt, že se přestala cítit za všechno, co jí bylo vyčítáno, vinná. Tím, že v modlitbě zažila, že zlo, které bylo na ní pácháno, bylo pravdivě pojmenováno jako zlo a viník pravdivě označen jako viník, se posílila Tereziina sebeúcta. Už není tou, která (s trochou nadsázky) může za všechno zlo světa. Terezie je nyní mnohem více schopna spravedlivě rozlišit, kdy je vina na její straně a kdy na straně druhého člověka. Uvědomuje si, že to, že její matka vždycky hledá chybu u sebe a Tereziinu babičku „*pořád omlouvá*“, neznamena, že je to správný způsob řešení konfliktů. Poznává, že „*ji někdy omlouvá neprávem*“ a že chyba je často na straně babičky. Mnohem více je schopna věřit sama sobě, svému svědomí, než tomu, co jí tvrdí jiní lidé.

Odvaha být sama sebou

Zkušenost, že v modlitbě mohla od své identity odlepit nálepku „*hodné holčičky*“ a vyjadřovat emoce a nesouhlas s tím, jak s ní bylo zacházeno, jí pomohlo „*ukázat svou pravou tvář*“. Předtím se spíše bála, že když projeví své pocity, dá najevo, co si myslí, bude nepřijata, odmítnuta, kritizována, proto „*byla zvyklá hodně věcí skrývat. Byla jsem zalezlá v ulitě.*“ Její

identita se ale díky přijatému uzdravení v modlitbě stala více nezávislou na mínění druhých. Pociťuje větší odvalu být taková, jaká je, chovat se svobodně. „*Cítím se být víc sama sebou.*“

5.4.4 Změna v prožívání vztahů

Po modlitbě za uzdravení se její vztah k otci a babičce proměnil. „*Odpadl ten vnitřní odpor k babičce a k tátovi.*“ Nejprve sama v srdci vnímala velkou úlevu, že všechny negativní emoce mohly být vyplaveny a rány uzdraveny. „*Cítila jsem potom strašně moc velký pokoj v srdci a osvobození.*“ Konkrétní změnu v žitých vztazích však nevnímala úplně bezprostředně po modlitbě, ale spíše se dostavovala postupně. „*Neřekla bych, že by se to mezi mnou a jimi zlepšilo hnedka po těch modlitbách, ale tak jako postupně. Ale vím, že je to hlavně díky té modlitbě.*“

Otevřenost v komunikaci

Změna se pak postupně projevila hlavně v její ochotě s otcem a babičkou komunikovat. Oběma se dřív spíše vyhýbala, protože kontakt s nimi pro ni byl většinou velmi zraňující. Nyní už jejich přítomnost neohrožuje její vnitřní svobodu a je schopna s oběma mnohem otevřeněji komunikovat. „*Dokázala jsem s ním pak postupně normálně komunikovat. Přijít a říct: ,Tati, jak se máš?‘ Nebo mu říci třeba něco sama o sobě, když se zeptal. To jsem předtím moc neuměla. Spíš jsem se stáhla do sebe nebo šla jinam.*“

Samozřejmě, to, že se proměnil její vnitřní postoj k otci a babičce neznámá, že se zároveň změnilo jejich zraňující chování. Nyní ji ale „šípý“, které proti ní někdy babička nebo otec vystřelí, nezasahují tak bolestivě, protože již nedopadají na zraněné otevřené rány. Sama je schopna konfliktní situace více zvládat s „*nadhledem*“, nenechá se jimi již vyprovokovat k hádce, protože je už nevnímá jako ohrožující útok na svoji identitu. Na jejich mínění o ní již její identita nestojí. „*Že jsem si řekla: ,Ne, vždyť jí nebo mu to nemusím znovu vrátit.‘ Jako ne vždy jsem to zvládla, ale mnohokrát to tam bylo, že jsem ani neměla potřebu něco jako říci. Tak co, no. Si myslí svý.*“

Schopnost vidět i jejich pozitivní vlastnosti

Odpuštění také Terezii pomohlo vidět otce i babičku více „čistě“ – nejen ty jejich negativní vlastnosti, ale i například příčiny, ze kterých jejich zraňující chování vychází. Je schopna milosrdnějšího pohledu – neomlouvá jejich špatné skutky, odsuzuje je, ale je schopna je oddělit od osob. Zraňující chování odsuzuje, ale babičku a otce je schopna přijímat.

5.4.5 Shrnutí

Shrnu-li nejzásadnější zranění, které si z dětství Terezie odnášela, musím zmínit především fyzickou a emocionální nepřítomnost jejího otce a skutečnost, že upřednostňoval její sestry. Ze strany babičky zakoušela dennodenní ponižování, kritizování. Vlivem tohoto zraňujícího chování byla Tereziina identita rozcupovaná na kousky. Cítila se méněcenná, vinná za všechny konflikty doma, neuměla dávat najevo své pravé emoce a s otcem a babičkou nedokázala vůbec komunikovat.

Pro Terezii znamenaly dvě přijaté modlitby za uzdravení vzpomínek proměnu především jejich vztahů ke svému otci a babičce. V těchto modlitbách poprvé v životě zakusila spravedlnost, že opravdu není v pořádku chování jejího otce a babičky vůči ní a že jsou to oni, kdo jsou na vině. Tato zkušenost proměnila i její sebepojetí. Nyní je schopna obhájit se před druhými a nenechat na sebe dopadat nespravedlivou kritiku. Ve vztahu k otci a babičce jí odpuštění opravdu „ze srdce“ umožnilo novou otevřenost vůči nim, je schopna s nimi komunikovat s větší vstřícností, pocity křivdy už „nekřiví“ její pohled na ně, a tak je schopna dokonce vidět i jejich pozitivní vlastnosti.

5.5 Vojtěch: „*Stačilo říct: ‚Někdo tě má rád‘, a všechno se ze mě plavilo.*“

Vojtěch (35 let) přijmul modlitbu za uzdravení vzpomínek třikrát. Poprvé zhruba před třemi lety a další dvě pak před dvěma roky.

5.5.1 Zraněná identita

Vojtěchovo sebepojetí bylo poznamenané zvláště ranou traumatickou zkušeností oddělení od své matky a svých sester. Dále pak jeho vnímání toho, kým je, výrazně ovlivnil strach a pocit ohrožení ze svého otce, který trpěl schizofrenií.

Separční úzkostná porucha

Vojtěch se spolu se svými dvěma sestrami narodil za dramatických okolností v osmém měsíci matčina těhotenství. Porod trojčat byl poměrně komplikovaný, ale nakonec všechny tři děti přišly na svět, živé a zdravé, i když předčasně. Hned po porodu však byly děti od sebe navzájem a od rodičů odděleny a dány na několik týdnů do inkubátoru. „*Mamka zůstala v městě W, kde jsme se narodili, mě zavezli do kojeňáku do města X, sestry zavezli do kojeňáku do města Y a taťka byl v městě Z.*“

U Vojtěcha se v důsledku tohoto násilného rozdělení rozvinula separční úzkostná porucha³², jejímiž projevy trpěl v dětství i během dospělosti. Prožíval různě silně paralyzující stavy úzkosti, pocity „vyděšenosti“, oddělenosti od druhých lidí, „pocity, že (mu) někdo chybí“, jež korespondovaly s jeho emocemi, které pravděpodobně zažíval jako novorozenec v inkubátoru: „*Jsem tam sám, někdo je oddělenej, je tam nějaká bariéra.*“

Vojtěch v dětství velmi postrádal matčinu fyzickou blízkost. „*Mamka sama říkala, že nás nechovala, protože jsme byli tři, ona nás nekojila.*“ Matka ve snaze, aby ani jedno z dětí nebylo nějak upřednostňované, dávala každému dítěti trochu ze své lásky, nikdy ne maximum, tak, aby jí ještě „zbyla“ na další dvě. Vojtěch nikdy nezažil, že by měl matku jen pro sebe – pokud ano, tak jen na chvíli, a to se stále přítomným strachem, že matku ztratí, že přijde jedna ze sester a matku si bude nárokovat ona. „*Takže tu náruč jsme si museli vydobýt, mezi námi byla konkurence. (...) My jsme spíš vyrůstali vedle sebe než spolu, že každej bojoval za sebe, aby si vydobyl to místo.*“ Vojtěchovi chybělo „*takovýto, že jsem jenom já, že mě někdo drží v náručí*“.

---

³² Separční úzkostná porucha představuje oficiálně diagnostikovanou emoční poruchu. Odlišuje se od běžné separční úzkosti, kterou prochází všechny dětem kolem 7. měsíce života, tím, že přetrvává nad hranici obvyklého věkového období a je spojena se zřetelným narušením sociálního fungování (Mezinárodní klasifikace nemocí, 2008, s. 253).

Shrnu-li tyto skutečnosti, lze vidět, že již v prvním roce života došlo u Vojtěcha k narušení vztahové vazby mezi jím a jeho matkou, protože v nejranějším věku byl vystaven násilné separaci a jeho matka nebyla pro něho dostatečně fyzicky i emočně dostupná (Brish, 2012; Kulíšek, 2000).

Jeden z množiny

Na Vojtěchovo budování a rozvíjení identity měla zásadní deformační vliv skutečnost, že rodiče k dětem nedokázali přistupovat individuálně. Vojtěch se v dětství cítil jako „*součást nějakého celku, nějaký množiny*“. Bytostně mu chyběl prožitek vlastní jedinečnosti. Pro příklad Vojtěch uváděl, že rodiče děti oslovovali a doposud oslovují dohromady. „*Mamka vždycky řekne: ‚My jsme rádi, že vás máme. ‚ Tak si člověk řekne: ‚Dobře. Kdyby ale řekla: ‚Jsem ráda, že tě mám, tebe!‘“*

Vojtěch nezažil, že by se jeho rodiče zajímali výlučným způsobem o něho, že by v něm odhalovali jeho vlastní jedinečnou povahu, dary, schopnosti, jak to pro rozvoj osobní identity považuje za klíčové mimo jiné Satirová (1994, s. 38). Spíše než vědomí osobní identity byl ve Vojtěchovi formován pocit „kolektivní“ identity. „*Já jsem se de fakto nechal vést jimi (sestrami), mně to tak vyhovovalo.*“

Podřizování se sestřím

Vojtěch se v dětství velmi snažil, aby do „množiny“ sester zapadl a jelikož sestry byly dvě a on jako kluk jeden, byl to on, kdo se musel podřídít. Aby se sestrami mohl tvořit jakési společenství, naučil se dělat to, co po něm sestry chtěly, ve všem jim vyhovět. Zvykl si potlačovat svoje emoce, nevyjadřovat své potřeby, svá přání. „*Člověk se furt musí kontrolovat, furt být milý, neprojevoval se.*“ Tato potřeba k nim patřit, a tím pádem jim ve všem vyhovět, mu zůstala až do dospělosti. Potřeba být přijat do „množiny“ mu znemožňovala být sám sebou. Prakticky se to projevovalo v situacích, kdy po něm sestry něco požadovaly a on v sobě cítil nutkavou potřebu jim ve všem vyhovět, i když by nejraději řekl „ne“. „*Člověk tam chce neustále patřit, má pocit, že se tam musí vrátit, musí plnit příkazy; sestra řekne: ‚Pojedeme s dětma k lékaři, budeme tady, pojedeme na výlet, půjdeme s děčkama někam.*“

Skutečnost, že Vojtěch nemohl v rodině vyrůstat v atmosféře přijetí a respektu k vlastní jedinečnosti, zapříčinila jeho pochybnosti o své vlastní hodnotě. Svoji hodnotu vnímal pouze v závislosti na tom, jak ho jeho vlastní sestry přijmou. Naučil se, že nejosvědčenější cestou k přijetí je podřizování se jim ve všem. Postavil se tak podle Satirové (1994) do role *usmiřovatele*. Později v dospělosti nebyl Vojtěch závislý jen na přijetí svých sester, ale také druhých lidí.

„Měl jsem pocit, že musím být s druhými, všechno splnit, nějaký očekávání.“ Vojtěcha stále provázel pocit: „Měl bych se zavděčit těm lidem.“

Pocit ohrožení

V době, kdy se Vojtěch se sestrami narodil, se u jeho otce objevilo vážné duševní onemocnění, schizofrenie, které ovlivnilo celé Vojtěchovo dětství.³³ Býval svědkem otcových manických fází, které pro něho byly velmi traumatizující. „*Tatka vyváděl, škrtil mamku, šrouboval žárovky, vyhazoval budík, nesnášel ticho.*“ Po manické fázi nastupovala fáze depresivní. „*Potom si tam sed, brečel, že se nám omlouvá, že za to nemůže, za chvíli zase.*“ Pro Vojtěcha bylo otcovo střídání nálad velice matoucí, nevyzpytatelné a znemožňovalo mu vybudovat si k němu důvěru.

Fáze manická pro něho byla natolik traumatizující, že nedokázal pochopit, když se otec za chvíli začal chovat „*jakože dobrý, nic se nestalo*“. Otec pro Vojtěcha představoval permanentní zdroj psychického i fyzického ohrožení, musel být před ním pořád ve střehu. Soužití s ním bylo tak náročné, že to u něho někdy vyvolávalo pocity, že by bylo lepší, kdyby otec vůbec nebyl. „*Vlastně to byly okamžiky, kdy jsme si se sourozenci přáli, aby si Pán Bůh tatku vzal.*“

Vojtěch na základě těchto zkušeností z dětství velice špatně snáší jakoukoliv nejistotu. Potřebuje mít všechno naplánované, časově ohraničené. Nejistota v něm vyvolává pocit ohrožení. Z toho důvodu, že nikdy nevěděl, kdy manická fáze na otce zase „přijde“, a musel být proto neustále ve střehu, se nyní v zájmu zachování psychické pohody snaží ohrožujícím situacím úplně vyhnout a předcházet jim tím, že dělá vše pro to, aby měl situaci, ještě než nastane, pod kontrolou. „*Já mám rád ty věci v těch krabičkách a škatulkách, v tom je jistota.*“ Je to pro něj někdy velice svazující, protože samozřejmě ne vše v životě si lze z vlastních sil „pojistit“ – proto pocity ohrožení opakovaně stále znovu zažívá. Zakouší strach z nových, neznámých věcí.

Svoji příčinu v zraňujícím chování jeho otce má i Vojtěchova nedůvěra vůči lidem. Má potřebu „mapovat si terén“ – zkoumá druhé, snaží se odhalit ty, kteří by mohli být „proti němu“, mít nějaké postranní úmysly, a chránit se před těmi, od kterých by mohl přijít útok. „*Když je vidím, tak jsem takovej vyděšeněj. (...) Jako koukám na ty lidi a ted' si jako typuju... Povídám si: ‚Tady bacha.‘, ‚Tady v pohodě.‘ Protože ze zkušenosti, kdyby něco, tak abych byl*

---

³³ Pravděpodobně otec Vojtěcha zdědil toto onemocnění od svého otce. Vojtěchův dědeček, otec jeho otce, trpěl schizofrenií také. Jejím spouštěčem u něho byl nejspíše traumatický zážitek, když za války absolvoval pochod smrti. Vojtěchův otec zažil doma domácí násilí, a proto když i u něho vypukla tato choroba, neměl k ráně daleko...

připravenej, kdyby k něčemu došlo.“ Vojtěchovi jeho podezřívavost vyplývající z toho, co prožil, velmi znesnadňuje navazování vztahů s druhými lidmi, a to zvláště s muži.

Je patrné, že pro to, aby se mohla identita dítěte zdravě rozvíjet, je nezbytné, aby se v rodině dítě cítilo bezpečně. Pokud se jedinec cítí ohrožen, všechny své psychické síly napíná k tomu, aby „přežil“ tento „nouzový stav“. Pokud je člověk vystaven situaci permanentního ohrožení, a to navíc ještě v období dětství, jeho identita je tímto pocitem ohrožení „zamořena“. Dítě podvědomě samo sebe považuje za bezmocnou oběť, za terč, na který si každý může „vystřelit“.

5.5.2 Subjektivní význam modlitby

Pro Vojtěcha měly modlitby za uzdravení vzpomínek význam obdobný jako pro Veroniku: vždy to byl krok kupředu v procesu sebepoznání a vnitřního uzdravení. Nezažil žádný „průlomový“ okamžik (jako např. Magdaléna), který by jeho život radikálně změnil, ale spíše „menší“ uzdravení, které změnilo některé dílčí skutečnosti jeho života.

U Vojtěcha se díky tomu, že ho jeho přítel pozval k první modlitbě za vnitřní uzdravení, nastartoval proces sebepoznávání. Začal sám více přemýšlet o tom, co v dětství prožil a jaké dopady to na jeho současný život má. *„Já jsem nikdy nepřemýšlel nad tím, co jsem kdy prožil jako malej.“* Více si uvědomil, že jeho negativní pocity a psychická rozpoložení nejsou nevyhnutelnou součástí jeho života, které musí až do své smrti „tíse trpět“, ale že mají svůj původ v prožitých traumatech a že existuje cesta, která vede k uzdravení. Zkušenost modlitby do jeho nitra vnesla naději a odvalu se do procesu sebepoznávání více ponořit. *„Člověk se dostal někam, kam se nikdy nedostal a mně to potom otevřelo oči pro další věci. (...) Začal jsem více přemýšlet o těch vzpomínkách.“*

Dvě modlitby za uzdravení vzpomínek se týkaly nejranějších chvil jeho života těsně před porodem a po porodu, kdy byl násilně od svých sester i matky oddělen, a jedna modlitba se týkala jeho traumatické zkušenosti z mateřské školy. Vojtěch mohl vyjádřit veškerou bolest i hněv, který se pod bolestí skrýval z toho, že se cítil nemilovaný, odmítnutý, oddělený, nepřijatý. Pro Vojtěcha bylo mimořádně důležité, že takto své emoce mohl vyjádřit úplně naplno. *„Mnohokrát byly situace, kdy člověk cítil, že by rád vyjádřil ty emoce, ale nešlo to, že se to někde zaseklo, (...) prostě to nešlo nikam ven. Kdežto tady najednou se otevřelo něco, co prostě najednou mohlo jít, chrlit pryč, co tam bylo nějak uložený, zadupaný, zamrzlý, co už člověk někdy zapomněl, nebo uzavřel, ono to tížilo, bylo to opravdu takový, že to člověka svíralo.“* Skutečnost, že negativní emoce si s sebou už „od mala“ nesl jako balvan a nyní toto břemeno mohl odhodit, v něm způsobilo velkou „úlevu“.

Ježíšova blízkost uzdravující identitu

Po vyjádření negativních emocí Vojtěch vnímal, jak moc je Ježíšovi líto to, co musel prožít. Zakusil jeho blízkost, která otevřené rány uzdravovala. Vnitřně cítil, že poté, co se v své představitosti „narodil“, ho „někdo vzal do náruče. Někdo mě tak jako choval a tancoval se mnou. To bylo strašně příjemný.“ V „objetí Pána Ježíše“ zakoušel, „že ho má rád, že je to uzdravený, že už se bát nemusím, že o tom ví“. Zakusil, že je tu na světě vítaný, že je přijatý. „Ten pocit odmítnutí byl v té chvíli fakt nějak naplněný, zahojený.“ Prožil, stejně jako Magdaléna, že Pán Ježíš se nesmírně raduje z jeho narození, že k němu chová zcela osobní a vřelou lásku. „Uvědomil jsem si, že jsem milovanéj, chtěnej a že je dobře, že jsem.“

Mimořádně důležité pro Vojtěcha byla skutečnost, že v přítomnosti Pána Ježíše mohl zažít svoji „jedinečnost, (...) že tam nebyly ty ségry“. Vnímal, že on sám má pro Ježíše obrovskou hodnotu, nezávislou na přítomnosti jeho sester, že je pro Ježíše důležitý on sám. „Je jen se mnou.“

Při setkání s Ježíšem v modlitbě bylo pro Vojtěcha nové, že Ježíše vnímal jako někoho, s kým se cítí v bezpečí. Podvědomě totiž vnímal Ježíše podobně jako svého otce, „jako autoritu, která mě brzdí; kdo mi řekne dost, to jsi udělal špatně nebo mě zatáhne za ucho“. Vojtěch měl v dětství stále strach, že přijde otec a z ničeho nic dostane manický záchvat a rozpoutá se doma „peklo“. V modlitbě ale Vojtěch zakoušel, že Ježíš je jiný než jeho otec. „Ježíš byl stejně velkej jako já.“ Jeho přítomnost ho nijak neohrožovala. Naopak. „Byl strašně blízkěj, někdo, kdo mi rozumí, kdo je na mojí straně, někdo s kým se můžu smát, kdo si se mnou hraje.“ Vojtěch se s Ježíšem cítil zcela svobodně – nemusel si „držet hranice, aby mi neublížil“, jak to předtím podvědomě na základě zkušenosti s otcem dělal. Nemusel se stále jen kontrolovat, jestli „to už není za hranicí“. Dokonce spolu mohli „dělat lumpárny“. Zakoušel ho jako kamaráda, se kterým je mu dobře. „Že to není tak: ty jsi vysoko a já jsem tady“, ale že je „jako partner – na stejný rovině.“

K očištění obrazu o Bohu došlo podle Frielingsdorfa (1995, s. 35) právě díky tomu, že Vojtěch dostal příležitost všechnu nahromaděnou bolest, vztek a všechny zničující představy o Bohu, které si automaticky na základě své zkušenosti s otcem vytvořil, vyjádřit. „Pro mě to byl zážitek nebo zkušenost Boha blízkýho, který mi rozumí, který je na stejný lodi a přijímá mě.“

5.5.3 Změna sebepojetí

Pro Vojtěcha měla zkušenost blízkosti s Ježíšem důležitý dopad na vnímání jeho osobní identity. Tím, že přijal sám sebe ve své jedinečnosti, si začal sám sebe více vážit a svým potřebám a pocitům přikládat důležitost.

Zároveň je zřetelné, že ještě mnoho ze zranění, které Vojtěch během raných let svého života utrpěl, zůstává ještě neuzdraveno, a že některé oblasti jeho života budou vyžadovat další spirituální i třeba psychoterapeutické intervence.

Prožívání vlastní jedinečnosti

Vojtěch v modlitbě zakusil, že je to on sám, kdo je Bohem milovaný a chtěný, že má hodnotu ne pouze v závislosti na svých sestřích, ale sám o sobě. Tato zkušenost mu umožnila přijmout sebe sama jako skutečný „originál,“ kterému na světě není rovno. Je schopen vidět sebe sama před Bohem jako jedinečného, vnímá, že Bůh do jeho života zasahuje kvůli jemu samému. „*Zažívám ty pocity přijetí a krásy, že tohle Bůh udělal pro mě, pro mě.*“

Skrze modlitbu za vnitřní uzdravení se setkal s Ježíšem jako se svým *osobním* Spasitelem, ne jenom *kolektivním*, jak ho vnímal doposud. „Vyznání víry“ (KKC, 1995, s. 48) má nyní pro něho úplně nové zabarvení. „*On pro nás lidi a pro naši spásu – a pro mě.*“

Schopnost vyjádřit své potřeby

Díky tomu, že Vojtěch v modlitbách bytostně zakusil, jak moc je pro Ježíše on sám drahý a vzácný, vzrostla i jeho úcta k sobě samému. Je si vědom, že i on sám má nějaké potřeby a je správné je někdy vyjádřit a očekávat, že druzí mu vyjdou vstříc. „*Mám právo to pondělí dopoledne ležet na gauči.*“ Už se nemusí ve všem podřizovat druhým. „*Člověk to jako dost dlouho plnil, protože si říkal: Já to musím, protože chci patřit do nějaký skupiny. Ale o tom to není.*“ Vojtěcha už potřeba někam patřit nespoutává v tom, aby byl sám sebou. Je schopen druhým říci „ne“ a jeho hodnotu to nijak neohrožuje. „*Řeknu: ,Ne, já nechci, protože já potřebuju být sám, udělat si něco pro sebe.*“

I když byl Vojtěch z emocionální závislosti na sestřích z velké části uzdraven, pocit, že mu sestry chybí, zcela nevymizel. Uvědomuje si, že v něm nenaplněná potřeba citové i fyzické blízkosti stále zůstává a že je to prostor pro otevírání se Bohu, aby tak mohl dílo, které v něm započal, dokončit.

Větší otevřenost a důvěra k lidem

Zkušenost, že v modlitbách Vojtěch mohl dlouho potlačované, „*zadupané*“ emoce vyjádřit, mu dala vyjít z vlastní uzavřenosti před sebou samým i druhými lidmi. Nyní sám sebe považuje za výrazně otevřenějšího než kdy dřív. O citlivých tématech by předtím dle svých slov nikdy „*nebyl schopen uvažovat, natož mluvit před někým, aniž bych se zasekl*“. Nyní je schopen mluvit i o svých niterných emocích.

Zkušenost, že zakusil Ježíše jako blízkého přítele, kterému může důvěřovat, proměnilo jeho důvěru k druhým lidem. Stále je před druhými do jisté míry opatrný, ale jeho podezíravost a strach z ohrožení mu už tolik neznemožňují navazovat s druhými blízké vztahy. Stín pozemského otce je ještě v jeho životě přítomný, ale přestal mít nad jeho životem totální vládu.

5.5.4 Změna v prožívání vztahů

Modlitby za uzdravení vzpomínek pomohly Vojtěchovi hlavně v tom, že byl zbaven jakési nezdravé závislosti na svých rodičích. Svě matce dokázal v modlitbách odpustit „ze srdce“ a ve vztahu k ní vnímá větší svobodu.

O svých zkušenostech s otcem mluvil Vojtěch jen velmi málo, bylo znát, že je to pro něho stále velice bolestivá a ne zcela uzdravená rána. Na rozumové úrovni mu sice odpustil, ale vnímá, že aby mu všechny křivdy mohl odpustit skutečně ze srdce, bude potřebovat čas a hlavně Boží pomoc. *„Je tam možná ještě něco ve vztahu k tatškovi, co by bylo potřeba, aby bylo uzdravený, asi je to hodně zastrčený a ani o tom nejsem schopnej teďka mluvit.“*

Svoboda od emocionální závislosti na rodičích

Vojtěch vnímá, že odpuštění přineslo do jeho vztahu k rodičům daleko větší svobodu. *„Vnímám jsem, že já jsem závislej a oni na mě, že jsme nějak zafixovaní. Já jsem měl pocit, že já tam musím být pro ten pocit, že oni vědí, že jejich syn je doma.“* Cítil, že je omezována jeho svoboda, *„v duchu jsem se na to zlobil“*. Byl ale zvyklý plnit jejich očekávání a neuměl to jinak. Nyní dokáže být víc sám sebou, nenechá se chytit do pasti jejich požadavků. *„Oni by mě chtěli připoutat jak psa k řetězu, psa k boudě.“* Vojtěch je po modlitbách schopen jejich psychickému tlaku odolat. Nenavštěvuje své rodiče tak často, jak by si oni přáli, ale snaží se to „rozumově“ korigovat tak, aby návštěvy i pro něho byly přijatelné.

Schopnost vidět i jejich pozitivní vlastnosti

Stejně jako u Terezie, i u Vojtěcha se proměnilo jeho vnímání rodičů. Dříve viděl, že *„u těch rodičů je všechno špatně“*. Spolu s odsouzením jejich zraňujícího chování odsuzoval i je. Nyní je jeho postoj k rodičům milosrdnější. *„Snažím se vůči nim projevit tu lásku, pochopit je.“*

5.5.5 Shrnutí

Shrnu-li Vojtěchovu zkušenost s modlitbami za uzdravení vzpomínek, pak jejich efekt je patrný hlavně ve změně vlastního sebepojetí. K Vojtěchovi bylo v dětství přistupováno pouze jako k „části množiny“, kterou tvořil jako jeden z trojčat se svými sestrami: chyběl mu zážitek vlastní jedinečnosti. Tu zcela zásadním způsobem zakusil v jedné z modliteb za uzdravení. Od

té doby je schopen sám sebe více vnímat jako někoho, kdo je důležitý, hodnotný sám o sobě. Je schopen vyjádřit své potřeby, obdržel větší svobodu ve vztahu k lidem: nemusí se všem za všech okolností podřizovat.

Hluboké vnitřní zranění, které bylo způsobeno násilnou separací od své matky a svých sester ihned po porodu a na základě kterého Vojtěch trpěl neustávajícími pocity odloučenosti od lidí, osamocení, bylo Ježíšovou blízkostí částečně uzdraveno. Vojtěch na tomto poli vnímá výrazné zlepšení, ačkoliv ho pocity opuštěnosti stále někdy přepadávají.

Vojtěch byl v modlitbě osvobozen od emocionální závislosti na rodičích a získal větší svobodu se k nim „dobrovolně“ (v opozici k nutkavému naučenému chování) chovat s větším pochopením a vstřícností.

5.6 Shrnutí analýzy a interpretace dat

Nyní bych ráda čtenáři nabídla několik podnětů, které jsem na základě procházení a promýšlení jednotlivých obsahů čtyř zvolených kategorií našla, a které by bylo možno v rámci logiky tematického kódování ustanovit jako nové nadřazené kategorie. Je namístě podotknout, že se nesnažím o generalizaci zjištěných údajů na další populaci a nenárokuji si mandát považovat tyto podněty za všeobecně platné. „Pouze“ v perspektivě kvalitativního výzkumu předkládám několik induktivních závěrů charakterizujících těchto pět životních příběhů. To, že tyto podněty mohou čtenáře vést k dalšímu zamyšlení a srovnávání se svou osobní zkušeností a zkušeností jiných lidí, považuji za vítaný „bonus“.

5.6.1 Odmítající otec

Čtenářův pohled bych nejprve zacílila na osobnost otce ve vyprávění respondentů. Ve všech případech se setkáváme se vztahem k otci, který je nějakým způsobem nefunkční. Marta, Veronika a Magdaléna zakusily odmítnutí otcem hned na počátku svého života. Marta, Veronika a Terezie neměly možnost s otcem navázat jakýkoliv vztah, protože se k nim choval velice lhostejně. Vojtěcha otec vnímal jen jako bratra svých sester, ne v jeho jedinečnosti. Aby byla identita dítěte zdravě vybudována, je zapotřebí, aby se dítě od svého otce cítilo přijato, milováno a aby cítilo, že jeho otec je na ně hrdý, a to už od počátku svého života. Chci na tomto místě vyzdvihnout skutečnost z analýzy rozhovorů vyplývající, že opravdu není jedno, jak se k plodu v matčině lůně rodiče staví. Právě naopak. V této době je dítě na přijetí svých rodičů bytostně závislé.

Pakliže je namísto toho tato stěžejní osoba v jeho životě vůbec nepřijala nebo nepřijala v jeho jedinečnosti nebo mu nevěnovala potřebný čas, dopady na jeho vnímání identity jsou velmi citelné. Marta se cítila tak nedůležitá, že vůbec nepočítala s tím, že by pro někoho mohla něco znamenat. Veronika svoji hodnotu cítila, jen pokud se jí dařilo podávat heroické výkony. Magdaléna vnímala nedostatek přijetí a lásky jako hlubokou prázdnotu ve svém srdci. Terezie se cítila neustále méněcenná a ve všem horší než ostatní. Vojtěch vnímal svoji hodnotu jen v úzkém spojení se svými sestrami.

5.6.2 Nestabilní matka

Nyní bych ráda čtenáři nabídla několik podnětů, které se v jednotlivých životních příbězích respondentů vztahují k osobnosti matky.

Je nápadné, že všichni respondenti charakterizovali svoji matku jako „nestabilní“. Marta, Terezie a Magdaléna explicitně hovoří o tom, že jim chyběl zážitek, že se o svoji matku mohou opřít, vnímaly z ní spíše nejistotu a nedostatek kompetencí si s životními problémy

poradit. V příběhu Terezie a Vojtěcha lze takovou charakteristiku osobnosti matky číst mezi řádky. V případě Terezie vlivem neprůbojné povahy své matky převzala „vládu“ v domácnosti jejich babička. Vojtěch zase zakoušel opakovanou bezmoc svojí matky, když jeho otec upadal do manického záchvatu schizofrenie.

Tato nestabilita vlastní matky vedla Veroniku a Magdalénu k tomu, že podvědomě převzaly roli své matky, a tak na sebe vzaly zodpovědnost, která byla k jejich věku zcela neúměrně vysoká. Staly se oporou své matce a zásadně jim tak bylo ukráceno období „bezstarostného“ dětství. Tato skutečnost není jen dočasnou zátěží pro dítě, ale jak lze z rozhovorů vyčíst, má i přímý a dlouhodobý dopad na vnímání identity dítěte. Veroničino a Magdalénino sebepojetí se zdeformovalo pocitem, že musí být za všech okolností silné, statečné, samostatné. V takovémto vnímání sebe sama není pro slabost místa. Život v takovémto vnímání sebe sama je velmi náročný, neboť nedovoluje danému člověku říci si o pomoc, přiznat si, že něco nezvládá, na něco nestačí.

V případě Marty a Terezie souvisí nestabilita jejich matky s dalším chováním, které zraňovalo jejich identitu, a to s ponižováním. Aby Martina matka „zamaskovala“ vlastní nejistotu, ponižovala a kritizovala své děti, aby si tak dokázala svoji moc. V případě Terezie tuto strategii v rodině uplatňovala její babička, aby tak ještě více vynikla její převaha nad vlastní dcerou (Tereziinou matkou). Neustálé kritizování a ponižování mělo destruktivní dopady na identitu obou respondentek: cítily se hluboce ponížené, méněcenné. Nedokázaly si vážít samy sebe a trápily je falešné pocity viny.

5.6.3 Vyjádření emocí

Nyní bych ráda pohovořila o klíčových okamžicích, které respondenti vnímali jako ty, které jim v posílení jejich identity a zlepšení vztahů s blízkými pomohly. Prvním z nich je zkušenost vyjádření negativních emocí, která byla nezbytným předpokladem k tomu, aby pak mohlo dojít k druhému klíčovému momentu, k uzdravujícímu setkání s Ježíšem.

Všichni respondenti se „do jednoho“ shodovali na tom, že možnost vyjádření všech potlačených negativních emocí, které vůči lidem (nejčastěji rodičům), kteří jim vědomě či nevědomě ublížili, v srdci nosili, jim přinesla obrovskou úlevu. Velice osvobozující pro ně bylo, když mohli fyzicky vyjádřit hněv vůči „agresorům“ i vůči Bohu.

Dovolím si jen krátce tuto skutečnost komentovat, neboť nezdá se, že lze setkat s tvrzením, že hněv je kvalifikované zlo a člověk (natož křesťan!) by si v žádném případě neměl dovolit jej ventilovat. Hněv je emoce a stejně jako všechny další emoce, ani hněv sám o sobě nemá morální zabarvení. Zlem se stává v případě, že je vyjádřen způsobem, který zraňuje

druhého člověka/sebe sama. Schopnost nezraňujícím způsobem ventilovat hněv naopak přispívá k zdravé psychické rovnováze, někdy se také může stát účinným prostředkem k upozornění na nespravedlnost (viz např. J 2, 14-17). Vyjádření negativních emocí není samoúčelné, ale je psychologickým předpokladem k tomu, aby daný člověk mohl „agresorům“ i Bohu odpustit, a tak být osvobozen z tohoto vězení neodpuštění, které ve výsledku ztrpčuje život jemu samému.

5.6.4 Setkání s Ježíšem

Marta, Magdaléna a Vojtěch si z modliteb za uzdravení vzpomínek odnášejí hluboký zážitek setkání s Ježíšem. Ježíš je přítomen v modlitbě vždycky bez ohledu na to, zda jej emočně vnímáme, nebo nevnímáme. Někdy však dává člověku milost prožít jeho přítomnost hlouběji, osobněji, často právě proto, aby nějaká hluboká vnitřní rána v srdci člověka mohla být jeho vnímatelnou přítomností uzdravena. Právě této milosti se během modliteb dostalo zmíněným třem respondentům.

Respondenti vstupovali do modlitby s hluboce zraňujícími pocity odmítnutí, nepřijetí, ponížení. Cítili se nedůležití, bez hodnoty, opuštění. Nebyli schopni se přijmout takoví, jací jsou, vnímali, že na nich musí být něco „špatné“. Když se setkali s Ježíšem, bylo to setkání právě v hloubce jejich bolesti. Každý z nich v té chvíli zakoušel autenticky Ježíšovu bezpodmínečnou lásku. Každý z nich cítil, že Ježíšův pohled na něho je úplně jiný, než byl pohled osoby, která ho zranila, i úplně jiný, než je jeho vlastní pohled na sebe. Ježíšův pohled vyjadřoval přijetí, to bezvýhradné přijetí, po kterém člověk tak bytostně touží. Každý z nich cítil, že má pro Ježíše obrovskou hodnotu, že jej miluje úplně jedinečnou láskou. Vnímá, že pro Ježíše je bytostně důležitý, vzácný a dokonalý.

Ačkoliv další dvě respondentky (Veronika, Terezie) Ježíšovu uzdravující přítomnost neprožily tak autenticky jako tři výše zmiňovaní, podle změn, které lze po modlitbách v jejich životech nalézt, je nezpochybnitelné, že i v jejich srdci Bůh během těchto modliteb působil svojí uzdravující mocí.

5.6.5 Posílení sebeúcty

Poté, co byl z vnitřních ran vyplaven „hnis“ v podobě negativních emocí, byly tyto rány zaplněny Boží láskou, ať už byl tento uzdravující okamžik více či méně emočně vnímán. Z analýzy rozhovorů vyplývá, že u respondentů došlo na základě přijetí modliteb za uzdravení vzpomínek k posílení jejich sebeúcty. Respondenti jsou schopni si sami sebe více vážít, vnímat svoji vlastní hodnotu. U Marty se tato skutečnost projevuje tím, že je schopna otevřeně mluvit s druhými lidmi, prezentovat sebevědoměji svoje názory, důvěřuje sama sobě a své myšlenky,

názory je schopna vnímat jako cenné a obohacující pro ostatní. Veronika už nevnímá svoji hodnotu jen na základě své výkonnosti, je schopna si sama sebe vážit, i když zrovna některou životní situaci nezvládá nebo ji nemá pod kontrolou. Magdaléna na základě hlubokého poznání, že je milovaným Božím dítětem, byla schopna plněji přijmout sebe sama, se vším co k ní patří: s dary i chybami. Terezie je schopna obhájit sebe sama před druhými lidmi, věří svému úsudku a nenechá se již zastrašovat nespravedlivou kritikou. Vojtěchova hodnota už není postavená na tom, zda a jak je od ostatních přijímán, a nemusí se proto ve všem podřizovat druhým. Ukotven v Božím pohledu na sebe cítí, že i on má právo něco chtít, a tak si dovoluje před druhými vyjádřit svá přání i potřeby.

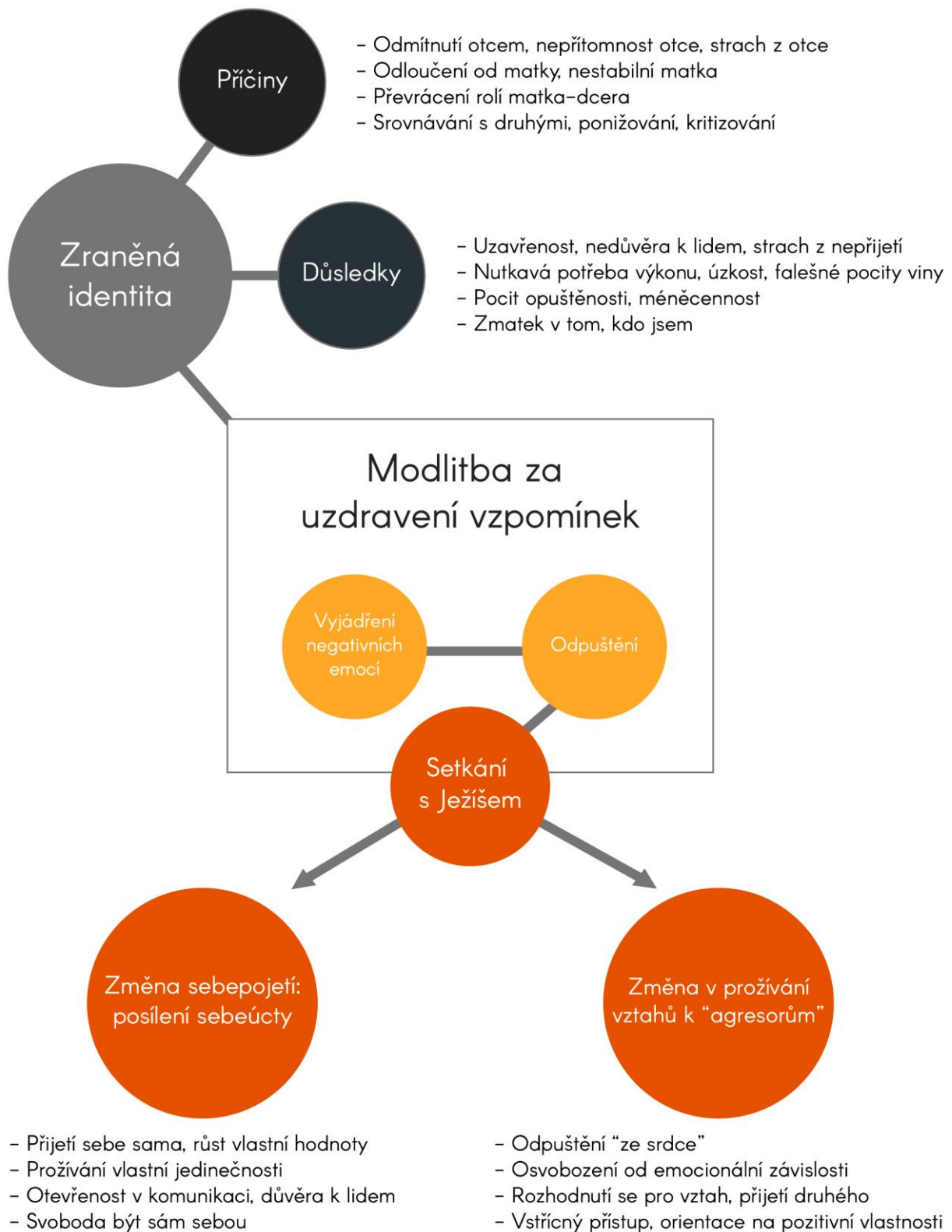
5.6.6 Nová otevřenost ve vztazích

Společným rysem všech změn ve vztahu k osobám, které respondenty v životě nejvíce zranily, je získání nové otevřenosti vůči nim. Poté, co respondenti mohli všechny negativní emoce, které vůči „agresorům“ v srdci nosili, vyjádřit, byli schopni s Boží pomocí jim tyto křivdy „ze srdce“ odpustit. Nejenom rozumově, jak tak mnozí z respondentů v touze žít s druhými čisté vztahy činili dávno před přijetím modliteb, ale i na emoční úrovni. Opuštění jim umožnilo učinit za dosavadním vývojem jejich vztahů „tlustou čáru“ a rozhodnout se začít budovat vztah s nimi „nanovo“. Marta, Veronika, Magdaléna a Vojtěch popisovali, že k jednomu z rodičů to jde snáz, k druhému hůře; každopádně větší či menší zlepšení svých postojů k nim zaznamenali ve vztahu k oběma. Charakteristickými aspekty těchto postojů je především větší vstřícnost a otevřenost v komunikaci.

Magdaléna, Terezie a Vojtěch se zmiňují o tom, že nyní po modlitbách jsou schopni vidět tyto osoby v pravdivějším světle: vnímají již nejen jejich chyby, ale i pozitivní vlastnosti, které byly předtím před nimi zamlženy v důsledku neodpuštění.

Na příkladu respondentů lze pochopit, jak velkou moc má odpuštění, které je s pomocí Boží učiněno skutečně „ze srdce“. Místo nedopuštění, které k daným lidem chovali, je jejich srdce naplněno přijetím druhých a milosrdenstvím vůči nim.

5.6.7 Grafické shrnutí

Obrázek č. 1: Grafické znázornění výsledků výzkumu

6 Diskuze

Explicitní odpovědi na výzkumné otázky jsem pro přehlednost zaznačila do výše prezentovaného grafického znázornění. Na základě přijatých modliteb došlo u respondentů v oblasti vnímání osobní identity k posílení jejich vlastní sebeúcty, která se projevuje schopností hlubšího přijetí sebe sama, včetně svých slabých stránek, dále v autentickém vědomí vlastní jedinečnosti a důstojnosti a ve svobodě být sám sebou. Respondenti na základě hlubšího vědomí své vlastní hodnoty jsou také schopni otevřenějšího vztahu k druhým lidem.

V oblasti vztahů k osobám, které respondenty v jejich dětství nejvíce zranily (rodiče, prarodič), vnímají respondenti na základě přijatých modliteb větší otevřenost v komunikaci s nimi. Na základě odpuštění byli schopni odpoutat se od negativních emocí a přijmout tyto osoby takové, jaké jsou. Respondenti se přestali kontaktu s nimi vyhýbat a jsou schopni přistupovat k nim s větší vstřícností.

Ráda bych nyní tato zjištění, včetně těch, které těmto změnám přecházely (příčiny a důvody zranění identity a klíčové okamžiky v modlitbě za uzdravení vzpomínek)³⁴ propojila s teorií uvedenou v úvodní části této práce, a následně refletovala jejich možnou aplikaci do profese sociální práce, zejména do sociální práce s rodinou, neboť je to můj kmenový studijní obor.

6.1 Analogie výzkumných zjištění a teorie

Shrnu-li zkušenosti respondentů, pak z nich vyplývá, že tím zásadním, co v dětství postrádali, bylo bezpodmínečné přijetí od obou rodičů. Ve čtyřech z pěti případů u respondentů figuroval vlastní otec jako ten, kdo svým odmítnutím, nepřijetím nebo svojí nepřítomností hluboce a na dlouhou dobu znemožnil u respondentů přijetí sebe sama a zbudování zdravé sebeúcty. Jak výzkum potvrzuje názory mnohých autorů (Trapková, Chvála, 2004), matka sama není schopna dát dítěti všechno, co pro zdravý vývoj své identity dítě potřebuje: role otce je v životě a výchově dítěte zcela nezastupitelná.

Výsledky výzkumu dále ukazují, jak je pro dítě a jeho zdravý růst identity klíčové mít (zvláště ve svém raném období života) k dispozici stabilní matku, se kterou by mohlo navázat onen primární zcela nepostradatelný vztah. U dvou respondentů, kteří neměli možnost uspokojit jako novorozenci a kojenci svoji potřebu fyzické blízkosti s matkou (dlouhodobé odloučení od matky hned po porodu, absence kojení, nedostatek doteků, objetí), nemohlo dojít k vytvoření bezpečné vazby. V dospělosti se tato nenaplněná potřeba projevovala úzkostností, emocionální

---

³⁴ Zdůvodnění, proč mají tyto skutečnosti úzkou spojitost s výzkumnými otázkami a nelze je tudíž z analýzy a interpretace dat vynechat, jsem uvedla na str. 57.

závislostí na matce, pocitem prázdnoty a osamocení. Tyto závěry korespondují s přesvědčením odborníků, kteří se věnují problematice vztahové vazby a tvrdí, že tato emocionální vazba zajišťuje přežití a rozvoj kojence, vytváří v něm apriorní pocit důvěry a stává se jedním z prvních stavebních kamenů při utváření jeho identity (Bowlby, 2010; Brish, 2012, Kulísek, 2000).

Pro všechny respondenty je společné, že pro ně jejich matka kvůli své emocionální nevyrovnanosti nepředstavovala bezpečné a stabilní zázemí. Nedošlo tak u nich v dostatečné míře k naplnění potřeby životní jistoty (Langmeier, Matějček, 1974, 1986). Respondenti na základě neuspokojení této klíčové psychické potřeby trpěli v dětství v různé míře emoční deprivací (Langmeier, Matějček, 1974, s. 281). Absence stabilního vztahu s matkou u respondentů způsobila závažné zranění jejich identity, které se projevovalo v neschopnosti navazovat blízké vztahy s druhými lidmi, což přesně odpovídá teorii psychické deprivace Langmaiera a Matějčka (1974, s. 281).³⁵

Všichni respondenti uváděli, že příčinou jejich zranění identity bylo mimo jiné určité konkrétní nevhodné chování jejich rodičů (prarodiče) vůči nim. Respondenti za aktivní zraňující chování opakovaně označovali zvláště ponižování, kritizování a srovnávání se sourozenci. Za pasivní zraňující chování označovali hlavně lhostejnost (především otce). To, že přístup nejbližších osob měl přímý dopad na vnímání identity, lze rozpoznat z popisovaných pocitů, se kterými se respondenti potýkali: méněcennost, nedostatečný pocit vlastní hodnoty, strach z nepřijetí druhými. Zkušenosti respondentů korespondují s názorem řady autorů (Matějček, 2015; Macek, Šulová, Konečná, 2009; Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová, 2008; Satirová, 1994; Langmeier, Matějček, 1974, 1986), kteří tvrdí, že psychologické vnímání identity je hluboce ovlivněno přístupem vlastních rodičů k dítěti. Pakliže rodič k dítěti přistupuje jako k neschopnému/horšímu než druzí/nedůležitému apod., pak se dítě za neschopného/horšího, než jsou druzí/nedůležitého začne samo považovat. Jeho sebeúcta a sebehodnocení jsou tím velmi negativně poznamenány.

---

³⁵ Tento nedostatek sociálních kompetencí byl u respondentů v zásadě dvojího typu, a to v závislosti na jejich podvědomě preferované copingové strategii. Jedna skupina respondentů se v dětství naučila, že když u své matky nemohou hledat podporu, tak si musí ve všem poradit sami. Jejich identita byla vybudována na přesvědčení, že musí být ve všem samostatní. K druhým proto v dospělosti nebyli schopni přistupovat partnersky, ale podvědomě se k nim chovali jako ke své matce: jako k těm, o které je potřeba se postarat. U druhé skupiny respondentů se neschopnost navázat s druhými zdravé a blízké vztahy projevovala v extrémní uzavřenosti do sebe. Těmto respondentům chyběl onen první model vztahu, nemohli se naučit žít blízký vztah s matkou, a neuměli to proto v dospělosti ani s druhými lidmi.

Z výzkumných zjištění vyplývá, že změna ve vnímání identity po přijetí modlitby/modliteb za uzdravení vzpomínek měla u všech respondentů charakter posílení vlastní sebeúcty. Tuto skutečnost lze vysvětlit zkušeností bezpodmínečného přijetí, kterou všichni respondenti v modlitbě zažili při (více či méně emočně prožívaném) setkání s Ježíšem. Příčinný vztah mezi zkušeností bezpodmínečného přijetí a zvýšením sebeúcty zcela koresponduje se základním východiskem humanistické psychologie, která zkušenost bezpodmínečného přijetí považuje za stěžejní předpoklad k tomu, aby mohla být u jedince „nastartována“ *sebeaktivační tendence* a mohl být tak započat proces rozvoje vlastní identity (Bajer, 2007). Co se teologického hlediska týče, pak zdůvodnění, proč ke zvýšení sebeúcty došlo u respondentů na základě jejich autentického setkání s Ježíšem, se nabízí následující: Jestliže je podstatou lidské identity láska (Rupnik, 2003, s. 87), pak to, co posiluje a uzdravuje lidskou identitu, je přijímání a dávání lásky. A kdo by mohl plněji trhliny v identitě způsobené nedostatkem lásky zaplnit láskou, než ten, kdo je Láskou sama (srov. 1 J 4, 8)?

Respondenti vedle klíčového zážitku setkání s Ježíšem popisovali jako důležitou zkušenost situaci, kdy v modlitbě mohli vyjádřit své negativní emoce, které měli vůči „agresorům“, nejbližším lidem, kteří je zranili, v srdci nashromážděné. Tento proces pojmenování a vyjadřování emocí vnímá i humanistická psychologie jako důležitou součást procesu uzdravování identity (Bajer, 2007, s. 70). Vyjadřování emocí však v modlitbě není cílem; samo o sobě nestačí k tomu, aby mohlo dojít k zlepšení vztahů mezi dotyčnou osobou a tím, kdo ji zranil. Vyjadřování emocí se stává prostředkem k tomu, aby dotyčná osoba byla schopna druhému „ze srdce“ odpustit. Všichni respondenti popisovali, že darované odpuštění jim pomohlo učinit za minulostí „tlustou čáru“ a osobám, které je zranily, již nic nevyčítat. Zkušenost respondentů koresponduje například s výzkumem Enrighta a Jampolského (podle McManus, 2017, s. 131), kteří se věnovali efektům, které skutečnost odpuštění přináší.

6.2 Aplikace poznatků do sociální práce

Nyní bych vstoupila na pole aplikace těchto poznatků do oblasti sociální práce. V rámci tzv. spirituálně orientované sociální práce patří mezi základní intervence doprovázení klientů v procesu odpuštění (Derezotes, 2006; La Sage, 2006; Oxhandler, Pargament, 2014; Strauss, Northcut, 2014; podle Kaňák, 2016, s. 85). Postup, kterým lze dojít k odpuštění, prezentovaný v rámci metody modlitby za uzdravení vzpomínek, může přinášet inspirativní podněty i pro sociální práci, neboť jestliže sociální pracovníci pracují s rodinou, s problematikou odpuštění a smíření v rodinných vztazích se setkávají velmi často. Pokud sociální pracovník usiluje o to, aby byla posílena klientova sebeúcta a zlepšily se jeho vztahy s nejbližšími, pak je odpuštění

osobám, které ho zranily, stěžejní podmínkou všech kýžených pozitivních změn (Edwardsová, 2014, s. 53). Jak bylo uvedeno, předpokladem pro to, aby mohlo dojít k odpuštění, je v první řadě umožnění klientovi v bezpečném prostoru vyjádřit své negativní emoce (smutek, hněv, zlost ad.), které vůči osobě, která ho zranila, má. Tuto zkušenost hodnotili všichni respondenti v procesu odpuštění jako velmi užitečnou a klíčovou. Sociální pracovník by proto náznaky negativních emocí u klientů vůči druhým osobám neměl přehlížet, bagatelizovat nebo v nich klienta „umravňovat“. Za efektivní způsob práce s klientem je považováno trpělivé naslouchání jeho bolesti (Bajer, 2007; Bub, 2004). Nejprve je potřeba s klientem komunikovat v rovině emocí, až poté v rovině racionální. Následný postup, jak klienta vést k odpuštění, je prezentován v mnoha publikacích (např. McManus, 2017), na tomto místě chci zdůraznit hlavně tento první klíčový moment jako předpoklad dalších kroků vedoucích k plnému odpuštění.

V postmoderní společnosti se v posledních letech mluví o „krizi rodiny“ a na základě realizovaného výzkumu je zřejmé, že v podmnožině tohoto fenoménu má „do očí bijící“ postavení „krize otcovství“. Sociální práce s rodinami by se proto měla mnohem více, než jak to činí v současnosti, zaměřit na cílovou skupinu otců. Jestliže má sociální práce v rámci sanace rodiny usilovat o „podporu dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině“ (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 18), pak musí být rodina vnímána v modelu matka + otec + dítě/děti a intervence směřující k otcům nesmí být podceňována. Každá redukce tohoto modelu a z ní vyplývající nekomplexní formy pomoci mají vážné dopady na vývoj dítěte.

Ve světle tohoto výzkumu je zřejmé, jak zásadní má na budování identity dítěte vliv rodičů a jak jsou všechny intervence, kterými se sociální pracovníci snaží o sanaci rodiny, o posílení rodičovských kompetencí, nápravu neefektivních komunikačních vzorců aj. mimořádně důležité. Otevírá se tu nová výzva pro poskytovatele sociálních služeb orientovaných na rodiny, aby svoji pozornost více zaměřili na informovanost rodičů o potřebách dítěte, o optimálním přístupu k němu, o roli, kterou by měli ve výchově sehrávat, a také o dopadech, které jejich „zraňující“ chování může pro dítě mít. Dále je zapotřebí nabídku služeb zaměřit na praktický nácvik komunikačních dovedností mezi rodičem a dítětem, aby se tak rodič vyhnul jakémukoliv (i nevědomému) způsobu ponižování, kritizování, srovnávání dítěte s někým dalším apod., které, jak bylo výzkumem potvrzeno, má destruktivní dopad na budování jeho identity. Bylo by žádoucí, aby v této oblasti došlo k rozšíření nabídky služeb o preventivní programy zaměřující se na cílovou skupinu nastávajících rodičů, aby tak k zraňujícím situacím pro dítě nemuselo vůbec docházet.

Chtěla bych také poukázat na skutečnost, že ve všech případech respondenti vyrůstali v „úplných rodinách“, (navíc katolických, což je skupina, která je běžně laicky považována za

tu, u nichž je výskyt sociálně patologických jevů menší). Tyto – zvnějšku povrchně viděno – „funkční neproblémové“ rodiny se do pozornosti institucionální sociální práce většinou nedostanou. To ale neznamená, že by pomoc nepotřebovaly a že by ji v některých případech i neuvítaly. Zda a jak by v této problematice „skrytých sociálních případů“ mohla sociální práce intervenovat, je otázka značně složitá. Domnívám se, že by se poskytovatelé sociálních služeb pro rodiny měli výrazněji zaměřit na depistážní činnost, preventivní programy a na mezioborovou spolupráci zvláště v oblasti předávání informací o rodině. Také rozvoj komunitních služeb by mohl přispět k tomu, aby se rodiny zavčas dostaly k potřebné pomoci.

Na závěr bych se ve světle realizovaného výzkumu ráda krátce zaměřila na možnou pozici přímluvné modlitby v sociální práci, která je autory považována za jednu z možných intervencí v tzv. spirituálně orientované sociální práci (Derezotes, 2006; La Sage, 2006; Oxhandler, Pargament, 2014; Strauss, Northcut, 2014; podle Kaňák, 2016, s. 85). Z výpovědí respondentů je evidentní, že Bůh na přímluvu modlitební dvojice skutečně a vnímatelně do jejich života v jejich prospěch zasáhl, a že výsledkem těchto modliteb se stalo zlepšení vztahu k sobě samým a k druhým lidem.

Jistě je limitem této práce, že prezentovaná metoda modlitby za uzdravení vzpomínek kvůli svému nároku na specifické spirituální kompetence modlitební dvojice nemůže být praktikována v běžných zařízeních sociálních služeb. To ale, že se sociální pracovník nemůže ve své každodenní práci modlit právě tuto metodu přímluvné modlitby, neznamená, že by se za klienta nemohl přimlouvat stejně „efektivně“. Může právem věřit, že změny, které Bůh koná v životě lidí na základě této metody modlitby, může vykonat i po „obyčejné“, skryté, osobní přímluvné modlitbě. Křesťanská víra k tomu vybízí: „Modlete se jeden za druhého, abyste byli uzdraveni. Velkou moc má vroucí modlitba spravedlivého.“ (Jak 5, 16) A Ježíš na mnoha místech v Písmu slibuje, že náš Otec přímluvné modlitby slyší a vyslyší: „Otec v nebesích dá dobré dary těm, kdo ho prosí“ (Mt 7, 11).

Vyvstává tu tedy otázka k zamyšlení, zda by křesťanská sociální práce neměla s Boží pomocí ve své profesi více počítat. Možná bychom byli překvapeni, jaké „nezměnitelné“ situace se mohou změnit³⁶, když bychom se jako sociální pracovníci ve své každodenní práci v důvěře obraceli na Boha jako na svého mocného pomocníka, kterému jde o dobro klienta ještě mnohem více než nám.

---

³⁶ V návaznosti na slova papeže Františka, který při homilii na Velikonoční vigílii 30. 3. 2013 povzbuzoval, že „neexistují situace, které by Bůh nemohl změnit, (...) pokud se Mu otevřeme.“

Závěr

V diplomové práci jsem se věnovala tematicce uzdravení identity a vztahů v rodině, a to skrze modlitbu za uzdravení vzpomínek. V teoretické části jsem se nejprve zabývala různými pojetími identity člověka, a to z perspektivy vybraných psychologických směrů a následně z hlediska biblicko-antropologického. Poté jsem se soustředila na to, jakým způsobem je identita člověka utvářena během dětství v rodině, co ji (de)formuje. Na závěr jsem se věnovala přímluvné modlitbě jako formě pomoci. Zvažovala jsem její pozici v sociální práci a charakterizovala modlitbu za uzdravení vzpomínek (Edwardsová, 2014).

Konkrétní zkušenosti s touto metodou pomoci jsem mapovala prostřednictvím kvalitativního výzkumného šetření, které jsem realizovala technikou narativních rozhovorů s pěti respondenty, kteří v uplynulých letech přijali modlitbu/y za uzdravení vzpomínek. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, zda a jak se změnilo po přijetí této formy pomoci jejich vnímání osobní identity a jejich prožívání vztahů s rodinnými příslušníky.

Výsledky výzkumného šetření ukazují, že k subjektivně vnímané změně došlo u všech respondentů ve dvou oblastech: posílení sebeúcty a nové otevřenosti ve vztazích. Změny v oblasti sebeúcty se týkaly růstu vlastní hodnoty, větší schopnosti bezpodmínečného přijetí sebe sama a autentického prožívání vlastní jedinečnosti, získání větší důvěry k lidem, získání schopnosti používat kongruentní způsob komunikace, získání větší odvahy zastat se sám sebe ad. Změny týkající se vztahů s lidmi, kteří v životě respondentů svým nevhodným chováním ztížili jejich prožívání vztahu k sobě samým, byly „plodem“ odpuštění, ke kterému byli respondenti v modlitbě vedeni. Na základě odpuštění u nich došlo ke zbavení se negativních emocí vůči druhým, k osvobození od emocionální závislosti, větší schopnosti bezpodmínečného přijetí druhých, zlepšení komunikace ad.

Prezentovaná zjištění představují zdroj inspirací zvláště v oblasti sociální práce s rodinami. Výsledky apeluji na potřebu větší orientace sociální práce na podporu rodičovských kompetencí a na doprovázení klientů v procesu odpuštění jako stěžejního předpokladu zlepšení rodinných vztahů. Dále zjištění ukazují na nutnost zaměřit se na cílovou skupinu otců i na tzv. „funkční neproblémové“ rodiny.

Diplomová práce se snaží přiblížit sociálním pracovníkům podstatu přímluvné modlitby, její klíčové momenty, zprostředkovat porozumění jejímu charakteru i zkušenostem lidí, kteří ji přijmou. Jsem přesvědčena, že otevření tématu přímluvné modlitby v oblasti profesionální sociální práce se může stát dalším krokem na cestě k větší integraci spirituality do sociální práce, a tak k celkovému zvýšení profesionality tohoto vědního oboru.

Zdroje

1. Anderson, C., Granados, J. (2014). *Povolání milovat'*. Bratislava: LÚČ.
2. Bačová, V. (2003). Osobná identita – Konštrukcie – Text – Hľadanie významu. In: Čermák, I., Hřebíčková, M., Macek, P. (eds.) *Agrese, identita, osobnost* (s. 201-214). Brno: Psychologický ústav AV ČR.
3. Bačová, V. (2008). Identita v sociální psychologii. In: Výrost, J., Slaměnik, I. *Sociální psychologie* (s. 109-125). Praha: Grada.
4. Bajer, P. (2007). *Osobnostní rozvoj člena výcvikové komunity v přístupu zaměřeném na člověka (PCA)* (bakalářská práce). Brno: Masarykova univerzita.
5. Bajer, P. (2015). *Zkušenost mladých mužů s přechodovými rituály v kontextu mužské identity* (disertační práce). Brno: Masarykova univerzita.
6. Bartoňová, M. (2007). *Význam přijetí a uzdravení osobní minulosti pro duchovní růst* (diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
7. Baštecká, B., Mach, J. a kol. (2015). *Klinická psychologie*. Praha: Portál.
8. Bauman, Z. (2002). *Tekutá modernita*. Praha: Mladá Fronta.
9. Bechyňová, V., Konvičková, M. (2008). *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál.
10. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. (1989). Praha: Ústřední církevní nakladatelství.
11. Bowlby, J. (2010). *Vazba. Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*.
12. Brish, K., H. (2012). *Bezpečná výchova*. Praha: Portál.
13. Brish, K. H. (2011). *Poruchy vztahové vazby: od teorie k terapii*. Praha: Portál.
14. Brubaker, R., Cooper, F. (2000). Beyond „identity“. *Theory and Society* (s. 1-47). Dostupné 21. 6. 2017 z: https://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/18_Beyond_Identity.pdf
15. Bub, B. The patient's lament: hidden key to effective communication: how to recognise and transform. *British Medical Humanities* (s. 63-69). Dostupné 21. 6. 2017 z: <file:///C:/Users/K1%C3%A1ra%20%C5%A0%C3%ADmov%C3%A1/Downloads/The%20patient%E2%80%99s%20lament%20hidden%20key%20to%20effective%20communication.pdf>
16. Canda, E. R., Furman, L. D. (1999). *Spiritual diversity in social work practice*. New York: Free Press.

17. Edwardsová, P. (2014). *Malá cesta uzdravení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
18. *Etický kodex sociálních pracovníků České republiky*. (2006). Dostupné 21. 6. 2017 z: <http://sspcr.xf.cz/code.html>
19. Frielingsdorf, K. (1995). *Falešné představy o Bohu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
20. Geist, B. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Nakladatelství Vodnář.
21. Hartl, P., Hartlová, H. (2015). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
22. Hayesová, N. (2003). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.
23. Healyová, M. (2009). *Muži a ženy jsou z ráje: průvodce Teologií těla Jana Pavla II*. Praha: Paulínky.
24. Hemfelt, R., Minirth, F., Meier, P. (2010). *Závislosti srdce. Jak opustit nezdravé vztahy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
25. Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
26. Heyman, J., Buchanan, R., Musgrave, B., & Menz, V. (2006). Social workers attention to clients' spirituality: Use of spiritual interventions in practice. *Arete*, 30(1), s. 78-89. Dostupné 21. 6. 2017 z: <http://www.stu.ca/~spirituality/documents/MichaelSheridan-TheUseofPrayerinSocialWork.pdf>
27. Hodge, D Hodge, D. R. (2007). A systematic review of the empirical literature on intercessory prayer. *Research on Social Work Practice*, 17(2), 174-187. Dostupné 21. 6. 2017 z: https://www.researchgate.net/profile/David_R_Hodge/publication/240699604_A_Systematic_Review_of_the_Empirical_Literature_on_Intercessory_Prayer/links/00b7d53599db647ae9000000.pdf
28. Kábrt, J. a kol. (2000). *Latinsko/český slovník*. 1. vyd. Praha: Leda.
29. Kaňák, J. (2015). Postavení diskurzu spirituality v sociální práci. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 4, s. 30-46.
30. Kaňák, J. (2016). Nedefinovaná profesionalita: Vztah diskurzů spirituality a profesionality v sociální práci v soudobé odborné literatuře. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 5, s. 72-91.
31. *Katechismus katolické církve*. (1995). Praha: Zvon.
32. Kopřiva, P., Nováčková, J., Nevolová, D., Kopřivová, T. (2008). *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála.

33. Kulísek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie*, č. 5, s. 404–423.
34. Langmeier, J., & Matějček, Z. (1974). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství.
35. Langmeier, J., & Matějček, Z. (1986). *Počátky našeho duševního života*. Olomouc: Panorama.
36. Lewis, C. S. (2012). *Svědectví o zármutku*. Praha: Návrat domů.
37. Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
38. Macek, P., Šulová, L., Konečná, V. (2009). Proměny vztahu k sobě v průběhu dětství a dospívání. In I. Poledňová (Eds.), *Sebepojetí dětí a dospívajících v kontextu školy* (s. 7-25). Brno: Masarykova univerzita.
39. MacNutt, F. (2010). *Služba uzdravování*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
40. Matějček, Z. (2015). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
41. McManus, J. (2017). *Pravá sebeúcta*. Praha: Karmelitánské nakladatelství.
42. *Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*. (2013). Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Dostupné 21. 6. 2017 z: <http://www.uzis.cz/katalog/klasifikace/mkn-mezinarodni-statisticka-klasifikace-nemoci-pridruzenych-zdravotnich-problemu>
43. Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
44. *Misál: na neděle a význačné dny liturgického roku*. (2008). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
45. Nakonečný, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
46. Nakonečný, M. (2015). *Obecná psychologie*. Praha: Triton.
47. Reichel, J. (2009). *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada.
48. Rupnik, M., I. (2003). *Vybrané otázky z antropologie: člověk a vzkříšení*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma.
49. Satirová, V. (1994). *Kniha o rodině*. Praha: Institut Virginie Satirové.
50. Strauss, A., Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: nakladatelství Albert a Sdružení Podané ruce.
51. Šimová, K. (2015). *Uspokojování potřeb adolescentů žijících v romské osadě* (bakalářská práce). Brno: Masarykova univerzita.

52. Švaříček, R., Šedřová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál
53. Tardif, E.; Baumert, N.; Seewannová, M.- I.; Buob, H.; Madre, P.; Wremberk, Ch. (1996). *Na nemocné budou vkládat ruce...* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
54. Terezie z Lisieux. *Dějiny duše*. (1991). Vimperk: Tiskárny Vimperk.
55. Trapková, L., Chvála, L. (2004). *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál.
56. Vašáková, D. (2014). *Uzdravení skrze modlitbu* (diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
57. Vella, E. (2002). *Ježíš, můj uzdravovatel'*. Bratislava: Per Immaculatam.
58. Vella, E. (2011). *Uzdrav mě, Pane*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.